

SAYI: 2 TEMMUZ-AĞUSTOS-EYLÜL 2025

TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ

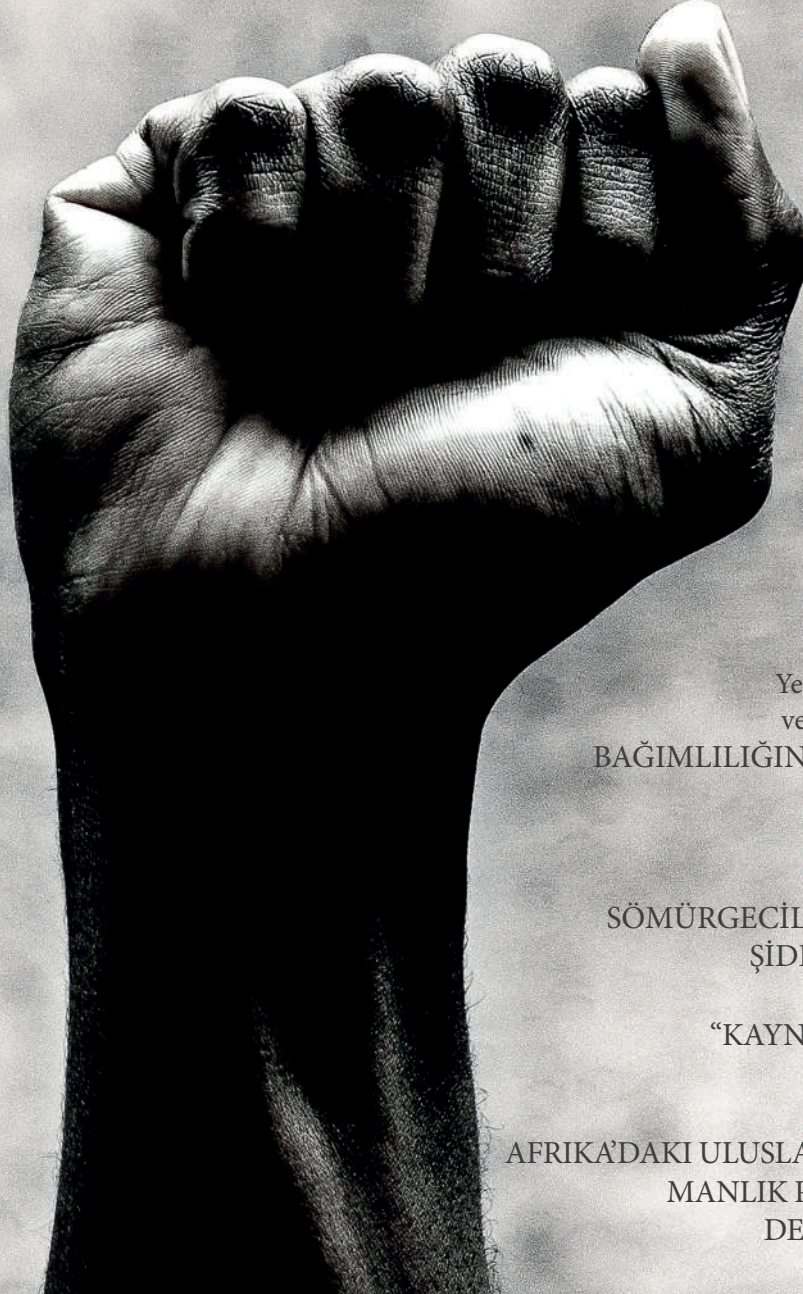
TADD

AFRİKA

AFRİKA İÇİN

ADALET

Tasavvufun İnşa Ettiği Şahsiyet
Modeli:
SUDANLI
ZOL'ÜN HİKÂYESİ

AKADEMİK SÖMÜRGEÇİLİK
VE AFRIKA

Toprak, Kültür ve Kurtuluş:
AMÍLCAR LOPES CABRAL'IN
DEVİRİMCİ MİRASI

Yeni Sömürgeci Düzenler
ve Eşitsizliğin Sürekliliği:
BAĞIMLILIĞIN KISA BİR ANALİZİ

Belçika'nın Kongo'daki
İnsan Hakları Suçları:
SÖMÜRGEÇİLİK VE SİSTEMATİK
ŞİDDETİN ANATOMİSİ

“KAYNAKLAR BİZİM, KA-
ZANÇ KİMİN?”

AFRIKA'DAKI ULUSLARARASI TIPTA UZ-
MANLIK PROGRAMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

BATI AFRIKA'DA BALIKÇILIK
FAALİYETLERİ

AFRIKA'NIN KRİZİ:
NGŪÍ WA THIONG'O'NUN ELEŞTİRİSİ

AFRIKA'NIN SİNEMALARINA
BAKMAK

"HEPİMİZİN İYİLİK YAPMAYA İHTİYACI VAR!"

TADD **AFRİKA**

04 **Afrika için Adalet**

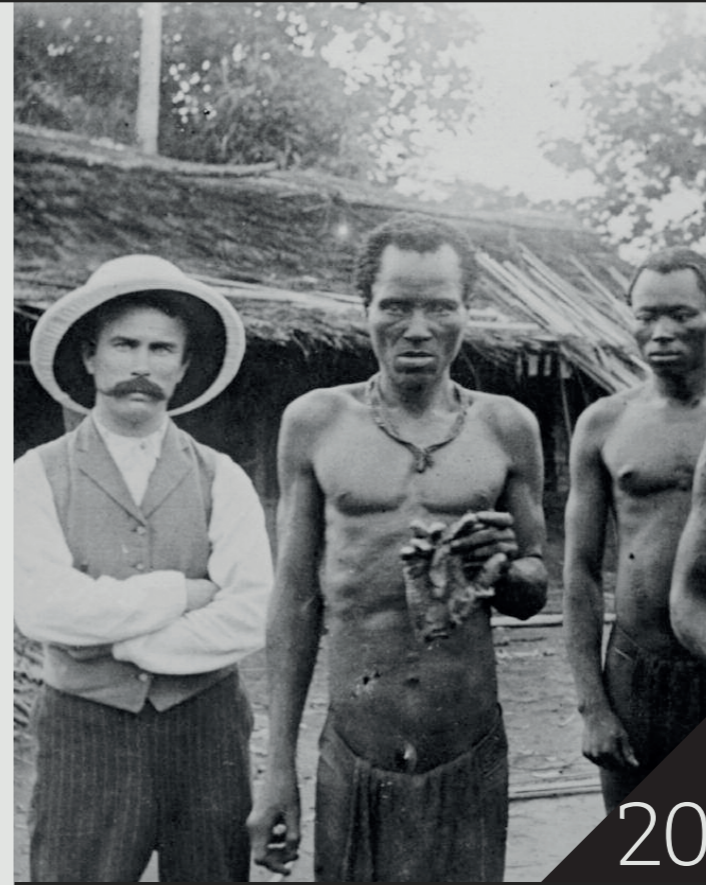
DR. BİLGEHAN GÜNTEKİN

06 **Merhaba**

DR. SERHAT ONUR

08 **Yeni Sömürgeci Düzenler ve Eşitsizliğin Sürekliliği: Bağımlılığın Kısa Bir Analizi**

MURAT YİĞİT

14 **"Kaynaklar Bizim, Kazanç Kimin?"**
CÜNEYD ER

20

Belçika'nın Kongo'daki İnsan Hakları Suçları: Sömürgecilik ve Sistematik Şiddetin Anatomisi

SÜLEYMAN KIZILTOPRAK

36

Toprak, Kültür Ve Kurtuluş: Amílcar Lopes Cabral'ın Devrimci Mirası

FRANCISCO JOSE LOPES JUNIOR

52 **Tasavvufun İnşa Ettiği Şahsiyet Modeli: Sudanlı Zol'un Hikâyesi**

SULİMAN NASIR İBRAHİM

56 **Batı Afrika'da Balıkçılık Faaliyetleri**

SEFER FURKAN KOYUN

30

Akademik Sömürgecilik ve Afrika

YUNUS TURHAN

44

Afrika'nın Sinemalarına Bakmak

YUNUS NAMAZ

62 **Afrika'daki Uluslararası Tıpta Uzmanlık Programlarının Değerlendirilmesi**

ORHAN ALİMOĞLU VE FERİDE İREM ŞİMŞEK

68 **Afrika'nın Krizi: Ngügi Wa Thiong'o'nun Eleştirisi**

ZİYA OKTAY

Temmuz-Ağustos-Eylül 2025 ■ SAYI:2

TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ (TADD) ADINA
İMTİYAZ SAHİBİ
Dr. Bilgehan GÜNTEKİNSORUMLU MÜDÜR
Gökhan AYDOĞDUGENEL YAYIN YONETMENİ
Dr. Serhat ONURYAYIN KURULU
Dr. Bilgehan GÜNTEKİN
Gökhan AYDOĞDU
Dr. Serhat ONUR
Halime GÜVENDANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Ahmet Emre BİLGİLİ, Eğitim
Prof. Dr. Ahmet KAVAS, Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Elem EYRİCE TEPECİKLİOĞLU, Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Enes BAYRAKLI, Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Hasan Hüseyin EKER, Tıp
Prof. Dr. İsmail ERMAĞAN, Uluslararası İlişkiler
Prof. Dr. Orhan ALİMOĞLU, Tıp
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK, Tarih
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN, Tarih
Doç. Dr. Abdurrahim SIRADAG, Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. Murat YİĞİT, Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. Yunus TURHAN, Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. Yunus NAMAŞ, Sinema
Dr. Gökhan KAVAK, Tarih
Dr. Huriye YILDIRIM ÇINAR, Uluslararası İlişkiler
Dr. Mayada KAMAL ELDEEN, Uluslararası İlişkiler
Dr. Osman TÜRK, Uluslararası İlişkiler
Dr. Seniye Selcen ONUR, Mimari
Dr. Serhat ORAKÇI, Uluslararası İlişkiler
Dr. Zeynep OKTAY, Arap Dili ve Edebiyatı
İbrahim TİĞLİ, MedyaEDITOR
Halime GÜVENTAŞARIM VE UYGULAMA
Ayhan ŞENSOYREKLAM
Funda ABAKAYYÖNETİM YERİ (DERGİ İLETİŞİM)
Tüm Afrika'nın Dostları Derneği (TADD)
Merkezefendi, Merkez Efendi Cd. No:13,
34015 Zeytinburnu/İstanbulREKLAM REZERVASYON Funda ABAKAY
TEL: (0212) 533 28 20 - (0541) 330 03 85
E-POSTA: info@tadd.org.trBAŞKI VE ÇILT:
TURA BAŞKI ÇÖZÜMLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ
İkitelli Osb Mah. Hürriyet Blv Ss Deparko Sanayi Sitesi
No: 1/38 İç Kapı No:3003 Başakşehir/İstanbul
TEL: 0533 643 01 37
Sertifika No: 73951

YAYIN TÜRÜ Üç ayda bir yayımlanır.

COPYRIGHT © 2025 TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ
TÜM HAKLARI SAKLIDIR. www.tadd.org.trLİSANS SAHİBİ
TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ
Merkezefendi, Merkez Efendi Cd. No:13,
34015 Zeytinburnu/İstanbul
TEL: (0212) 533 28 20HER HAKKI SAKLIDIR. BU DERGİDE YER ALAN: YAZI, MAKALE,
FOTOĞRAF, KARİKATÜR, İLLÜSTRASYON, VB.'NİN, ELEKTRONİK
ORTAMLAR DA DAHİL OLMAK ÜZERE, KULLANIM HAKLARI
TADD (TÜM AFRIKA'NIN DOSTLARI DERNEĞİ) A VE/ VEYA ESER
SAHİPLERİNE AİTTİR. İZİN ALMAKSIZIN, HANGİ DİLDE VE HANGİ
ORTAMDA OLURSA OLSUN, MATERYALİN TAMAMININ YA DA BİR
BÖLÜMÜNÜN KULLANILMASI YASAKTIR.DERGİDE YER ALAN YAZILAR, GÖRSELLER, İLLÜSTRASYONLAR VB.
SORUMLULUĞU YAZARLARINA AİTTİR.

BU DERGİ, BASIN MESLEK İLKELERİNE UYMAYA SÖZ VERMİŞTİR.

ISSN 3062-2344

AFRİKA İÇİN ADALET

Adalet, insanlığın ortak vicdanıdır. "Herkes için adalet" söylemi, her ne kadar geniş kabul görmüş popüler bir ifade olsa da Afrika kıtası için yüzyıllardır karşılığı olmayan, sembolik bir anlamdan öteye geçememiştir. Beş yüzyılı aşkın bir süredir kolonyal güçler tarafından -aktörleri zaman zaman değişse de- Afrika'nın kaynakları acımasızca yağmalanmıştır. Bugün ise Afrika, hiç hak etmediği bir yoksulluk ve geri kalmışlığın içine itilmiştir.

Doğal kaynaklar açısından dünyanın en zengin kıtalarından biri olmasına rağmen Afrika halkı bu zenginlikten yeterince faydalanamamaktadır. Çok uluslu şirketler enerji, maden ve tarım sektörlerinde büyük kazançlar elde ederken yerel halk yoksulluk ve işsizlikle mücadele etmeye devam etmektedir. Eğitimde eşitlik, sağlık hizmetlerine erişim, içilebilir temiz su ve güvenli barınma hakkı, hâlâ milyonlarca Afrikalı için bir hayal niteliğindedir. Kadınlar ve çocuklar; savaş, iklim değişikliği ve yoksulluktan en fazla etkilenen gruplar arasında yer almaktadır.

Afrika Birliği'nin (AfB) kuruluşunun 62. yılında, Afrikalı kardeşlerimizin kendilerine dayatılan bu zalim ve haksız düzene karşı yeni bir yol haritası belirleme zamanı gelmiştir. 2025 yılını "Afrika için Adalet ve Tazminatlar Yılı" olarak ilan eden Afrika Birliğinden öncelikle bir araya gelerek bir komisyon kurmasını, muhataplarını masaya oturtarak uluslararası bir konferans düzenlemesini bekliyoruz.

Afrika için adalet, önce tarihle yüzleşmekle başlar. Sömürgecilik ve kölelik suçlarının kabul edilmesi, bu suçlar için özür dilenmesi ve maddi-manevi tazminatların gündeme alınması, en öncelikli başlıklar ara-

sında yer almalıdır. Afrika ülkeleri, kendi doğal kaynakları üzerinde tam egemenliğe sahip olmalı; dış borç baskısı azaltılmalı ve adil ticaret sistemleri kurulmalıdır. Afrika'nın uluslararası kurumlarda temsiliyeti güçlendirilmeli, karar alma süreçlerine etkin katılımı sağlanmalıdır. Afrika, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi küresel kuruluşlarda daha fazla söz sahibi olmalı; kıtanın sesi gerçekten duyulmalı ve dikkate alınmalıdır. İklim değişikliği, göç ve salgın hastalıklar gibi küresel krizlerde Afrika yalnız bırakılmamalıdır. Gelişmiş ülkeler, yalnızca kendi çıkarlarını değil; küresel adalet ve dayanışmayı da gözetmelidir. Tarihi eserlerin iadesi, dil ve kimlik haklarının korunması, sömürge sonrası toplumsal travmaların tanınması sağlanmalıdır.

Bugün Afrika'nın ihtiyacı olan şey, daha fazla sömürü ya da acıma değil; yeni fırsatlar ve gerçek adalettir. Daha yaşanabilir bir Afrika, daha yaşanabilir bir dünyanın ön koşuludur. Çünkü Afrika'nın yarınları, hepimizin yarınlarıdır. "Afrika için adalet" talep etmek, yalnızca Afrika için değil; tüm dünya için daha dengeli, daha vicdanlı ve daha sürdürülebilir bir gelecek istemektir. Çünkü adalet bir coğrafyada eksikse aslında her yerde eksiktir.

Afrika için adalet demek; Afrika'yı dinlemek, anlamak ve onunla birlikte yürümek demektir. Tüm Afrika'nın Dostları Derneği (TADD) olarak bu kutlu yürüyüşte Afrikalı kardeşlerimizin daima yanında olacağız.

Dr. Bilgehan GÜNTEKİN

MERHABA

Efendim, ikinci sayımızla karşınızdayız. Malum-u âliniz ilkler zordur, ikincilerse daha zordur. Hele ki ilkinde yoğun iltifatlara mazhar olduysanız çitayı düşürmemeniz, hatta yükseltmeniz gerekmektedir. Biz de sizlerden aldığımız şevkle ikinci sayımız için kolları sıvadık. Ana teması “Afrika için Adalet” olan bu sayımızda, konuyu özellikle sömürgecilik bağlamında ele aldık. Çok kıymetli yazarlarımızın Afrika’ya açılan pencerelerinden kanatlanıp kadim kıtanın semalarında süzüldük ve farklı bakış açılarıyla Afrika’nın geçmişini öğrenmeye, günümüzü anlamaya ve geleceğini tasavvur etmeye çalıştık.

Sömürgeciliğin olduğu bir ortamda adaletten bahsedemeyiz, adaletin olmadığı yerde huzurdan söz edemeyiz, huzursuzluğun hâkim olduğu bir coğrafyada ise en temel ihtiyaçlarımızı dahi karşılayamayız. Berlin Konferansı (1884-1885) öncesinde Afrika’nın insan gücünü, sonrasında ise toprak gücünü aleni bir şekilde sömüren ve zahiri medeniyetlerini buna borçlu olan Batı ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı’nı takiben oluşan yeni dünya sistemi ile farklı bir sömürü düzenine geçmiştir. “Postkolonyal dönem” olarak isimlendirilen bu süreç, sömürenlerin sömürülenlere sözde bağımsızlık verdiği; yönetimlerine kendi tezgâhlarından geçen yerel maşaları yerleştirip adına da cumhuriyet dediği; kıtayı içeriden değil, dışarıdan yöneterek yağmaladıkları bir düzenin adıdır.

Dergimizin ikinci sayısında, özellikle yeni sömürge düzenine ve sonucunda Afrika’da ortaya çıkan adaletsizliklere göz atacağız. Dünyanın en değerli madenlerine ev sahipliği yapan kıtanın nasıl olup da dünyanın en fakir yirmi ülkesine ev sahipliği yaptığını, “Kaynaklar Bizim, Kazanç Kimin?” sorusunun cevabını hem kıta genelinde hem de Demokratik Kongo özelinde arayarak bulmaya çalışacağız. Belçika’nın Kongo’da gerçekleştirdiği vahşetin bilinmeyen yönlerini, yol açtığı toplumsal tahribatın bilançosunu ve geçmişte yaşanan zulümlere karşı günümüzde kısmen de olsa nasıl adalet sağlanabileceğini birlikte değerlendireceğiz.

Afrika’daki sömürü ve adaletsizliğin sadece toprak üstü ve altındaki değerlerde değil; kıta insanının ruhunda, kültüründe, dilinde ve özellikle eğitim hayatında “Akademik Sömürgecilik” olarak karşımıza çıktığını gö-

rüyoruz. Emperyalist düzenin devamını sağlayacak çarkların acımasızca döndüğü alanlardan birisi olan akademinin, kıtadaki mesaisini birlikte gözlemleyeceğiz. Sömürgeciliğin dünyadaki en etkin aparatlarından biri olan “sinema” da kıtanın kolonizasyon sürecinde etkin rol oynamıştır. 1960’lardan sonra ise sinema, kıtada sömürülenlerin kendini ifade etme yolu olmuştur. “Afrika’nın Sinemalarına Bakmak” yazımızla sömürü düzeninin karanlık perdelerini aralamaya çalışacağız.

Afrika’nın 20. asırda yetiştirdiği en önemli münevverlerden olan Kenyalı *Ngugi wa Thiong’o (1938-2025)* ile sömürü düzenine ve sonucunda gelişen adaletsizliğe içeriden bir gözle bakıp özeleştiriyi yapacağız. “Biz Portekizlilerle değil, sömürgecilerle savaşıyoruz.” diyen ve fikirleri nedeniyle bir suikasta kurban giden, Afrika’daki halkların hak mücadelesindeki en önemli kilometre taşlarından olan Gine-Bissaulu *Amilcar Lopes Cabral’ın (1924-1973)* mücadele dolu hayatı ve fikirleri üzerinden ise Afrikalıların bu prangalardan nasıl kurtulabileceği sorusuna birlikte cevap arayacağız.

Afrika’nın okyanus kenarındaki coğrafyalarında temel besin maddesi “balık” olup balıkçılık da en önemli geçim kaynaklarından. Batı Afrika’da bulunan Senegal ve Moritanya üzerinden kıtadaki balıkçılığı ve bu iki ülkedeki Türk balıkçıları konuşacağız.

Her sayımızda mutlaka yer vereceğimiz sağlık yazılarında bu seferki içerik, Afrika’da cerrahi branşlardaki uzman hekim sayısını artırmaya yönelik ülkemizin de dâhil olduğu uluslararası cerrahi uzmanlık programlarıdır. Sudanlı Zol’un hikâyesini okurken ise Kuzey Afrika’da İslam’ın yayılışı ve günümüze kadar gelişinde merkezî rol oynayan tasavvufî düşünce ve yaşam tarzını daha yakından tanıyacağız.

Efendim sağlık, muhabbet ve Afrika dolu bir ömür temennisi ile keyifli okumalar.

Dr. Serhat ONUR

Doç. Dr. Murat YİĞİT

Milli Savunma Üniversitesi, Hava Harp
Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Ana Bilim Dalı
Öğretim Üyesi

***YENİ SÖMÜRGEÇİ DÜZENLER
VE EŞİTSİZLİĞİN SÜREKLİLİĞİ:***

BAĞIMLILIĞIN KISA BİR ANALİZİ

Fotoğraf: Batı Afrika CFA frankı bayrak haritası

Modernitenin inşasında sömürgeciliğin rolü çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Avrupa, sömürgelerden elde ettiği kaynaklarla zenginleşmiş ve bu süreçte hem ekonomik hem de psikolojik üstünlük elde etmiştir. Dekolonizasyon sonrası kurulan yeni düzen, görünürde bağımsızlık sağlasa da eski sömürgeci devletler, Afrika'da siyasi, askeri ve ekonomik elitleri biçimlendirerek etkilerini sürdürmüştür. İkili antlaşmalarla kurulan bu sistemde savunma, ticaret ve para politikaları üzerinden yeni sömürgeci ilişkiler kurumsallaşmıştır. Özellikle Fransa; CFA Frangı, askeri üsler ve dış yardımlar aracılığıyla birçok Afrika ülkesini finansal ve siyasi açıdan kendine bağımlı hâle getirmiştir. Kalkınma yardımları ve kültürel programlar da bu bağımlılığı derinleştirmiştir. Bu yapılar, Afrika'daki elitler aracılığıyla meşrulaştırılmış; böylece eşitsizlik kalıcı bir nitelik kazanmıştır. Yeni sömürgecilik, yalnızca geçmişin değil; bugünün de yapısal bir gerçeğidir ve bu sistemle mücadele, yüzeysel değil; kurumsal ve ideolojik bir sorgulama gerektirmektedir.

SÖMÜRGEÇİLİK VE YENİ SÖMÜRGEÇİLİĞİN ANLAMI

Dünya tarihi ile ilgili betimlemelerde, modernitenin inşasına dair hemen hemen her olgu sıklıkla yer alırken sömürgeciliğin yeterince anılmaması şaşkınlık verici bir durumdur. Zira modernitenin filizlendiği Batılı ülkeler, yaşadıkları dönüşüme hayat veren zenginliği sömürgecilikle elde etmişlerdir. Sömürge toplumlarının maddi kaynaklarının gasbedilmesi, köleleştirilen insanların ticari meta ve maliyetsiz iş gücü olarak kullanılması sonucunda zenginleşen Avrupa, kendi gelişimine, kendi iç çekişmelerine ve dönüşümüne odaklanmıştır. Sömürgeciliğin Avrupa ülkelerine temin ettiği maddi üstünlüğün, önce medeniyet söylemiyle, daha sonra da gelişmişlik-gelişmemişlik ayrımıyla bir psikolojik üstünlüğe evrilmesi mümkün hâle getirilmiştir. Dolayısıyla sömürgeciliğin salt ekonomik bir eylem olmayıp kimlik ve söylemlerle yoğun ilişki içinde olduğu her seferinde vurgulanmalıdır. Fakat yeni sömürgeci düzenler bunun çok daha ötesine geçmiş, sömüren-sömürülen arasındaki ilişkiyi hukuki planda kurumsallaştırarak bağımlılıkları ve eşitsizlikleri sürekli hâle getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın işgaline ve saldırılarına maruz kalan büyük sömürgeci aktörler, İngiltere ve Fransa, kendi sömürge bölgelerinde, bağımsız

gibi görünen ancak güçlü bağımlılık ilişkileriyle denetimleri altında tutabilecekleri yeni devletler kurmak zorunda kaldılar. Klasik sömürgeciliğin sonu olarak görülen dekolonizasyonla inşa edilen yeni düzen, yeni sömürgeciliğin kapılarını sonuna kadar açmıştır. Sömürgeciliğin adaletsiz ve eşitsiz yapısı, "sömürsüzleştirme" sürecinde dayatılan ikili antlaşmalarla gün yüzüne çıkarılmıştır.

AFRİKA'DA ELİTLERİN BİÇİMLENDİRİLMESİ

Yeni sömürgeci düzene geçişle ilgili olarak sömürgeci güçlerin en temel meselesi, "kurulacak yeni devletleri kimlerin yöneteceği"dir. Sömürgeciliğin en önemli hedeflerinden olan Afrika'da dekolonizasyon, bu meseleyle verilen cevaplarla şekillenen planlı bir sürece şahitlik etmiştir. Öncelikle yeni devletleri yönetecek siyasi elitleri belirlemek için sömürge topraklarında yaşayan halklara, parlamentoda temsil yetkisinin sunulması bir milat olmuştur. Fransa'nın 1956 yılında Afrikalı halklara böyle bir hak tanımmasının nedeni, daha fazla demokrasi

Görsel: stratejikortak.com

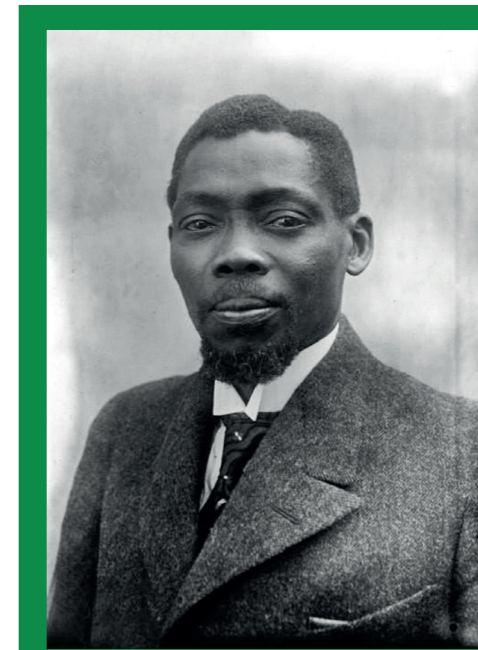
talebiyle değil; dekolonizasyon sonrasında nüfuzunu devam ettirme arzusuyla ilgilidir. Afrika ülkelerinden gelen ve pek çoğu klan liderlerinin kendisi veya yakını olan milletvekillerinin Fransız hükümeti ile ilişkileri ve ideolojik pozisyonları, onların siyasi geleceğini belirlemiştir. Kamerunlu Félix-Roland Moumié gibi suikast sonucu hayatını kaybedenler, yargı yoluyla siyaset dışı bırakılanlar ve siyasi müdahalelerle engellenenler bu sürecin elenenleri olurken Fransa tarafından siyasette ön plana çıkarılanlar, kendi devletlerinin kurucu liderlerine dönüşüyorlardı. Biçimlendirilmiş Afrikalı siyasi elitler, eski sömürgeciye olan sadakatleri sayesinde görevde tutuluyor; başka ortaklar aramaları hâlinde ise iktidardan uzaklaştırılacaklarını biliyorlardı. Bu ülkelerde söz sahibi olacak ekonomik elitlerin inşasında da aynı dış aktörler ciddi rol oynamıştır. Afrika konusunda otorite kabul edilen akademisyen Jean François Bayart, kurumsallaşmamış siyasal düzenlerde zenginliğin iki kaynağının kamu bütçesinin bölüşümü ve yabancı sermayenin yatırımları olduğunu ifade etmektedir.

Dekolonizasyonla birlikte bağımsızlık elde eden Afrikalı devletlerin sınırlı kamu kaynakları, özellikle ilk yıllarda, eski sömürgeci devletlerden gelen dış yardımlarla destekleniyordu. Dolayısıyla ulusal kamu bütçesi, yeni kurulan devletin öz kaynakları ile "hami devlet" in sağladığı katkılarla müştereken oluşturulabiliyordu. Afrikalı ülkelere gelen yabancı sermayenin yine eski sömürgeci ülkelere sağlandığı göz önüne alındığında bu güçlerin, Afrikalı ekonomik elitlerin belirlenmesi üzerindeki etkisi açıkça ortaya çıkmaktadır. Afrika'daki askeri elitler ise ulusal orduların kurulması sürecinde ve subaylarla astsubayların eğitiminde, sömürgeci güçlerin oynadığı belirleyici rolün gölgesinde oluşmuştur. Yine Fransa'dan örnek vermek gerekirse 1963 yılındaki verilere göre Afrika kıtasında görev yapan Fransız askeri eğitimci ve danışman sayısı 3600'den fazladır. İkili antlaşmalara dayalı olarak gerçekleşen bu süreçte yabancı askeri eğitimci ve danışmanların atama ve terfilerdeki etkisi dikkate alındığında neredeyse tüm kıtadaki askeri elitin bu otoriteler tarafından şekillendirildiği

anlaşılmaktadır. Böylece biçimlendirilmiş askeri, siyasi ve ekonomik elitlerin ufku ve ideali, eski sömürgeci aktörlerle sınırlı kalmıştır.

YENİ SÖMÜRGEÇİLİĞİN HUKUKİ ZEMİNİ: TARTIŞMALI EGEMENLİKLER

Yeni sömürgeciliği sistematik hâle getiren hukuki düzen, eski sömürgeci ile biçimlendirilmiş yerel aktörler arasındaki hegemonik uzlaşının neticesi olarak doğmuştur. Dekolonizasyon sürecinde bağımsız devlet kurmak için ön şart olarak dayatılan her ikili antlaşma, söz konusu elitler tarafından imzalanmıştır. Bu antlaşmaların ilki, savunma iş birliği antlaşmalarıdır. Silah ticaretinde tekel olma durumunu ve bağımlılık ilişkilerini sürdürmek isteyen sömürgeci iktidarlar, bu antlaşmalar yoluyla yeni Afrikalı devletlerin askeri ve teknoloji alanında yeni ortaklıklar kurma niyet ve girişimlerini engellemişlerdir. Aynı antlaşmalar, askeri teknik destek ve danışmanlık konusunda da bağımlılık yaratmaktadır. Her seviyedeki askerlerin eğitimi ile terfi ve atamalarındaki yabancı eğitimcilerin baskın rolü, Afrika'da sıkça gerçekleşen askeri darbelerde etkili olmuştur. Askeri üslerin kurulması, yabancı askeri birliklerin sahada konuşlanması ve paralı asker gruplarının faaliyetleri de aynı antlaşmalara dayanmaktadır. Bunların ötesinde, savunma iş birliği antlaşmaları, İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgeci aktörlere, Afrika'daki nüfuz alanlarında ortaya çıkacak bir "iç karışıklık" durumunda askeri müdahale hakkı tanımaktaydı. Sadece bu şart bile Afrikalı devletlerin egemenlik haklarını doğrudan tartışmaya açan bir hamle olmuştur. Afrika'da, hâlâ bu şartları taşıyan geçerli antlaşmalara sahip ülkeler bulunmaktadır.

Félix Moumié

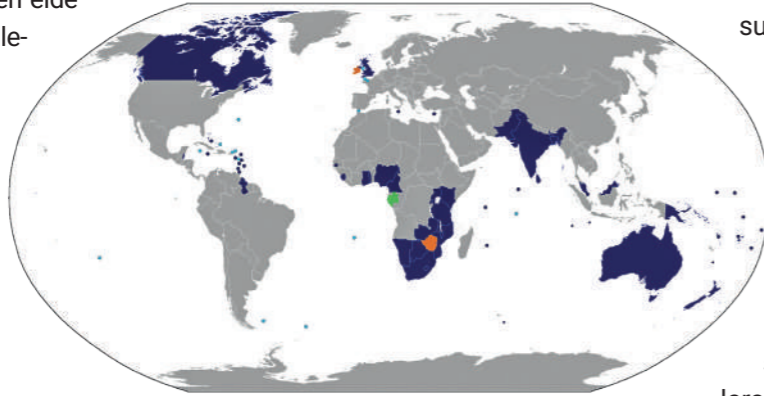
Bir diğer önemli mesele, ticaret ve finans alanındaki antlaşmalarıdır. İkili ticari antlaşmalar, stratejik hammaddelerin uzun vadede yalnızca eski sömürgeci ülkeye yok pahasına ihraç edilmesini zorunlu kılan ve ayrıca gümrük tarifelerinin uygulanmamasını şart koşan çeşitli hükümler içermektedir. Yine Fransa'dan örnek vermek mümkündür: Fransız şirketleri, bu antlaşmalar aracılığıyla Orta Afrika Cumhuriyeti ve Nijer'deki uranyumu, Gabon petrolünü ve Batı Afrika'nın kıymetli madenlerini neredeyse bedelsiz olarak on yıllar boyunca yağmalamıştır. Sadece Fransız Total-Elf şirketi

“
DÜNYA TARİHİ İLE İLGİLİ
BETİMLEMELEDE, MODERNİTENİN
İNŞASINA DAİR HEMEN HEMEN
HER OLGU SIKLIKLA YER ALIRKEN
SÖMÜRGEÇİLİĞİN YETERİNCE
ANILMAMASI ŞAŞKINLIK VERİCİ BİR
DURUMDUR.
”

gibi bir enerji devi bile varlığını Afrika kıtasına, özellikle de Gabon'a borçludur. Finans alanındaki bağımlılığın boyutları ise çok daha vahimdir. Dekolonizasyonda dayatılan bir başka ön şart olan "ortak para birimi CFA Frangı" Batı ve Orta Afrika bölgelerinde yer alan ülkelerin çoğu tarafından kullanılmaktadır. Batı ve Orta Afrika merkez bankaları müştereken kurulmuştur ve merkez teşkilatları ile şubeleri Afrika kıtasında yer almaktadır. Fakat söz konusu para birimleri en başından beri Fransa'da bulunan darphanelerde basılmakta, aradaki antlaşmalar gereği basılan her bir CFA Frangının en az yarısı mevduat olarak Fransız bankalarında tutulmaktadır. Ayrıca bölge

ülkelerinin dış ticaretinden elde edilen operasyon bedelleriyle ilgili yine benzer bir mecburiyet söz konusudur. Böylece Fransa, kendi nüfuz alanında kalan Afrikalı devletleri CFA aracılığıyla finansal bağımlılık altında tutmaktadır.

İllüstrasyon: wikimedia.org

Dekolonizasyon sonrası kullanılan yeni sömürgeci araçlardan bir diğeri de kalkınma iş birliğidir. 1960 sonrasında oluşturulan dünya düzeni içinde inşa edilmiş/kurgulanmış "gelişmiş ülkeler-gelişmekte olan ülkeler" ayrımı, mevcut Kuzey-Güney ilişkilerinin zeminini oluşturuyordu. Kalkınma iş birliği, kamusal işleyişini ve sanayi dönüşümünü, bunlar üzerinden de dünya ekonomisine entegrasyonunu kendi başına temin edemediği iddia edilen Afrika ülkelerine kaynak aktarımı gibi görünse de esas beklentiler oldukça farklıdır. 1960 itibarıyla kendi kamu bütçesini

oluşturmakta yetersiz kalan Afrikalı devletler, bu ihtiyaçlarının yaklaşık üçte ikisini "hami devletler" in karşılmasına izin verdiler. Bu durum, kalıcı bir yardım bağımlılığına yol açtı ve hükümetler arası anlaşmazlıklarda yardımın kesilmesi tehdidi zamanla olağan bir uygulamaya dönüştü. Dolayısıyla dış yardımlar, bir baskı aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İkinci olarak kalkınma iş birliği, alt yapı ve bayındırlık alanlarında bir bölgeyi dönüştürerek tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyi ve böylece küresel pazarı genişletmeyi amaç-

lar. Büyük devletler bu yolla kendi çıkarlarını maksimize ederken Afrikalı devletlerin cari açıkları derinleşmiş ve 1980'li yıllarda borçlarını ödeyemez duruma gelmişlerdir. Son olarak kalkınma iş birliği başlığı altındaki dış yardımlar, eski ve yeni sömürgeci aktörlerin Kuzey-Güney söylemi çerçevesindeki "üstünlük" algısını kalıcı hâle getirmektedir. Geride kalan 65 yılda, Kuzey-Güney iş birliği kapsamında dış yardım alan ülkelere neredeyse hiçbiri "gelişmiş ülke" kategorisine geçememiştir; zira gelişmişlik kriterleri sürekli olarak güncellenmiştir. Tüm bunlara ek olarak söz konusu dış yardımların, Afrika ülkelerinde bürokratik vesayeti ya

da ekonomik elitlerin statükosunu güçlendirdiği ve bu yolla toplumsal eşitsizliği beslediği de bir gerçektir.

Kültürel bağımlılığın temelini oluşturan Commonwealth ve Francophonie gibi sembolik birlikler; uluslararası medya kuruluşları, kültürel hayata nüfuz eden fon-

lar, öğrenci bursları, eğitim destekleri, üniversite faaliyetleri ve daha birçok araç, sömürgeci düşünce ve ideallerin Afrika ülkelerinin kılcal damarlarına kadar işlemesine zemin hazırlamaktadır. İkili ve çok taraflı antlaşmaların sunduğu imkânlar ise bir "değer transferi" aracı olarak kullanılmakta; Batı'ya özgü her yeni akımın Afrika'da kök salmasına hizmet etmektedir. Planlı bir süreç olarak uygulanan dekolonizasyon, görünürde bir "hukuki düzen" kurmuş olsa da aslında siyasi, askerî, ticari, finansal ve kültürel bağımlılıklarla şekille-

nen çok katmanlı ve sistematik bir bağımlılık ilişkisini yapılandırmıştır. Tüm bu alanlardan genele bakıldığında yeni sömürgeci sistemin inşasına dair izler açıkça görülmektedir. Açık veya örtük her müdahale ya da bu antlaşmaların doğurduğu müdahale ihtimali, Afrikalı devletlerin egemenliğini ve Afrika halkının özgürlüğünü tartışmaya açmaktadır. Eşitsizliğin ister maddi ister psikolojik olsun hiçbir boyutu göz ardı edilmemiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeni sömürgeci düzenler, klasik sömürgeciliğin sona erdiği varsayımı üzerine inşa edilen bir dünyada, eşitsizliğin çok boyutlu ve kurumsal bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Dekolonizasyon süreci, Afrikalı devletlere görünürde siyasi bağımsızlık tanımış olsa da bu bağımsızlık askerî, ekonomik, finansal ve kültürel alanlardaki derin bağımlılık ilişkilerini gizlemektedir. Sömürgeci aktörlerin yerel elitleri biçimlendirme yoluyla kurduğu hegemonik yapı hem siyasi yönetimi hem de ekonomik kontrolü ellerinde tutmalarına olanak sağlamıştır. Bu durum, devlet egemenliğini yalnızca dış müdahalelerle değil; aynı zamanda içeride işleyen kurumsal mekanizmalar aracılığıyla da aşındırmıştır.

Yeni sömürgeciliğin meşruiyeti, sözde kalkınma iş birliği, dış yardım politikaları ve eğitim-kültür programları gibi yumuşak güç unsurlarıyla sağlanmakta; bu araçlar, eşitsizliğin yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Ortak para birimleri, savunma iş birliği antlaşmaları ve ticari düzenlemelere dayanan dışa bağımlılık, yalnızca ekonomiyi değil; aynı zamanda siyasal egemenliği de zedeleyen bir krizi beslemektedir. Dahası, bu bağımlılık ilişkileri, Afrika'nın iç siyasal aktörleri eliyle meşrulaştırılmakta; böylece yerli yönetimler de bu eşitsiz yapının sürekliliğinde dolaylı birer fail hâline gelmektedir.

Doç. Dr. Murat YİĞİT

Milli Savunma Üniversitesi Hava Harp Enstitüsü öğretim üyesidir. Aynı zamanda Türkiye Araştırmaları Vakfında araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık bölümünde tamamladı. Yüksek lisansını 2014 yılında Strasbourg Üniversitesi ITIRI (Mütercim Tercümanlık ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü) Uluslararası İlişkiler ve Kalkınma İşbirliği programlarında yaptı. Doktora derecesini ise 2020 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda "Dış Müdahale Aracı Olarak Askerî Darbe: Batı Afrika Ülkeleri Örneği" başlıklı teziyle tamamladı. 2024 yılında "Alan Çalışmaları" alanında doçent ünvanını aldı.

Sonuç olarak yeni sömürgecilik, yalnızca geçmişin bir kalıntısı değil; aynı zamanda günümüzün yapısal bir gerçekliğidir. Bu gerçeklik, yalnızca dış aktörlerin değil; iç aktörlerin de dâhil olduğu bir hegemonya sistemiyle işletilmektedir. Eşitsizliğin sürekliliği, bu çok katmanlı sistemin doğal bir sonucudur ve bu duruma yönelik müdahale, yalnızca yüzeysel bağımsızlık tartışmalarını değil; aynı zamanda bu bağımlılık ilişkilerinin ürettiği kurumsal, ekonomik ve kültürel yapıları da sorgulayan bütüncül bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. ■

Fotoğraf: thecollector.com

Lamine-Guèye 1967'de Francophonie toplantısında (resimde ortadaki)

1. Parlement français, législation n° 56-619 adopté le 23 juin 1956, Loi Cadre de Defferre.
2. CHAFER, Tony: The End of Empire in French West Africa: France's Successful Decolonization?, Oxford-New York, BERG, 2002, s. 346.
3. BAYART, Jean F: L'Etat en Afrique, Paris, Fayard, 1989, ss. 34-42.
4. LUCKHAM Robin, French Militarism in Africa, Review of African Political Economy, No. 24, "The French Connection", Mayıs-Ağustos 1982 sayısı, s. 63.
5. EVRARD Camille, Retour sur la construction des relations militaires franco-africaines, Revue Relations internationales, Presses Universitaires de France, Outil militaire et influence française en Afrique de 1960 à nos jours, Paris, 2016, ss. 5-10.
6. FRANCE INTER, Le putsch raté contre Léon M'Ba (1964), 1er président du Gabon, et l'ascension vers le pouvoir d'Albert-Bernard Bongo, 13.6.2009, (Çevrim içi), <https://www.franceinter.fr/emissions/rendez-vous-avec-x/rendez-vous-avec-x-13-juin-2009,20.05.2025>.
7. MIGANI Guia, L'indépendance par la monnaie: La France, Le Mali et La Zone Franc 1960-1963, Presses Universitaires de France- Relations internationales, no.133, 2008, s. 32.
8. M'ZALI Abderrahmane, La Coopération franco-africaine en matière de Défense, Etudes africaines, l'Harmattan, Paris, 2011, s. 26. De Gaulle: "Fransa olarak bizler, iş birliği antlaşmaları imzalanması ve bu antlaşmalardaki taahhütlere uyulması şartıyla bağımsızlık veriyoruz. Art arda yürürlüğe giren iki mekanizma var: bağımsızlık ve iş birliği antlaşması. Biri olmadan diğeri olmayacak."

Cüneyd ER
Hukukçu, Yazar

Fotoğraf: De Kaap Altın
Sahaları, Güney Afrika: Republic
Altın Madencilik Şirketi'nin
madencileri. Woodburytype,
1888. Robert Harris'in bir
fotoğrafından sonra.

“KAYNAKLAR BİZİM, KAZANÇ KİMİN?”

Bu yazı, Afrika'nın maden kaynaklarının tarihî süreçte nasıl kullanıldığını ve bu kaynakların büyük ölçüde dış aktörlerin çıkarlarına hizmet edecek biçimde nasıl sömürüldüğünü ele almaktadır. Çalışma, Belçika'nın Kongo'daki vahşi sömürge yönetiminden günümüzde Fransa'nın uranyum, altın, kobalt ve boksit gibi stratejik madenler üzerindeki etkisine kadar uzanan örneklerle maden meselesinin yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda toplumsal ve insani boyutlarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini tartışmaktadır. Hukuki belirsizlikler, şeffaflıktan uzak lisans süreçleri ve ayrıcalıklı konuma sahip çokuluslu şirketlerin rolü, bu kaynakların adil kullanımını engelleyen başlıca faktörler arasında yer almakta ve giderek artan biçimde eleştirilmektedir.

Yakın geçmişte, yalnızca 20 yıl kadar önce, Afrika kıtası Türkiye'deki medya organlarında sınırlı biçimde yer bulabilmekte, çoğu zaman ise gündeme dahi gelmemekteydi. O dönemlerde Afrika, insanları ve sahip olduğu yer altı zenginliklerinden çok, bu zenginlikler üzerinde süregelen mücadelelerle anılmaktaydı. Kıtaya dair en kabul gören bilgi ise sömürgecilik döneminden günümüze, doğal kaynakların çoğunlukla yerli halkın değil; dış aktörlerin çıkarlarına hizmet ettiğiydi. Altın, elmas, uranyum ve kobalt gibi stratejik öneme sahip madenler, Afrika'nın jeolojik yapısını, küresel güç mücadelelerinin merkezine yerleştirmiştir. Ancak burada esas mesele, bu kaynakların varlığından ziyade bu kaynaklar üzerinde kimin, nasıl bir hâkimiyet kurduğudur.

Afrika'da yaşananlar yalnızca ekonomik bir dengesizlikten ibaret değildir; aynı zamanda hukuk, insan hakları ve adalet alanlarında derin bir sistem krizi –sistemin başlangıçta bu şekilde kurgulanmış olmasının bir sonucu olarak– yaşanmaktadır. Yer altındaki kaynaklar çıkarılırken yer üstündeki insanların sesi bastırılmış; toprağın altı ekonomik değere dönüştürülürken insan hayatı ihmal edilmiştir. Bugün karşı karşıya kalınan adalet-

sizlik, sadece geçmişin bir mirası değil; aynı zamanda hâlen süren bir çıkar düzeninin güncel yansımasıdır. Nitekim Afrika'daki madencilik faaliyetlerinin büyük bir bölümü, yerel halkın onayı olmaksızın ve çevre ya da toplum temelli etkileri gözletilmeksizin yürütülmektedir.

Bu yazı, Afrika'daki madenlerin tarih boyunca yalnızca ekonomik birer kaynak değil; aynı zamanda politik araçlara nasıl dönüştüğünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, son yıllarda bazı Afrika ülkelerinin doğal kaynakları üzerindeki kontrolü yeniden sağlama çabalarını da örneklerle ele almaktadır. Zira bu mesele yalnızca Afrika'ya özgü bir konu değil, küresel düzeyde adalet ve eşitlik arayışının bir parçasıdır. Nihayetinde, dünya düzeninde gerçek bir değişim hedefleniyorsa bu dönüşüm yalnızca yer altındaki altından değil; aynı zamanda halkların içindeki hakikat ve adalet arzusundan doğacaktır.

Aşağıda yer verilen ve Kongo dil ailesine mensup dillerden biri olan Kikongo'dan gelen bu eski atasözü, Afrika'nın gerçek zenginliğinin yalnızca yer altı kaynaklarında değil; halkının sabrında ve direncinde saklı olduğunu ifade etmektedir. Kıtada maden sömürsünün tarihî arka planını bu birkaç kelimeyle özetlemek mümkündür:

"Nzito zâ muntu, zâ m'ûlu; mpâka zâ ntima."
(Altın toprakta değil; halkın kalbindedir.)

Kikongo atasözü

AFRİKA'NIN MADEN ZENGİNLİĞİ: BİR KİTADAN FAZLASI

Afrika kıtası, altın, elmas, kobalt, koltan, lityum, bakır ve uranyum gibi pek çok yer altı kaynağına ev sahipliği yapmaktadır. Ancak bu zenginliklerin, kıtanın yoksul halklarının hayatlarına yansımaları çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu durumu anlamak için haritaya değil, tarihe bakmak gerekir.

Her ne kadar Afrika'da madencilik faaliyetleri yüzyıllar öncesine dayansa da kıtanın sömürge süreci, 15 Kasım 1884'te başlayıp 26 Şubat 1885'te sona eren "1884-1885 Berlin Konferansı" ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Bir tür devletler zirvesi olan bu konferansın neticesinde kıta âdeta masa başında paylaşılmış, sahada kurulan düzen büyük ölçüde bir yağma sistemine dönüşmüştür. Demiryolu hatları dahi kaynakların kolay taşınmasını sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Sürecin sonunda belirleyici olan kalkınma değil, güç ve çıkar ilişkileri olmuştur.

Kimberley, Güney Afrika'da işçilerle birlikte elmas madeni, 1896.

Sahra Altı Afrika, dünya altın rezervlerinin üçte birine sahiptir. Kongo Havzası koltan ve kobalt açısından eşsiz bir bölgedir. Güney Afrika ise elmas ve platin ihracatında öne çıkmaktadır. Ancak bu değerli kaynakların işlenmesi çoğunlukla Afrika dışında gerçekleştirilmektedir. Hammaddeler düşük fiyatlarla satın alınarak işlenmiş ürünler, yüksek bedellerle kıtaya geri dönmektedir. Bu durum, yapısal bir eşitsizliğe ve sömürgeci mirasın devamına işaret etmektedir.

Ancak son yıllarda Afrika'da bir uyanış süreci yaşanmakta, bazı ülkeler, doğal kaynakları üzerindeki kontrolü artırmak amacıyla somut adımlar atmaktadır. Örneklerin başında verebileceğimiz Zimbabve ve Namibya, ham lityum ve nadir toprak elementlerinin ihracatını kısıtlayarak yerel işleme kapasitesini artırmayı ve elde edilen geliri kalkınmada kullanmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Zimbabve'de, devlet ortaklığıyla faaliyet gösteren Kuvimba Mining House gibi yapılar öne çıkarken Namibya, bu kaynakların ihracatına yalnızca araştırma amaçlı sınırlı izinler vermektedir. Benzer şekilde Zambiya'da da ZCCM Investments Holdings aracılığıyla kamu yararını önceleyen madencilik politikaları uygulanmaktadır.

Tüm bu örnekler, Afrika'da yerli üretimi destekleyen, dışa bağımlılığı azaltmayı ve milli gelirleri artırmayı amaçlayan yeni dönem politikalarının somut yansımaları olarak değerlendirilebilir.

SESSİZ ÇİĞLİK: MADENLERDE ÇALIŞANLARIN YAŞADIKLARI

Afrika'ya bir kâbus gibi çöken sömürgecilik, yalnızca toprakları değil; insan onurunu da derinlemesine yaralamış; onarılması güç ve nesiller boyu sürecek genetik ve toplumsal zararlar bırakmıştır. Kongo'da kauçuk kotasını dolduramayanların ellerinin kesilmesi gibi uygulamalar, sömürgeci zulmünün en çarpıcı örneklerinden biridir.

Bugün madencilik faaliyetleri görünürde modernleşmiş olsa da birçok bölgede hâlâ ilkel ve insanlık dışı şartlarda sürdürülmektedir. Özellikle Kongo'da, çocukların kobalt madenlerinde çalıştırılması; eğitim ve sağlık gibi en temel haklardan mahrum bırakılması, ekonomik eşitsizlikten öte bir suç ve insan hakları ihlalidir.

“
**AFRİKA'NIN
TEMEL MESELESİ
YOKSULLUK DEĞİL;
SAHİP OLDUĞU
KAYNAKLARIN ADİL,
SÜRDÜRÜLEBİLİR
VE TOPLUM YARARINA
KULLANILAMAMASIDIR.**
”

Eğer bir ülkede madenler çıkarılırken insan onuru göz ardı ediliyorsa orada kalkınmadan değil, gerilemeden söz edilmelidir. Uluslararası şirketler zayıf hukuki düzenlemelerden fayda sağlarken yerel halk, çevreye verilen tahribat, sebep olunan sağlık sıkıntıları ve derinleşen yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır.

SÖMÜRGEÇİ PARA BİRİMİNİN GÖLGESİNDE EGEMENLİK ARAYIŞI

Batı Afrika ülkelerinin para birimi uzun yıllar boyunca Fransa'ya bağlı CFA frangı olmuştur. Başlangıçta

doğrudan sömürge düzenini simgeleyen "CFA" kısaltması, zamanla açılım bakımından değişmiş olsa da Fransa Merkez Bankasının bu para birimi üzerindeki etkisi uzun süre devam etmiştir. Maden gelirlerinin bir bölümü, bu para sistemi aracılığıyla Fransız hazinesine yönlendirilmiştir.

Son yıllarda Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkeler, CFA frangından çıkarak "ECO" adlı yeni bir para birimine geçme sürecine girmiştir. Bu adım hem para politikaları hem de ekonomik ve siyasi bağımsızlık arayışı açısından önemlidir. Söz konusu ülkeler, ayrıca denetimsiz ihracata, dışa bağımlı anlaşmalara ve sömürge döneminden kalma maden sözleşmelerine de itiraz etmektedir.

Bu çerçevede, ekonomik yapının yeniden inşası ve gelir dağılımında adaletin sağlanması yönünde umut verici gelişmeler yaşanmaktadır. Zira ekonomik egemenlik, sadece merkez bankalarının konusu değil; aynı zamanda halkların onuru meselesidir.

HUKUKTAN EKONOMİYE: BAĞIMLILIKTAN DİRENİŞE

Afrika'da yer altı kaynakları, genellikle "devlet malı" olarak kabul edilse de kamu denetimi çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Uluslararası tahkim mekanizmaları, yerel halkın adalet arayışını sınırlamakta; çevre ve halk sağlığı gibi hayati konular çoğu durumda göz ardı edilmektedir. Ancak Angola, Zambiya, Namibya, Gabon, Tanzanya ve Kenya gibi bazı ülkeler, devlet müdahalesini artıran, işleme kapasitesini geliştiren ve şeffaflığı önceleyen politikalar benimsemektedir. Örneklerin başında sayılabilecek Gabon, ham kereste ihracatını durdurarak yalnızca işlenmiş ürünlerin satışına yönelmiştir. Tanzanya'da madencilik faaliyetlerinde kamu payı mecburi hâle getirilmiş; Kenya'da ise bilgi sistemleri dijitalleştirilerek denetim mekanizmaları güçlendirilmiştir.

Bu uygulamalar, toplumun karar alma süreçlerine katılımını ve kurumsal şeffaflığı temel alan yeni bir yönetim anlayışını da yansıtmaktadır. Afrika halklarının karar alma süreçlerine aktif katılımı, yalnızca demokratikleşmeyi desteklemekle kalmayıp toplumun geneline yayılmış bir barış ikliminin güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

YERLİ EKONOMİ VE MADEN POLİTİKALARI

2025 itibarıyla birçok Afrika ülkesi, madenleri yalnızca birer ihraç ürünü olarak değil; sanayi kalkınmasının temel taşı olarak değerlendirmektedir. Mesela Zambiya'da yürürlüğe sokulan hukuki düzenlemelerle bakır gelirleri, devletin denetimine alınmış; Tanzanya'da ise maden sözleşmeleri kamuya açık hâle getirilmiştir.

Güney Afrika'da yürütülen "Siyah Ekonomik Güçlendirme Politikaları" ve kıta genelinde hayata geçirilen "Afrika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi" girişimi, dışa bağımlılığı azaltma hedefiyle önemli adımlar atmaktadır. Maden işleme tesislerinin kıta içinde kurulması ise bu stratejinin temel bileşenidir.

Öte yandan Avrupa'nın Afrika kaynaklarına olan bağımlılığı devam ederken Çin, Hindistan ve Körfez ülkeleri de bu kaynaklara erişim arayışındadır. Bu çok taraflı talep, Afrika'ya önemli bir pazarlık gücü kazandırmaktadır. Ancak bu gücün halkın yararına kullanılabilmesi, ancak şeffaf ve katılımcı yönetim anlayışıyla mümkündür. Bu gelişmeler özelinde, madenlerin yalnızca yer altı zenginliği değil; aynı zamanda bağımsızlık ve eşitlik mücadelesinin sembolü hâline gelmesi şaşırtıcı değildir. Sonuç itibarıyla Afrika'nın temel meselesi yoksulluk değil; sahip olduğu kaynakların adil, sürdürülebilir ve toplum yararına kullanılamamasıdır.

Çokuluslu şirketlere tanınan vergi muafiyetleri, çevreye zarar veren madencilik yöntemleri, çocuk işçiliği ve şeffaflıktan uzak sözleşmeler; sömürünün yalnızca biçim değiştirerek sürdüğünü ortaya koymaktadır. Ancak tüm bu tabloya rağmen kıtada umut verici gelişmeler de yaşanmakta; Afrika'nın geleceği, topraklarının derinliklerinden çok halkının dirayetinde şekillenmektedir.

Afrika'nın sahip olduğu doğal zenginliklerin, kıtanın kendi halkları için kalkınma ve adalet aracı hâline gelmesi artık sadece bir temenni değil; acil bir mecburiyettir. Madenler, yalnızca ekonomik stratejilerin değil; aynı zamanda bir halkın kendi geleceğine sahip çıkma iradesinin de simgesidir. Bugün Afrika'da yükselen yeni sesler, bu iradenin güçlendiğinin göstergesidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afrika kıtası, uzun yıllar boyunca dış müdahaleler, sömürgeci politikalar ve adaletsiz ekonomik ilişkilerle şekillenmiş bir tarihî sürecin mirasını taşımaktadır. Ancak günümüzde, bu yapının dönüştürülmesine yönelik önemli adımları görmek mümkündür. Birçok Afrika ülkesi, doğal kaynaklarını yalnızca ihraç edilecek hammaddeler olarak değil; ekonomik

kalkınma, siyasi bağımsızlık ve toplumsal adaletin inşasında stratejik birer araç şeklinde de değerlendirilmeye başlamıştır. Yerli üretimi önceleyen politikalar, şeffaf yönetim uygulamaları ve toplumsal katılımı temel alan yaklaşımlar kıtanın geleceğine dair umut verici gelişmelerdir.

Tüm bunlara rağmen çevrenin tahrip edilmesi, çocuk işçiliği, dışa bağımlı ekonomik yapılar ve şeffaflıktan uzak bağlayıcı sözleşmeler, Afrika'nın madencilik sektöründe karşı karşıya olduğu temel sıkıntılardır. Bu çerçevede, kaynak gelirlerin verimli ve adil biçimde yönetilmesi, yalnızca kıtanın kalkınmasını desteklemekle kalmayacak; aynı zamanda dünya genelinde eşitliği esas alan bir ekonomik düzenin oluşmasına da katkıda bulunacaktır. ■

Fotoğraf: pexels.com

Cüneyd ER

1979'da İstanbul'da doğdu. Lise yıllarından itibaren bilişim yayıncılığında çalıştı; BYTE, PC World, COMPUTERWORLD ve NetLIFE dergilerinde editörlük ve yöneticilik yaptı. 2003'te İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu ve bir süre aynı üniversitede görev aldı. 2005'te, henüz çok yeni bir alan olan biyometri üzerine "Biyometrik Yöntemler ve Özel Hayatın Gizliliği Hakkı" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. Avrupa Konseyi'nde yazılı seçmelerle uluslararası memur olarak göreve başladı, ilerleyen yıllarda yönetici pozisyonlarında bulundu. Avrupa kurumlarıyla ve çeşitli ülkelerin bakanlıklarıyla çalıştı. Leiden Üniversitesindeki (Hollanda) doktora sürecine sağlık sebepleriyle ara verdi. 2018'den bu yana özel sektörde faaliyet göstermekte olup Cups & Clouds markasının iki kurucu ortağından biridir. İstanbul Barosu üyesi olan Cüneyd Er, Tüm Afrika'nın Dostları Derneğinde (TADD) Yönetim Kurulu Üyeliği ve Genel Sekreterlik görevlerinde bulundu, hâlen Denetim Kurulu Başkanı. Sahra Altı Afrika'ya birçok kez ziyaret gerçekleştirmiştir. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

*BELÇİKA'NIN KONGO'DAKİ
İNSAN HAKLARI SUÇLARI:
SÖMÜRGEÇİLİK
VE SİSTEMATİK
ŞİDDETİN
ANATOMİSİ*

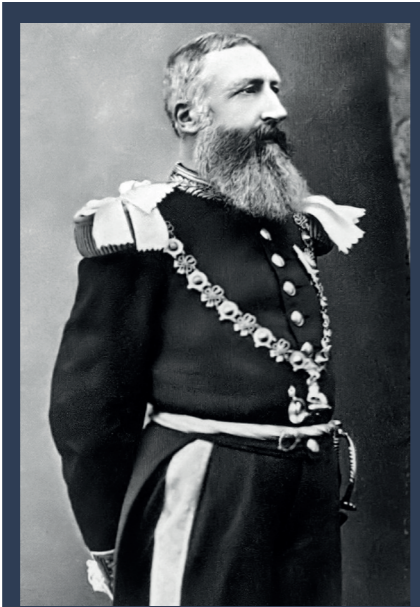
Bu çalışma, Belçika'nın Kongo'da yürüttüğü sömürgecilik dönemi boyunca işlediği sistematik insan hakları ihlallerini ve bu suçların tarihsel, hukuki boyutlarını incelemektedir. Kral II. Léopold'un yönetimindeki zulüm ve şiddetin milyonlarca Kongo halkı üzerinde yarattığı ağır etkiler, uluslararası tanıklıklar ve günümüzdeki yüzleşme eksiklikleri ele alınmaktadır. Metin, Belçika'nın tarihsel sorumluluğunu hatırlatarak Kongo halkının haklı tazminat talebini vurgulamaktadır.

TARİHSEL ARKA PLAN: KRALIN KİŞİSEL SÖMÜRGESİ

Bugün Belçika Krallığı'nın yer aldığı topraklar, 17. ve 18. yüzyıllarda, Fransa ve Avusturya arasında amansız bir rekabete konu oldu ve sonunda "ara bölge" olarak kabul edildi. 1714 Utrecht Antlaşmaları ile tekrar Avusturya hâkimiyetine girdi. Ancak 1789 Fransız Devrimi sonrası yaşanan devrimci yayılmacılık politikaları Belçika'yı da etkiledi. Fransız orduları 1792'de bölgeyi kısa sürede işgal ve ilhak ederek yeni bir statüko kurdu. Bu işgal, Avrupa'daki mevcut statükoya meydan okuyan gelişmelerin ilk adımı olarak değerlendirildi.

Napolyon orduları yenilip geri çekilince 1815 Viyana Kongresi ile Fransa egemenliği sonlandırıldı. Belçika ile Felemenk birleşerek "Birleşik Hollanda Krallığı" adı altında tek bir monarşi hâline getirildi. Bu birleşme, devrin büyük güçleri İngiltere ile Avusturya'nın Avrupa'da denge politikasının bir sonucu idi. Belçika adıyla kurulan siyasi yapı, Hollanda Krallık çatısı altında yapay bir siyasi mühendislik örneği olarak dinsel ve sosyokültürel farklılıkları göz ardı etti. Hatta Hollandalı elitler, Belçikalıları, mezhepsel, dilsel ve ekonomik açılardan dışlamaya devam etti.

1830'da Fransa'daki Temmuz Devrimi'nin domino etkisi, ilk olarak Belçika'ya sirayet etti. Halk hareketi bir isyana dönüştü ve Belçika, 4 Ekim 1830'da bağımsızlığını ilan etti. Bu gelişme, büyük güçlerin müdahalesine zemin hazırladı. Bir tarafta Avusturya, Rusya ve Prusya Viyana düzeninin muhafazasını savunarak Belçika'nın bağımsızlığına karşı pozisyon aldı. Diğer tarafta yer alan İngiltere ve Fransa, Belçika'da halkın kendi kaderini tayin hakkı ekseninde daha esnek bir siyaset izledi. Nihayetinde Avrupa

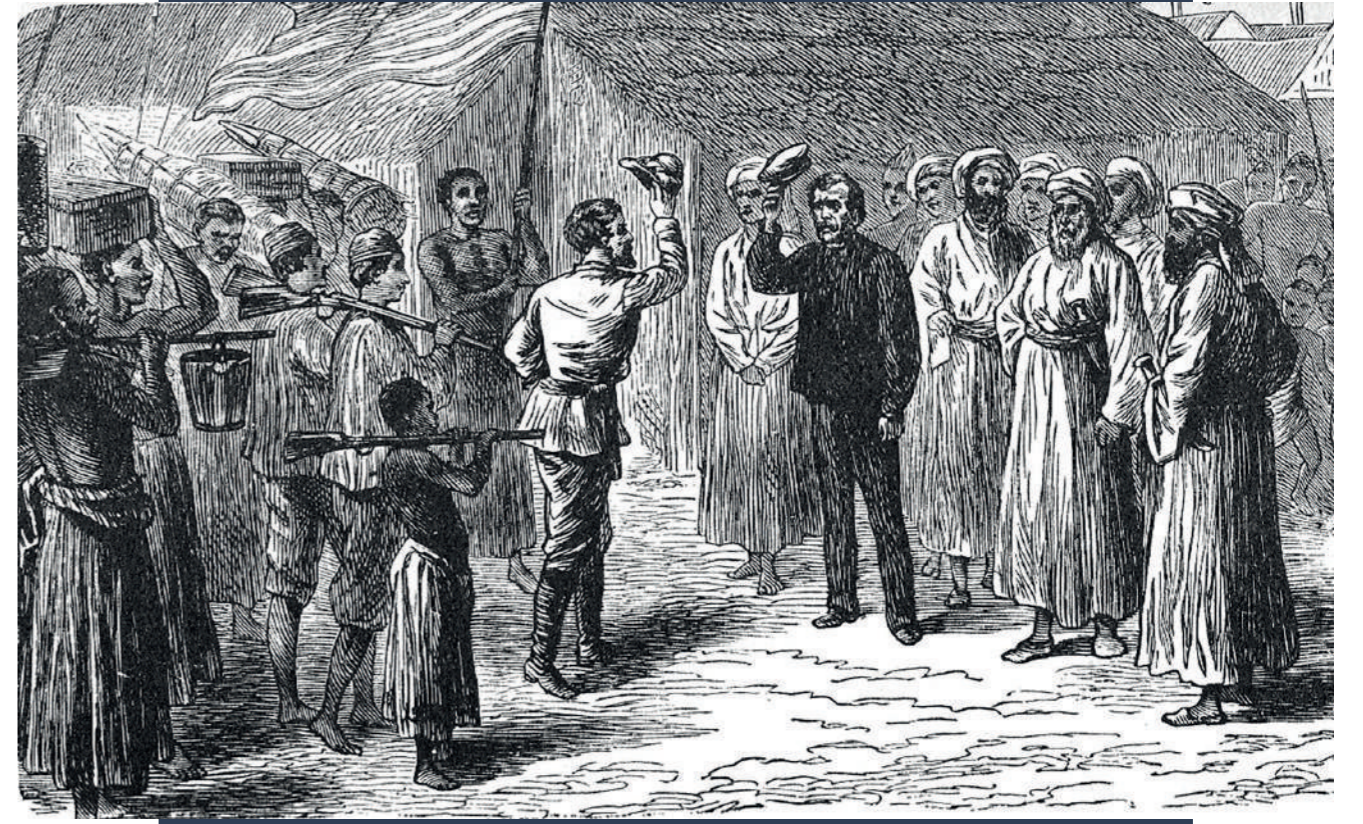

Belçika Kralı II. Léopold

**II. LÉOPOLD, KONGO'YU
ULUSLARARASI TOPLUMA İNSANİ
YARDIM, KÖLELİKLE MÜCADELE
VE MEDENİYET GÖTÜRME GİBİ
SÖYLEMLERLE SUNMUŞ
OLSA DA GERÇEKTE DOĞAL
KAYNAKLARIN SÖMÜRÜSÜNE
DAYALI BİR EKONOMİK SİSTEM
KURMUŞTUR.**

güç dengesini elinde bulunduran İngiltere'nin dediği oldu. Aralık 1830 Londra Konferansı ile Belçika'nın bağımsızlığı tanındı. Ardından 1831 yılı başında meşrutî monarşi ilan edildi. Bu gelişme, 1815 Viyana Kongresi'nin temel prensiplerinden sapma niteliği taşımakta ve imparatorlukların hükümlerine açık bir istisna oluşturmaktaydı. Kurulan Belçika meşrutî monarşisinin kraliyet harcamaları ise önemli bir bütçe sorunu olarak ortaya çıktı. Bu sorunun çözümü olarak sömürgecilikten elde edilecek maddi kaynaklar gösterildi. Afrika kıtasında "uygun" bir bölgenin, Belçika'nın özel harcamalarını karşılayacak bir sömürge olarak kabul edilmesine zemin hazırlandı. Sömürgecilik için elverişli bir fırsat beklenmeye başlandı.

1839 Londra Antlaşması ile Hollanda da Belçika'nın bağımsız bir kraliyet olmasını tanımak zorunda kaldı. Belçika'nın tarafsızlığı, uluslararası hukuk nezdindeki tartışmalardan sonra Londra'nın istediği şekilde tanındı. Bu tarafsızlık statüsü, Belçika'yı Avrupa güç dengeleri içinde tampon bir devlet pozisyonuna getirdi. Ancak, "tarafsızlık ilkesi"ne rağmen Belçika, I. ve II. Dünya Savaşları'nda Almanya tarafından işgal edilmekten kurtulamadı. Bu işgaller, uluslararası garantilerin zafiyeti ve güç siyasetinin realitesi adına ders niteliğinde vakalardır. Belçika örneği, daha sonra İsrail ile Arap devletleri arasında bir tampon devlet olarak Ürdün'ün kurulmasına ilham kaynağı oldu. Belçika Krallığı'nın varlığını sürdürebilmesi için İngiltere'nin öncülüğünde Afrika kıtasının Kongo bölgesinde sömürge toprakları tahsis edildi.

Rencontre de Livingstone başlığı, David Livingstone'in Afrika'daki keşifleri ve onunla yapılan tarihi buluşmayı anlatan bir eserdir.

KONGO'DAKİ BELÇIKA SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN BAŞLANGICI

1870'lerde Belçika Kralı II. Léopold (1835-1909), özel girişim başlatarak Orta Afrika'da faaliyet göstermeye başladı. II. Léopold, Belçika'nın küçük bir Avrupa devleti olmasından duyduğu memnuniyetsizlikle büyük sömürge hayalleri kurdu.

Henry Morton Stanley, Britanya kökenli bir kâşif olarak 1870'lerde Afrika içlerine yaptığı keşiflerle ün kazanmıştı. Bu süreçte Kral II. Léopold, Stanley'i 1876'da gizlice finanse ederek Kongo Nehri havzasına gönderdi. Stanley, yerel kabile reisleriyle sözde antlaşmalar yaptı. Bu antlaşmalar yerli halkın anlamadığı, çoğunlukla Fransızca yazılmış belgeleri ve toprak haklarının devrini içeriyordu. Stanley aracılığıyla Kongo Nehri havzasında çeşitli antlaşmalar yapılarak bölge kontrol altına alındı. Bu şekilde hileli metinlere dayalı sözde antlaşmalarla "Afrika'nın kalbi" olarak tanımlanan Kongo Havzası'nda büyük bir alan Léopold'un kontrolüne geçti.

Henry Morton Stanley

19. yüzyılın sonlarında, Avrupa güçleri Afrika kıtasını paylaşmak amacıyla 1884-1885 Berlin Konferansı'nı düzenledi. Bu konferansta Avrupa'nın sömürgeci ülkeleri, Afrika kıtasını kendi aralarında paylaştı. Bu bağlamda Kongo Havzası, Belçika Kralı II. Léopold'un şahsi mülkü olarak "Kongo Özgür Devleti" (État Indépendant du Congo) adıyla uluslararası düzeyde tanındı.

Bu durum, modern uluslararası hukuk açısından eşî benzeri görülmemiş bir örnek teşkil etmiş ve bir kralın doğrudan sahip olduğu yarı-devlet (quasi-devlet) formunu ortaya çıkarmıştır. Bu yapı, teknik olarak Belçika devletine değil; Kral II. Léopold'un kişisel mülkiyetine aitti.

II. Léopold'un Kongo'daki yönetimi sırasında, milyonlarca Afrikalının ölümüne, işkencelere, açlığa ve hastalıklara yol açan ağır sömürü düzeni ve zorla çalıştırma sistemleri kuruldu. Artan uluslararası tepkiler ve yayılan vahşet haberleri sonucunda II. Léopold'un Kongo'daki kişisel yönetimine son verilmek zorunda kalındı. Ancak yerli halk yine özgür bırakılmadı. Adı "Kongo

Kongo Özgür Devleti bayrağı

Özgür Devleti" olmasına rağmen halkı fiilen Belçika'nın sömürgesi durumundaydı. 1908 yılında Belçika Krallığı, Kongo Özgür Devleti'ni devralarak bölgeye "Belçika Kongosu" adını verdi ve burayı resmî bir koloni olarak yönetmeye başladı.

II. Léopold, bu bölgeyi uluslararası topluma insani yardım, kölelikle mücadele ve medeniyet götürme gibi söylemlerle sunmuş olsa da gerçekte doğal kaynakların sömürüsüne dayalı bir ekonomik sistem kurmuştur. Özellikle kauçuk ve fildişi ticareti üzerinden devasa bir sömürü ağı oluşturmuştur. Bu sistemin işleyişi; zorla çalıştırma, toplu cezalandırma, fiziksel şiddet, rehinalma ve öldürme gibi yöntemlerin sistematik olarak uygulanmasına dayanıyordu.

ZORLA ÇALIŞTIRMA, TOPLU CEZA, FİZİKSEL ŞİDDET VE "GÜNAHKÂR MELEZ ÇOCUK" İSTİSMARI

Belçika sömürgesi Kongo'daki en dramatik insan hakları ihlallerinin başında angarya, yani zorla çalıştırma sistemi gelmekteydi. Köy halkı, kendilerine emredildiği şekilde yeterli miktarda kauçuk toplayamadığında topluca cezalandırılıyordu. Askerî güçler tarafından köyler yakılıyor, siviller öldürülüyor, kadın ve çocuklar ise rehinalınarak yerli halka gözdağı veriliyordu.

En trajik ceza uygulamalarından biri, köle işçilerin ellerinin kesilmesi idi. Bu vahşi yöntem hem bir korkutma aracı

Kongo Serbest Eyaleti'nde (bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti) sakat bırakılan Kongolular (1900-1905). Bu bölge Belçika Kralı II. Léopold'un kişisel mülküydü ve yerel kauçuk plantasyonlarında köle işgücü kullanılıyordu.

hem de öldürülen sivillerin geride kalan yakınlarına ömür boyu sürecek bir acı bırakma amacı taşıyordu. El kesme cezaları açık bir barbarlık örneğiydi. Bu tür uygulamalar sırasında, aşırı kan kaybı ve kötü sağlık koşulları nedeniyle çok sayıda ölüm vakaları meydana geliyordu.

Bazı tahminlere göre 1885-1908 yılları arasında Kongo nüfusu yaklaşık 10 milyon kişi azalmıştır. Bu kayıplar, infazlar, açlık, hastalıklar, aşırı çalışma ve zorla yerinden sürülme gibi nedenlere bağlıydı. Bu bağlamda, birçok tarihinin Kongo'da yaşananları tarihin tozlu raflarında kalmış gibi göstermeye çalışmasına rağmen bu çabalar, Kongo'daki insan hakları ihlalleri, eziyet ve işkence gerçeğinin üzerini örtmeye yetmemektedir. Günümüzde, tarihte yaşanmış bu suçların adının konulması gerekmektedir. Kongo'da yaşananlar, soykırım, etnik temizlik veya en azından insanlığa karşı suçlar ve insan hakları ihlalleri kategorilerinde değerlendirilmektedir.

Kesin sayıları bilinmemekle birlikte Belçika'nın günümüzde Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Ruanda ve Burundi toprakları üzerinde onlarca yıl süren yönetimi sırasında uygulanan zorla yerinden etme ve ayrımcılık politikalarından binlerce çocuk etkilendi. Bu çocuklar, "beyaz"ların

üstünlüğüne dayanan düzeni tehdit eden karma ebeveynli kişileri tanımlamak için kullanılan ve aşağılayıcı (pejoratif) anlam taşıyan "melez" terimiyle kayıtlara geçirildi. Babalarının bilinmediği gerekçesiyle doğum tarihleri yeniden düzenlendi ve yeni soyadları verildi.

Katolik misyonunun gözünde hem bir tehdit hem de "günah çocukları" olarak görülen bu çocuklar, gönderildikleri kiliselerde rahibeler tarafından yetersiz erzak ve ilgi eksikliğiyle yaşamaya zorlandılar. Kongo 1960'ta bağımsızlığını kazandığında ise çocukların çoğu sömürgeci milislerce şiddet ve kötü muameleye maruz kaldı; kimileri ise zorla ailelerinden koparılıp Belçika topraklarına götürüldü.

ULUSLARARASI TANIKLIK

Belçika'nın Kongo'daki soykırım, etnik temizlik ve insanlığa karşı işlenen suçları uzun süre Avrupa kamuoyu tarafından göz ardı edildi. Bu noktada İngilizler ve Fransızlar daha fazla sorumluluk taşımaktadır. Zira Afrika içlerinde yaşananlara, kendileri de sömürgeci olan bu ülkeler tanık oluyordu. Diğer yandan vicdan sınavından geçen bazı Hristiyan misyonerlerin ve gazetecilerin çektiği fotoğraflar ve hazırladığı yazılı belgeler, bu şiddetin delili olarak dünya kamuoyuna sunuldu. Yürek burkan fotoğraflar arasında elleri kesilmiş çocuklara ait olanlar en trajik olanlardı. Gençlerin, kadınların ve çocukların bu fotoğrafları, Kongo'daki sistematik zulmün en yaygın sembolleri olarak birer utanç abidesidir.

Bu belgeler ve kanıtlar, dönemin bazı liberal ve hümanist çevrelerinde "Kongo Reform Hareketi" (Congo Reform Association) gibi kuruluşlara ilham verdi. Özellikle ABD'li yazar Mark Twain ile Britanya'nın Kongo'daki İrlanda asıllı Konsolosu Roger Casement gibi önemli entelektüel ve politik aktörlerin çalışmaları, Kongo'daki Belçika sömürge yönetiminin sistematik insan hakları ihlallerini, uluslararası kamuoyunun dikkatine sunmada kritik bir rol oynadı. Mark Twain, 1905 yılında kaleme aldığı "Leopold's Soliloquy" adlı hicivsel eserinde II. Léopold'un Kongo'daki vahşetini alaycı ve sert bir dille eleştirmiş; sömürgecilik karşıtı insani bilincin oluşmasına hem edebi hem de siyasi açıdan önemli katkılar sağlamıştır. Twain'in yazdıkları, "medeniyet misyonu" söyleminin, Batı dünyasında giderek artan şekilde sorgulanmasına aracı olmuştur.

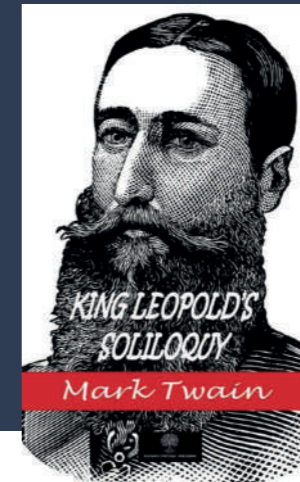
Kongo'dan gelen bir ses

Öte yandan dönemin Britanya diplomatı ve insan hakları savunucusu Roger Casement, 1904 yılında Britanya hükümetinin görevlendirmesiyle hazırladığı ve daha sonra "Casement Raporu" olarak anılan belgeyle Kongo'da yaşanan köleleştirme, işkence, cinayet ve diğer ağır insan hakları ihlallerini ayrıntılı şekilde ortaya koydu. Casement'in raporu, tanıklıklar, işkence hikâyeleri ve bölgedeki fiziksel delillere dayanarak hazırlandı. Bu rapor, Belçika Kralı II. Léopold'un şahsi mülkü olarak yönettiği Kongo Özgür Devleti'ndeki soykırım uygulamalarının uluslararası ölçekte teşhir edilmesine büyük katkı sağladı.

Bu öncü çalışmalar, yalnızca edebi ve diplomatik belgeler olarak kalmamış; aynı zamanda küresel insan hakları söyleminin erken dönem yapıtaşları olarak literatüre girmiştir. Bununla birlikte kısa sürede etkili olmuş ve Belçika üzerinde uluslararası baskının artmasına zemin hazırlamıştır. Baskılara dayanamayan II. Léopold, 1908 yılında Kongo'daki kişisel yönetimini Belçika devletine devretmek zorunda kalmıştır. Twain ve Casement'in çabaları, uluslararası vicdanın uyandırılması ve emperyalist şiddetin belgelenmesi açısından tarihî bir dönüm noktasıdır. Ancak bu devirle birlikte Belçika rejiminin sistematik sömürüsü tamamen sona ermemiştir.

BELÇIKA VE HANEDANININ SESSİZLİĞİ: TARİHLE YÜZLEŞMENİN REDDİ

Belçika Krallığı, bugüne kadar tarihiyle yüzleşmekten kaçınmıştır. Kongo'da gerçekleştirdiği ihlaller affedilemez niteliktedir. Belçika hükümeti ve hanedanlık, Kral II. Léopold'un insanlık dışı uygulamaları

ile Kongo'daki sömürge yönetiminin suçları için resmî bir özür dilemekten kaçınmaya devam etmektedir. Uzun yıllar boyunca bu konu, bilinçli şekilde Belçika halkının tarihî hafızasında bastırılmış ve eğitim sisteminden uzak tutulmuştur.

21. yüzyılın başlarında, özellikle "Black Lives Matter" hareketi sonrasında, kanlı sömürgeci geçmişin aktörlerine ait bazı heykellerin kaldırılması ve parlamentoda açılan tartışmalar, bu ihmalkârlığın kırılması yönünde cılız ama cesur adımlar olmuştur.

2020 yılında Belçika Kralı Philippe, ilk kez suçlu olduklarını kabul etmiş ve Kongo halkına yönelik "pişmanlık" ifadesinde bulunmuştur. Bu açıklama bir ilk olmakla birlikte resmî bir özür ya da tazminat mekanizmasını harekete geçirecek nitelikte değildir.

BELÇİKA'NIN SÖMÜRGE DÖNEMİ; MİLYONLARCA İNSANIN YAŞAMINI YİTİRMESİYLE, FİZİKSEL SAKATLIKLARLA, KÜLTÜREL TAHRİBATLARLA VE KUŞAKLAR BOYUNCA AKTARILAN TRAVMALARLA SONUÇLANMIŞTIR.

2024 yılının Aralık ayında önemli bir mahkeme kararı verildi; bu karar, Avrupa'da Belçika Devleti'nin Kongo'da gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinin bir göstergesi olarak umut ışığı oldu. Belçika Temyiz Mahkemesi, ilgili kararında; "Belçika Kongosu"nda doğan ve şu an 70'li yaşlarındaki beş kadının, karışık ırk kökenine (melez) sahip olmaları nedeniyle çocuk yaşta annelerinden alınarak Katolik kurumlara gönderilmelerini, devlet tarafından gerçekleştirilen "sistemik kaçırma" eylemi olarak kabul etti. Mahkeme, Belçika Devleti'nin kadınların anneleriyle ve ev ortamlarıyla bağlarını koparması ve kimliklerini kaybetmeleri nedeniyle yaşadıkları acı için her birine 50.000 avro tazminat ödemesine hükmetti. Ayrıca hükümetin, 1 milyon avrodan fazla yasal masrafı da karşılaması gerektiği belirtildi.

Yaşanan bu son gelişme, rasyonel bir bakışla değerlendirildiğinde Belçika'nın Kongo'da gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerini ortadan kaldıracak ya da unutturacak nitelikte bir telafi veya tazminat kararı değildir. Çünkü Belçika'nın Kongo'da işlediği insanlık suçlarının, tek bir mahkeme kararı veya münferit bir olaya ilişkin tazminat ödemesiyle unutulması ya da unutturulması mümkün değildir. Ancak bu durum, Belçika Devleti için mızrağın artık çuvala sığmadığını göstermekte olup Kongo devletine karşı tarihsel ve hukuki açıdan yerine getirilmesi gereken özür, tazminat ve telafi sorumluluğu bakımından önemli bir hukuki işarettir.

Belçika'nın kendi tarihiyle yüzleşmesi, yalnızca kendi toplumunun vicdaniyla barışması için değil; aynı zamanda uluslararası adalet, insan hakları ve kolektif hafıza açısından evrensel bir etik sorumluluk taşımak-

Fotoğraf: Wikipedia.org

Kongo Serbest Eyaleti'nde (bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti) sakat bırakılan Kongolular (1900-1905). Bu bölge Belçika Kralı II. Léopold'un kişisel mülküydü ve yerel kauçuk plantasyonlarında köle işgücü kullanılıyordu.

tadır. Bu bağlamda, tarihî bir özür ve sembolik jestlerle sınırlı kalmayan; somut ve yapısal adımları içeren bir tazminat mekanizması gereklidir.

BELÇİKA'NIN ETİK SORUMLULUĞU VE KONGO'NUN TAZMİNAT HAKKI

Belçika'nın 19. ve 20. yüzyıllarda Kongo'da uyguladığı sömürge yönetimi, çağdaş uluslararası ilişkiler literatüründe sıkça referans verilen örneklerden biridir. Bu

örnek, sadece tarihsel bir olay olmanın ötesinde; "yapısal şiddet", "post-kolonyal travma", "ırksal hiyerarşi" ve "uluslararası etik sorumluluk" bağlamlarında ele alınması gereken çok katmanlı bir insanlık dramını temsil etmektedir.

Kongo'daki uygulamalar, günümüz uluslararası hukuk sistemi içinde değerlendirildiğinde özellikle Roma Statüsü kapsamında "insanlığa karşı suçlar", "zorla çalıştırma", "işkence", "sistemik zulüm" ve "cinayet" suçlarına açıkça girmektedir. Buna rağmen bu suçlar hakkında herhangi bir yargı süreci işletilmemiş; II. Léopold ya da Belçika Devleti herhangi bir uluslararası yaptırıma tabi tutulmamıştır. Bu durum 20. yüzyıl başında devlet-dışı aktörler tarafından işlenen kitlesel ihlallerin nasıl doku-nulmaz kaldığını gösteren çarpıcı bir örnektir.

Bu süreçte yaşananlar, yalnızca geçmişte kalmış trajediler olmamakla birlikte bugün küresel eşitsizliklerin, aidiyet krizlerinin ve adalet arayışlarının tarihsel köklerini de oluşturmaktadır. Belçika'nın bu döneme dair yüzleşmesi, yalnızca kendi ulusal vicdanı için değil; aynı zamanda uluslararası toplumsal hafıza açısından da hayati önem taşımaktadır.

Bugün Kongo'daki birçok sosyal, ekonomik ve siyasi sorunun kökeni, bu sömürgeci mirasla doğrudan bağlantılıdır. Belçika'nın sömürge dönemi; milyonlarca insanın yaşamını yitirmesiyle, fiziksel sakatlıklarla, kültürel tahribatlarla ve kuşaklar boyunca aktarılan travmalarla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Kongo'daki Belçika yönetimi, yalnızca geçmişte işlenmiş suçlar dizisini gerçekleştirmekle kalmamış; bugünü etkileyen kalıcı ve yapısal bir eşitsizlik sisteminin kurulmasına da neden olmuştur.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Belçika'dan tazminat talep etmesi, sadece vicdani bir sorumluluk değildir; aynı zamanda hukuken de geçerli bir hak zeminine dayanmaktadır. Uluslararası hukukta bu tür taleplerin temellendirildiği çeşitli normlar ve sözleşmeler mevcuttur:

I. İnsanlığa Karşı Suçlar ve Devlet Sorumluluğu

Belçika'nın Kongo'daki uygulamaları -zorla çalıştırma, sistemik şiddet, ellerin kesilmesi, sivillere yönelik infazlar- günümüz uluslararası ceza hukuku çerçevesinde açıkça insanlığa karşı suçlar olarak tanımlanmaktadır. Bu suçların tanımı özellikle Roma Statüsü'nün 7. maddesinde yer almaktadır. Her ne kadar bu Statü 2002 yılında yürürlüğe girmiş olsa da insanlığa karşı suçlar zamanaşımına uğramayan ve evrensel yargı ilkesine tabi suçlardır.

II. Devletin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemleri: ILC Tasarısı

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (ILC) 2001 yılında kabul ettiği "Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiilleri için Sorumluluk Tasarısı", bir devletin başka bir devlete ya da halkına karşı işlediği ihlaller sonucunda tazminat ödeme yükümlülüğü doğurabileceğini ortaya koyar. Tasarının 31. maddesi şu şekildedir:

"Uluslararası bir yükümlülüğün ihlali, zarar görmüş devlete tazminat, telafi ve tatmin talep etme hakkı doğurur."

Bu bağlamda, Kongo'nun Belçika'dan tazminat talebi, doğrudan zararlar (ölüm, bedensel bütünlüğe zarar, kültürel yok oluş) ve dolaylı zararlar (ekonomik sömürü, altyapı kaybı) temelinde gereçlendirilebilir.

III. Kolonyalizmin Suç Niteliği: BM Kararları

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1960 yılında kabul ettiği 1514 sayılı karar ile sömürgeciliği açıkça kınamış ve halkların kendi kaderini tayin hakkının ihlalini suç olarak tanımlamıştır. Bu karar, sömürge yönetimleri altında ezilen halkların adalet ve tazminat talep etme hakkını meşrulaştıran önemli bir dayanak noktasıdır.

IV. Örnek Davalar ve Tazminat Öncelikleri

Verilen bazı zararların telafisinin mümkün olmadığı kabul edilirken düzeltici adalet anlayışı çerçevesinde geliştirilen telafi biçimlerinin, sömürgeciliğin yol açtığı zararları gidermek için belirlenen içeriklerinin; kolonya-

”

MARK TWAIN,
1905 YILINDA KALEME ALDIĞI
“LEOPOLD’S SOLILOQUY”
ADLI HİCİVSEL ESERİNDE II.
LÉOPOLD’UN KONGO’DAKİ
VAHŞETİNİ ALAYCI VE SERT
BİR DİLLE ELEŞTİRMİŞ;
SÖMÜRGEÇİLİK KARŞITI
İNSANİ BİLİNCİN OLUŞMASINA
HEM EDEBİ HEM DE SİYASİ
AÇIDAN ÖNEMLİ KATKILAR
SAĞLAMIŞTIR.

”

lizmin türü, bileşenleri ve neden olduğu zararlara göre çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir. Ancak asıl önemli olan, zararı telafi edecek tarafın bu konuda içten bir iradeye sahip olması ve telafi/tazmin uygulamalarında bunu samimiyetle göstermesidir.

Geçmişte benzer insan hakları ihlalleri ve kolonyal zararların giderilmesinde tazminat ödemeleri gündeme gelmiştir. Örneğin Almanya 2021 yılında Namibya’daki Herero ve Nama soykırımını nedeniyle 1.1 milyar dolar değerinde kalkınma yardımı taahhüt etmiştir. Bir diğer örnek ise İtalya’dır; İtalya, Libya’da sömürgecilik dönemindeki suçlar nedeniyle tazminat ve altyapı yatırımları yapmayı kabul etmiştir.

Bu örnekler, Kongo’nun tazminat talebini askıya almak yerine güçlendirmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kongo’nun Belçika’dan talep edeceği tazminat, yalnızca maddi bir bedelin ödenmesini değil; aynı zamanda aşağıdaki telafi ve tazmin adımlarını da içermelidir:

I. Resmî özür: Kral ve Belçika Devleti tarafından açık ve koşulsuz biçimde resmen özür dilenmelidir.

II. Tarihi arşivlerin açılması: Gerçeklerin belgelenebilmesi için Belçika ve Kongo’daki tarihi arşivler açılmalıdır. Belçika sömürge idaresine ait Kongo’daki arşivler tespit edilip araştırmacıların bu belgeler üzerinde çalışmasına izin verilmelidir.

III. Sömürge suçlarının eğitim müfredatına alınması: Belçika ve Kongo’nun ulusal eğitim müfredatına, sömürge döneminde insanlık aleyhine işlenen suçlara yönelik bölümler eklenmelidir.

IV. Yapılandırılmış tazminat planı: Belçika, Kongo’ya tazminat ödemeli; altyapı, sağlık, eğitim ve kültürel restorasyon alanlarında uzun vadeli destek planları oluşturmalıdır.

Sonuç olarak Birleşmiş Milletler raporlarında da açıkça belirtildiği gibi Belçika’da yapısal ve tarihsel kökenlere dayanan ırkçılığın izleri hâlâ varlığını korumaktadır. Kongo halkının acıları devam etmekte ve yaraları henüz kapanmamıştır. Bu bağlamda Belçika’nın Kongo’ya yönelik maddi tazminat mekanizmasını hayata geçirmesi, insan haklarına saygının bir gereğidir. Bu yaklaşım, yalnızca bir “uzlaşma aracı” olarak değerlendirilmemelidir; aynı zamanda bir insanlık borcudur. Bu yönde atılacak her kararlı adım, sömürge döneminde yaşanan sistematik şiddet, ekonomik talan ve insanlık dışı uygulamaların tarihsel sorumluluğunun kabulü anlamına gelecektir.

Kongo halkının geçmişte maruz kaldığı kolonyal tahakküm, günümüzün hak, adalet ve eşitlik talepleriyle birleştiğinde Belçika’nın Kongo’ya ödemesi gereken tazminatın anlamı yalnızca iki ülke arasındaki ilişkilerle sınırlı kalmayacaktır. Belçika’nın alacağı karar elbette cesaret gerektiren bir adımdır; ancak bu, küresel vicdanın yeniden tesisi ve post-kolonyal hafızanın onarımı açısından tarihsel bir öncülük olacaktır. Böyle bir yüzleşme, uluslararası toplumun sömürgecilik mirasıyla hesaplaşmasında geç kalınmış ama zamanın ruhunu yakalayan zorunlu bir adımdır. ■

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

1968 yılında İstanbul’da doğdu. 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Yüksek lisansını 1997 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde tamamlayan Kızıltoprak, doktora derecesini ise 2001 yılında Marmara Üniversitesinden aldı. Osmanlı ve modern Türkiye tarihi alanında uzmanlaşan Prof. Dr. Kızıltoprak, bu alanda yazılan birçok önemli eserin yazarıdır. Akademik kariyerinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde rektör yardımcılığı ve Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde dekanlık görevlerini üstlenen Kızıltoprak, Türkiye Bilimler Akademisinde (TÜBA) çeşitli görevler aldı. Ayrıca 2013-2018 yılları arasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) bünyesinde Tunus, Libya, Özbekistan ve Macaristan başta olmak üzere çeşitli ülkelerde koordinatör olarak görev yaptı. Hâlen Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde rektör olarak görevini sürdürmektedir.

odyovest
İşitme Cihazları

BİR İŞİTME CİHAZINDA

Aradığınız Her Şey

WIDEX

oticon

PHONAK

Odyovest Fındıkzade

Şehremini Mah. Ahmet Vefik Paşa Cad.
No: 3A Fındıkzade / İstanbul
0 (212) 589 44 16

Odyovest Esenler

Mimar Sinan Mah. 77. Sok. No: 1A
Esenler / İstanbul
0 (212) 562 12 31

Odyovest G. O. Paşa

Merkez Mah. Ali Galip Bey Cad. Diyar İş
Merkezi No: 15/2 G.O.Paşa / İstanbul
0 (212) 616 49 61

www.odyovest.com.tr

Doç. Dr. Yunus TURHAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Öğretim Üyesi

AKADEMİK SÖMÜRGEÇİLİK VE AFRİKA

Afrika, günümüzde hâlâ Batı merkezli bilgi sistemleri tarafından marjinalleştirilmekte; ontolojik yapısı, hak ettiği değeri görememektedir. Akademik sömürgecilik olarak da ifade edilen bu sistem, kıtanın küresel akademideki katkısını yok saymaktadır. Epistemik dekolonizasyon ve kültürel özgürleşme olmadan Afrika'nın zihinsel bağımlılıklarından kurtulamayacağını savunan bu çalışma; Afrika'daki sömürgeciliği anlamının, yalnızca siyasi işgal, ekonomik sömürü ve kültürel silinme süreçlerini incelemekle sınırlı kalmaması gerektiğini, aynı zamanda Afrika'nın düşünürlerine, dillerine ve sömürge sonrası özgürleşme mücadelelerine odaklanmanın da zorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Bu doğrultuda çalışma, Afrika'nın akademik sömürgecilik karşısındaki durumunu ve epistemik hiyerarşiye karşı atılması gereken adımları ele almaktadır.

ZİHİNSEL SÖMÜRGELEŞME: DİL, HAFIZA VE EPİSTEMİK HİYERARŞİ

Afrikalı edebiyatçı Ngũgĩ wa Thiong'un "Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature (1986)" adlı eserinde "Kurşun, fiziksel boyunduruğun aracı; dil ise zihinsel boyunduruğun aracıdır." demiştir. Afrika'nın tarihsel hafızasına net vurgu yapan bu söz ile Ngũgĩ, epistemik dekolonizasyon ve kültürel özgürleşme olmadan siyasi özgürleşmenin eksik kalacağına atıf yapmıştır. Nitekim kolonyalizm, bir yandan Batı dışındaki bilgi üretiminin sistematik olarak marjinalleştirilmesine neden olurken diğer yandan bilimsel hiyerarşi aracılığıyla akademik sömürgeciliği farklı biçimlerde devam ettirmiştir. Zihinsel sömürgeciliğin kültürel hafızaları yok ettiği bu düzlemde, sömürülen halklar değişse de sömüren hep aynı kalmıştır.

Afrika'nın makûs tarihi, bu bağlamda âdetâ sömürgecilikle özdeşleşmiştir. Nitekim Ania Loomba'nın da belirttiği üzere 1890'larda kara kıtanın neredeyse onda dokuzu sömürgeciliği acı bir şekilde tecrübe etmiş ve Afrika bu sürecin başrolünde yer almıştır. Aradan geçen yıllar Afrika uluslarına siyasi bağımsızlık getirmiş olsa da ekonomik ve kültürel bağımlılık büyük ölçüde devam etmiştir. Bu çalışma, Avrupa merkezli bilim paradigmasının egemenliğini koruduğu günümüzde, Afrika'nın nasıl akademik sömürgeciliğe maruz kaldığını, epistemik hiyerarşinin nasıl işlediğini, bu durumun tarihsel kökenlerini ve Afrika'nın entelektüel egemenliğini yeniden kazanması için atılması gereken adımlara dair değerlendirmeleri içermektedir.

Alman filozof G. H. F. Hegel'in Afrika için kullandığı: "Afrika, dünya tarihinin bir parçası değildir; sergileyecek bir hareketi veya gelişimi yoktur." ifadesinin üzerinden tam 195 yıl geçti. Dönemin entelektüel merkezi olarak Mısır'ı yok sayan, yüzyıllardır Afrika'nın tarihsel derinliğine önderlik etmiş İbn Battuta, Leo Africanus, El-Bakri ve El-İdrisi gibi Afrikalı tarihçileri görmezden gelen bu anlayışın, bugün hâlâ alıcısı bulunmaktadır. Batı-dışı toplumları, tarihselliğin dışında gören bu oryantalist anlayış, Afrika'yı hâlâ "yönetilemeyen, karanlık bir kaos yeri" olarak etiketlemeye devam etmektedir.

"Batı, hangi saiklerle akademik sömürgeciliği devam ettirmektedir?" sorusu, üzerine düşünülmesi gereken hassas bir konudur. Nitekim Afrika'ya dair bilginin "bilimsellikten uzak", yerel dil ve kültürel zenginliğin ise "ilkel" ya da "modern dışı" olarak yorumlanması, Afrika'nın bir epistemolojik bilgi kaynağı olarak değil; üzerinde araştırma yapılan salt bir nesne olarak görülmesine neden olmaktadır. Antropoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerde Batılı akademisyenlerin otorite olarak kabul edilmesi, Afrika'nın yerel dinamiklerinden beslenen kültürel epistemolojinin dışlanması başat bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra Afrika yerel dillerinde (Swahili, Amharca, Yoruba vb.) yayımlanan az sayıdaki eserin, küresel akademide yeterince ilgi görmemesi; Afrikalı akademisyenleri, çalışmalarını Batı dillerinde yazmaya zorlamaktadır. Bu dilsel hiyerarşi, bir yandan İngilizce eserlerin küresel hâkimiyetini pekiştirirken diğer yandan Afrikalı bilim insanlarını kendi ana dillerine yabancılaştırmaktadır.

Afrika'daki akademik sömürgeciliğin sürekliliğini sağlayan bir diğer etken ise akademik dergiler üzerindeki Batı tahakkümüdür. Dünyanın önde gelen dergileri (Taylor & Francis, Elsevier, Brill vb.), Batı/Avrupa merkezlidir ve editör kurulları büyük ölçüde Batılı bilim insanlarından

oluşmaktadır. Küresel raporlar da bu adaletsiz durumu teyit etmektedir. UNESCO'nun 2021 Bilim Raporu'na göre G20 ülkeleri dünya genelindeki bilimsel araştırmacıların %88,8'ini, bilimsel araştırma harcamalarının %93,2'sini ve bilimsel yayınların %90,6'sını oluşturmaktadır. G20 ülkeleri arasında Afrika'dan yalnızca Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yer aldığı dikkate alındığında Afrika'nın küresel araştırma çıktılarındaki temsiliyetinin denli düşük olduğu açıkça görülmektedir.

AKADEMİK SÖMÜRGEÇİLİĞİN YAPISAL DİNAMİKLERİ

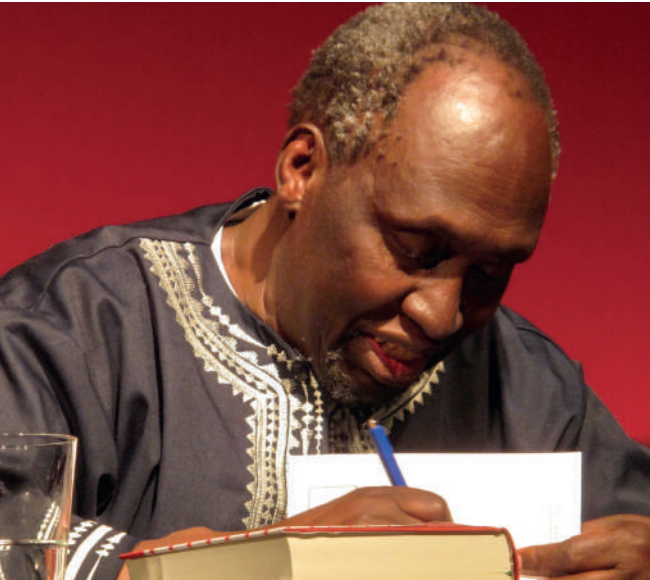
Afrika merkezli düşünürler ve onların çalışmaları, neden hak ettikleri ilgi ve itibarı gör(e)memektedir? Bu noktada, "Matthew Etkisi"ne kulak vermek gerekir. Sosyolog Robert K. Merton tarafından 1968'de ortaya konan bu teoriye göre tanınmış bilim insanlarının (özellikle Batılı olanların) katkıları, daha az tanınan meslektaşlarına kıyasla daha fazla takdir ve itibar görmektedir. Başlangıçta

avantajların zamanla kümülatif bir faydaya nasıl dönüşeceğini gösteren bu teori, yerleşik (çoğunlukla Batılı) bilim insanlarının orantısız şekilde itibar gördüğünü, Afrikalı araştırmacıların ise sistematik olarak göz ardı edildiğini iddia etmektedir. Örneğin Hegel, Marx, Weber ve Foucault gibi Batılı düşünürler sıklıkla atıf alarak yüksek akademik itibar kazanırken Şeyh Anta Diop (Senegal), John Mbiti (Kenya), Wole Soyinka (Nijerya), Chinua Achebe (Nijerya), Ngũgĩ wa Thiong'o (Kenya), Ali Mazrui (Kenya), Achille Mbembe (Kamerun) ve Wangari Maathai (Kenya) gibi Afrikalı düşünürler, çoğunlukla yalnızca Afrika çalışmaları kapsamında alınılanmaktadır. Batı merkezli çalışmalar evrensel kabul edilirken Afrika merkezli çalışmaların "alan çalışması" (area studies) başlığı altında sınırlandırılması, epistemik ırkçılık olarak tanımlanabilecek dışlayıcı bir sistemin varlığına işaret etmektedir.

Akademik sömürgeciliğin devamlılığını etkileyen bir diğer önemli unsur ise araştırma finansmanının Afrika

Fotoğraf: pexels.com

Ngũgĩ wa Thiong'o, Literaturhaus MÜNICH, 2012

“
**GERÇEK EPİSTEMİK
ÖZGÜRLÜK, BATI’NIN
ONAYINA İHTİYAÇ
DUYMADAN,
AFRİKA’NIN ÖZGÜN
SOSYO-KÜLTÜREL
KİMLİĞİ VE DİLSEL
ÇEŞİTLİLİĞİNİ BİLİMSEL
BİLGİ ÜRETİMİNE
ENTEĞRE ETMESİYLE
SAĞLANABİLİR.**”

aleyhine işlemesidir. Afrika Eğitim Araştırma Fonlama Konsorsiyumu (AERFC) tarafından 2024 yılında yayımlanan “Hibe Alan Haritalama Analiz Raporu”, bu alandaki ekonomik adaletsizliği açık biçimde ortaya koymaktadır. Rapora göre hibe programlarının coğrafi dağılımı ve başvuru şartlarındaki eşitsizlikler, Afrika ile Batı arasındaki farkı net biçimde gözler önüne sermektedir. Afrika’daki kuruluşlar toplam hibe miktarının yalnızca %19’unu alırken Kuzey Amerika’daki (ABD ve Kanada) kurumlar bu fonların %63’ünü elde etmektedir. Başka bir deyişle Kuzey Amerika’ya sağlanan hibeler, Afrika’ya aktarılanların yaklaşık 5,5 katına denk gelmektedir. Benzer şekilde Avrupa Birliği’nin “Ufuk Avrupa Programı” (Horizon Europe) milyarlarca doları, Batı merkezli kuruluşlara yönlendirirken Afrika’nın bu programlardan elde ettiği finansal kaynak son derece sınırlı kalmaktadır. Öte yandan Afrika’ya tahsis edilen hibelerin kıta içindeki dağılımı da dengesizdir. Afrika’daki hibe alıcılarının %44’ü Doğu Afrika’da, %41’i ise Güney Afrika’da yer almaktadır. Bu durum, Doğu ve Güney Afrika’nın diğer bölgelere kıyasla daha fazla destek aldığını göstermektedir. Bu bölgesel yoğunluk, hibelerin kıta genelinde daha dengeli ve kapsayıcı bir şekilde dağıtılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

AFRİKA’NIN ENTELEKTÜEL ÖZGÜRLÜĞÜ

Esasında, Afrika’nın insan sermayesi mevcut durumu tersine çevirebilecek potansiyele sahiptir. 1,5 milyar nüfusuyla yaş ortalaması en genç kıta olan Afrika, 2030 yılında dünya genç nüfusunun %42’sine sahip olacaktır. Ancak Afrika’nın en temel sorunlarından biri, beşeri sermayenin verimli ve optimal şekilde kullanılamamasıdır. Nitekim 18-24 yaş aralığındaki 4.500’den fazla gencin

katıldığı “2022 Afrika Gençlik Anketi” verilerine göre gençlerin %52’si ekonomik zorluklar ve eğitim fırsatlarının yetersizliği gibi nedenlerle Afrika dışına göç etmeyi düşündüklerini belirtmektedir. Beyin göçü, yalnızca Afrika’nın geleceği için değil; göç edilen ülkelerin geleceği açısından da kritik bir öneme sahiptir. Afrika diasporasının, gittiği ülkelerde kıta ile kuracakları sosyo-kültürel ve dilsel bağlar, akademik sömürgeciliğin biçimini ve ivmesini belirleyecektir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak akademik sömürgecilik; indeks sınıflandırmaları, atıf fetişizmi, epistemik ırkçılık ve finansal dışlama gibi yollarla Afrika akademiasını küresel akım literatürden dışlamaktadır. Afrika’nın mevcut akademik sistemin sömürsünden kurtulması, bilgi hiyerarşilerinin yeniden inşasıyla mümkün olabilir. Bu süreçte Batı-dışı bilgi üreticilerinin sistematik olarak marjinalleştirilmesine karşılık Afrikalı düşünürlerin zihinsel özgürleşmesi, yerel insan kaynağını destekleyen projelerin çoğalması, eğitim müfredatının Batı merkezli bilimleri kutsallaştırmadan yerel-kültürel bilgileri de içerecek şekilde bütünleştirilerek yeniden yapılandırılması önemlidir. Ayrıca diasporadaki nitelikli insan kaynağının katkısı ve Afrika’nın entelektüel egemenliğini yeniden tesis etmeye yönelik sömürgecilik karşıtı çabaların artırılması da gerekmektedir. Gerçek epistemik özgürlük, Batı’nın onayına ihtiyaç duymadan, Afrika’nın özgün sosyo-kültürel kimliği ve dilsel çeşitliliğini bilimsel bilgi üretimine entegre etmesiyle sağlanabilir. Aksi hâlde Afrika’yı dışlayarak bilgi üretme iddiasındaki Batı merkezli akademyanın ne kadar “evrensel” olduğu hem ontolojik hem epistemolojik hem de etik düzlemde sorgulanmaya devam edecektir. ■

Doç. Dr. Yunus TURHAN

Lisans eğitimini Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda, yüksek lisansını Hacettepe Üniversitesinde, doktorasını ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda dereceyle tamamlayan Doç. Dr. Yunus Turhan, doktora eğitimi sırasında TÜBİTAK bursuyla Oxford Üniversitesinde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. Güney Afrika, Mozambik, Tanzanya, Zanzibar, Çad ve Burkina Faso gibi Sahra Altı Afrika ülkelerinde saha çalışmaları yürüten Turhan’ın; Türkiye-Afrika ilişkileri, barış ve çatışma çalışmaları, kalkınma çalışmaları ile Afrika’da hidro-politik sorunlar gibi konuları ele alan çalışmaları, uluslararası indekslerde taranan dergilerde yayımlanmıştır. 2022 yılından bu yana Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda doçent olarak görev yapan Turhan, Ağustos 2024 - Temmuz 2025 tarihleri arasında TÜBİTAK bursuyla ABD’de, Harvard Üniversitesi Afrika Çalışmaları bölümünde misafir öğretim görevlisi olarak bulunmuştur.

İYİLİK PAYLAŞTIKÇA Büyür!

Francisco Jose LOPES JUNIOR
Doktor, Yazar, Danışman

"Eu jurei a mim mesmo
que tenho que dar
toda a minha Vida, toda a
minha Energia, toda
a minha Coragem, e
a capacidade que posso ter
como homem, até ao dia em que
morner, ao serviço do meu
Povo
na Guiné e Caboverde
Ao serviço da causa da humanidade
para dar a minha contribuição
na medida do possível, para a
do homem se tornar melhor no mundo.
Este é que é o meu trabalho." - Amílcar Cabral (1983)

TOPRAK, KÜLTÜR VE KURTULUŞ:
**AMÍLCAR LOPES
CABRAL'IN
DEVİRİMCİ MİRASI**

“
AMÍLCAR
CABRAL'IN MİRASI,
ONU TANIMAK
İSTEYEN,
MÜCADELESİNE
ORTAK OLAN VE
SÖZLERİNDEN
İLHAM ALAN
HER KUŞAKTA
YENİDEN HAYAT
BULUYOR.
”

Bu makale, Amílcar Cabral'ın mücadelesini, eserlerini ve bilim ile sanata katkılarını katı bir kronolojik sırayla değil; analitik bir bakış açısıyla Cabral'ın kendi sözlerinden yola çıkarak özetlemeyi amaçlamaktadır. Cabral yalnızca Gine-Bissau ve Yeşil Burun Adaları'nın bağımsızlık mücadelesinin lideri değil; aynı zamanda Afrika'nın ve tüm insanlığın özgür gelişim hakkını savunan bir düşünür, lider, teorisyen, devrimci ve bilim insanıdır. Onun yaşamı, düşünceden eyleme, eylemden yeniden düşünceye uzanan devrimci döngünün en önemli örneklerinden biridir. Cabral'ın mirası, günümüz Afrika'sında ve dünyanın farklı coğrafyalarında hâlâ yankılanmakta; özgürlük ve adalet arayışında yol gösterici olmaktadır. Bu metin aynı zamanda Cabral gibi figürlerin bilinçli olarak unutturulmasına karşı sorgulayıcı ve eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Neden mi? Çünkü bugün, Kongo'dan Filistin'e uzanan bitmeyen savaşların gölgesinde hâlâ Cabral'ın sesi yankılanmaktadır. O, tüm insanlık adına özgürlük ve adalet için mücadele eden bir vicdandı. Cabral'ın mesajı; kadın haklarını, kaliteli eğitimi, yerel kültürün gücünü ve evrensel eşitliği savunuyordu. Bugün onun fikirleri üniversitelerde okutuluyor, halk hareketlerine ilham veriyor, siyasi teoriden sanata kadar pek çok alanda yaşamaya devam ediyor. Toprağı seven bir mühendis, cesur bir devrimci ve derin bir entelektüel olarak Cabral'ın yaşamı; geçmişin ötesine de uzanan, daha özgür ve onurlu bir geleceğin yol haritası gibidir. Cabral'ı okumak, onun çağrısını duymak demektir. Kitapları, konuşmaları ve mektupları; bizleri geçmişle geleceğin buluştuğu güçlü bir yolculuğa davet etmektedir. Amílcar Cabral'ın mirası, onu tanımak isteyen, mücadelesine ortak olan ve sözlerinden ilham alan her kuşakta yeniden hayat buluyor.

TARIMDAN SİYASETE: CABRAL'IN YOLCULUĞU

Afrika ülkesi Gine-Bissau'nun Bafatá şehrinde, 12 Eylül 1924 tarihinde doğan Amílcar Cabral'ın hayatı zorlu koşullar altında şekillendi. İlk çocukluk yıllarını Gine-Bissau'da geçiren ve burada ilkokula başlayan Cabral, ülkede lise eğitimi bulunmadığı için sekiz yaşlarında ailesiyle birlikte Yeşil Burun Adaları'nın São Vicente Adası'na taşınmak zorunda kaldı. Lise öğrenimini burada tamamladı. Babası öğretmenlik ve yazarlıkla uğraşırken annesi hizmetçilik yaparak hem ailesini geçindirdi hem de çocuklarının eğitimini sürdürebilmeleri için büyük fedakârlıklarda bulundu.

Cabral, 1945 yılında üstün bir başarı göstererek burs kazandı ve yükseköğrenim görmek üzere Portekiz'e gitti. Bu dönemde Yeşil Burun Adaları'nda ağır bir kuraklık yaşanıyordu. Temel gıda maddelerini ithal eden Portekiz'in faşist rejimi, İkinci Dünya Savaşı sırasında emperyalist güçlerin yanında yer almış ve 1941-1950 yılları arasında nüfusun yaklaşık %25'inin açlıktan ölmesine yol açan politikalar uygulamıştı. Cabral, bu trajik duruma bizzat tanık olarak Afrika halklarının yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla ziraat mühendisi olmaya karar verdi. Bu karar, sadece bireysel bir meslek seçimi değil; Afrika halklarının kendi kaderini tayin etme hakkına yönelik güçlü bir duruştu.

Afrika'nın dünya haritalarında küçültülmesi ne denli sembolikse kıtanın düşünsel ve siyasal mirasının dış destekli eğitim sistemleri aracılığıyla silikleştirilmeye çalışılması da aynı ölçüde bilinçli bir çabadır.

Cabral'ın Portekiz'deki eğitim dönemi hem siyasi hem de entelektüel açıdan oldukça verimli geçti. Lizbon, Portekiz'in sömürgesi altındaki ülkelerin en başarılı öğrencilerine burs imkânları sağlayarak onları farklı üniversitelere yerleştiriyordu. Cabral, bu öğrencilerin en parlaklarıyla bir araya gelerek Afrika'nın özgürlük mücadelesine entelektüel bir temel oluşturmak amacıyla "Afrika Araştırma Merkezi" adlı bir dernek kurdu. Bu oluşum, Portekiz'in Afrikalı öğrencileri rejime karşı sessiz tutmak için kurduğu "İmparatorluğun Öğrenci Evi" kurumuna karşı güçlü bir alternatif oldu. Cabral ve arkadaşlarının kurduğu bu dernek, Portekiz sömürgesi altındaki Afrika ülkelerinin bağımsızlık hareketleri için önemli bir siyasi eğitim merkezi hâline geldi.

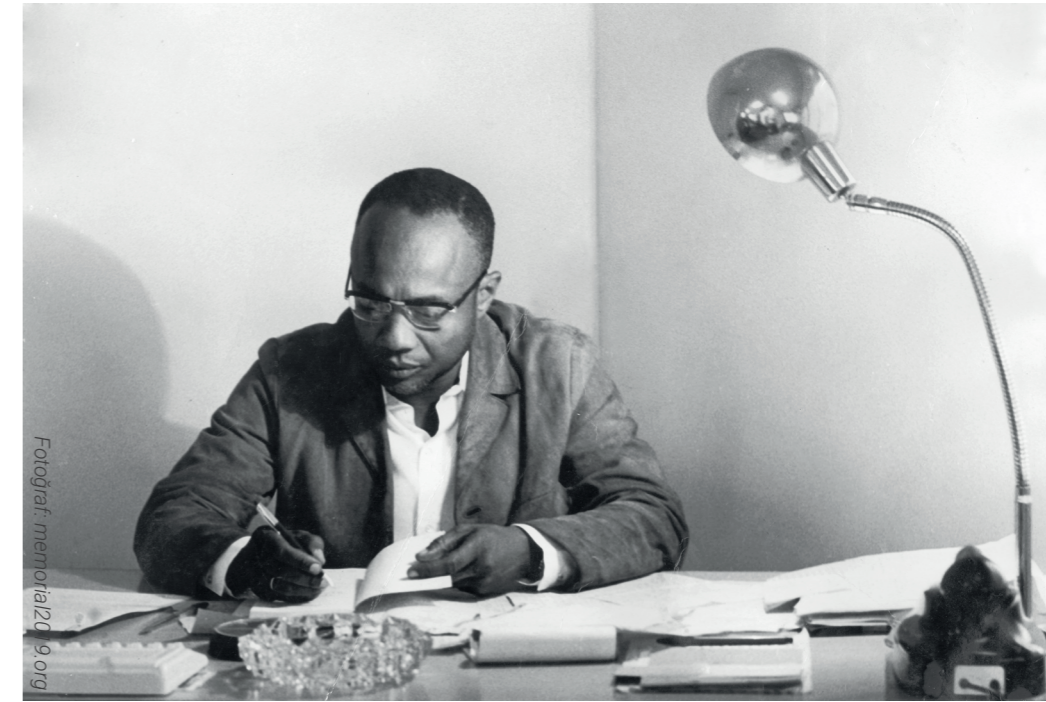
Cabral, Portekiz'de geçirdiği öğrencilik yıllarında faşizme, ırkçılığa ve adaletsizliğe bizzat tanık oldu. Okuma-yazma oranının %60'ın altında olduğu ülkelerin sömürülmesine karşı mücadele eden Cabral, bu dönemde Afrika kıtasında yükselen bağımsızlık hareketlerini yakından takip etti. Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri hız kazanırken Cabral da kendi vatanının özgürlüğü için harekete geçti. 1956 yılında PAI adıyla kurulan ve 1960'ta PAIGC (Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı için Afrika Partisi) adını alan parti aracılığıyla bağımsızlık mücadelesini resmen başlattı.

1960'lardan itibaren İngiliz ve Fransız sömürgeleri bağımsızlıklarını kazanırken Portekiz faşist rejimi Gine-Bissau ve diğer kolonilerini eyalet olarak tanımlayarak bağımsızlık taleplerini reddetti. Cabral, diplomatik yollarla bağımsızlık elde etmenin mümkün olmadığını anlayınca silahlı mücadeleyi zorunlu gördü. 23 Ocak 1963'te Tite şehrinde başlayan silahlı direniş, yaklaşık 11 yıl sürdü ve Portekiz'in Afrika'daki sömürgecilik döneminin sonunu getirdi. 20 Ocak 1973'te, emperyalistler, Cabral'ın en yakın silah arkadaşlarını haince kullanarak onun hayatına son verdiler. Ancak bu trajik son, devrimci bir yaşamın ve bir halkın özgürlük umudunun tarihe altın harflerle kazınması anlamına geldi. Gine-Bissau, bu mücadele sonucu 24 Eylül 1973'te tek taraflı bağımsızlığını ilan eden ilk ülke oldu ve diğer Portekiz sömürgesi ülke-

lerin bağımsızlık ilanlarına öncülük etti. Bu mücadelede yer alan nesiller ise tarih tarafından "Amílcar Cabral Nesli" olarak anılmaktadır.

İlham veren bir liderin öncülüğünde gerçekleştirilen köklü reformlar, Portekiz'in beş yüzyılda elde edemediği bir başarıyla sonuçlanmışken bu kazanımların yalnızca on yıl içinde yeni-sömürgeci yapıların etkisiyle ortadan kalkması, dikkatle sorgulanması gereken tarihsel bir kırılmadır. Bu süreçten itibaren ülkenin siyasal atmosferi giderek istikrarsızlaşmış; kalkınma ve tam bağımsızlık yönündeki umutlar zayıflamış ve toplum yeniden dışa bağımlı bir yapının içine sürüklenmiştir.

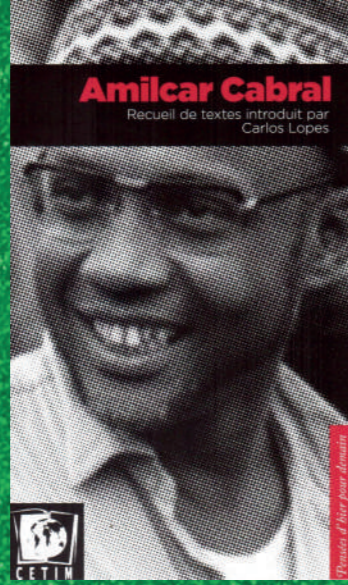
Cabral şu sözlerle önemli bir uyarıda bulunmuştu: "Eğer bir gün bizler -topraklarımızı baskı ve sömürüden kurtarmak için savaşanlar- halka kaliteli eğitim, ulaşılabilir sağlık hizmeti, güvenlik, istikrar, onurlu işler ve toplumumuzu doyuracak bir tarımsal üretkenlik suna-

mazsak o zaman bağımsızlığımız sorgulanmalıdır." Bu ifade, bugünün Afrika'sı için hâlâ geçerliğini korumaktadır. Cabral, yaşadığı dönemde emperyalist güçlerin karşısında bireysel çabanın yetersizliğini ısrarla vurgulamış ve üst yapılar birlik içinde hareket ederken bağımsızlık mücadelesi veren halkların da aynı derecede örgütlü ve kolektif bir bilinçle hareket etmeleri gerektiğini savunmuştur.

Yeni-sömürgecilik ve emperyalizm, günümüzde doğru- dan işgal yerine, toplumsal dokulara sızarak çatışmayı

kalıcı hâle getiren dolaylı müdahale biçimlerine başvurmaktadır. Özellikle Afrika'da bu yeni-sömürgeci stratejiler, kıtanın kurumlarına, ekonomisine ve sosyal yapısına derinden işlemiş durumdadır. Bu durumun yarattığı tahribat, günümüzde Afrika'nın adının sıklıkla; işsizlik, yoksulluk, siyasi istikrarsızlık, zayıf yönetim, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, iç çatışmalar ve darbelerle anılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum, daha iyi eğitim ve yaşam koşulları arayışıyla gerçekleşen göç hareketleriyle birlikte değerlendirilerek kıtanın sürekli kriz içinde olduğu izlenimini pekiştirmektedir. Böylece Afrika'nın hiçbir zaman birlik içinde yaşayamayacağı ve "Birleşik Afrika Devletleri" gibi bütünleşik bir yapıya asla ulaşamayacağı yönünde ön yargılar beslenmektedir. Oysa bu algılar, büyük ölçüde yeni-sömürgeci müdahalelerin yarattığı yanılsamalara ve kıtanın kendi gerçekliğini uluslararası raporlar aracılığıyla olumsuz göstermek üzere kurulan sistematik çarpıtmalara dayanmaktadır. Afrika'nın "güvensiz" ilan edilen pek çok bölgesi, gerçekte zengin doğal kaynaklara sahip stratejik alanlardır.

Oysa halkları ortak bir zeminde buluşturma potansiyeli belki en fazla Afrika kıtasında mevcuttu. İkinci Dünya Savaşı'nda birbirlerini işgal eden Avrupa devletleri bile savaş sonrasında ekonomik ve siyasi çıkarlar doğrultusunda bir araya gelerek sınırları aşan birlikler oluşturabilmişlerdir. Buna karşın benzer biçimde uzun yıllar boyunca aynı sömürü düzenine maruz kalan Afrika ülkelerinin birleşme yönündeki çabaları, çeşitli nedenlerle karşılıklı bulamamıştır. Kıtanın sahip olduğu kültürel ve ritüel çeşitliliğe rağmen tarihsel deneyimlerin ortaklığı ve özgürlük arzusu, birleşik bir Afrika idealinin temellerini oluşturabilecek niteliktedir. Bu tarihsel ve sosyo-politik zemin varlığını korurken Afrika ülkeleri arasında kalıcı bir birlikteliğin neden bugüne dek tesis edilemediği sorusu hâlâ güncelliğini korumaktadır.

Bugün hâlâ bazı çevreler sömürgeciliği yalnızca ten rengi üzerinden tanımlamaya çalışsa da Amílcar Cabral'ın

Portekiz halkına yazdığı mektup bu algıyı temelden sarsar niteliktedir: "Biz Portekizlilere karşı değil, sömürgeci faşist rejime karşı savaşıyoruz. Mücadelemiz, hepimizi ezen sisteme karşıdır. Çünkü gerçek özgürlük, tüm halkların hakkıdır." Cabral'ın bu sözleri, özgürlük ve adalet mücadelesini etnik kimliklerin ötesine taşıyarak evrensel bir vicdana dayandırma çabasının açık bir göstergesidir.

Tarihte Afrikalı halkları sömüren Avrupa, günümüzde en yetenekli Afrikalı iş gücünün sığınağı hâline gelmiştir. Kıtada kalanlar ise düristlikle yaşam mücadelesi verirken nepotizm, kayırmacılık ve çıkarıcılığın yaygın olduğu bir ortamda, çoğunlukla yetersiz ve zorlayıcı koşullar altında var olmaya zorlanmaktadır.

PAN-AFRİKANİZM VE MİLLİYETÇİLİĞİN YENİDEN YORUMU

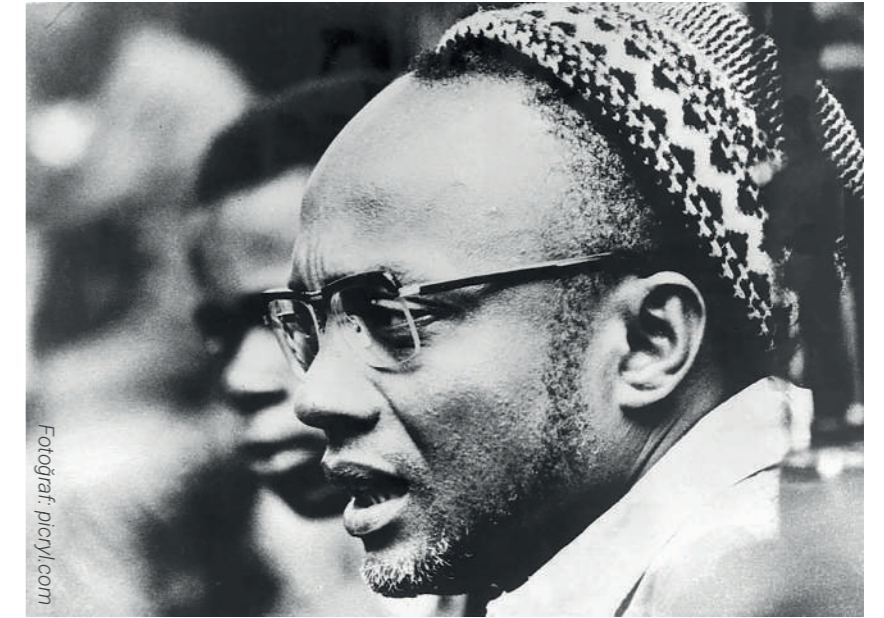
Amílcar Cabral, Pan-Afrikanizm'in en etkili temsilcilerinden biri olarak Afrika'nın birliği ve kendi kaderini tayin etme hakkı için yaşamını ortaya koyarak mücadele etti. Berlin Konferansı'nda yapay olarak çizilen sınırların ötesinde gerçek bir Afrika

dayanışmasının mümkün olduğunu hem kişisel deneyimi hem de liderliğiyle kanıtladı. Onun önderliğinde Gine-Bissau ve Yeşil Burun Adaları, tek parti ve tek bayrak altında, iki yerel yönetimle birlikte merkezî bir yapı oluşturup bağımsızlıklarını kazandı. Yedi yıl süren bu birlik, coğrafi engellere rağmen Afrika ülkelerinin birleşmesinin güçlü bir örneği olarak tarihe geçti.

2020 yılında BBC tarafından gerçekleştirilen küresel ankette, dünya genelinde tanınırlığı sınırlı olmasına rağmen Amílcar Cabral, insanlık tarihinin en etkili liderleri arasında ikinci sırada yer aldı. Bu sonuç, Cabral'ın düşüncelerinin ve mücadelesinin yalnızca kendi coğrafyasıyla sınırlı kalmadığını; evrensel bir ilham kaynağına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bugün onun mirası, üniversitelerde liderlikten felsefeye, tarımdan siyasete uzanan birçok disiplinde tartışılmakta ve analiz edilmektedir. 2024 yılında ise UNESCO tarafından "anıma-

sı gereken yılın figürlerinden biri" olarak ilan edilmiştir. Tüm bu gelişmeler, bize şu temel soruyu yeniden düşündürmektedir: Sadece Cabral'ı değil, onun gibi özgürlük uğruna yaşamını feda eden kahramanları ne kadar tanıyoruz?

Amílcar Cabral'ın düşüncesinde milliyetçilik, bir halkın kendi topraklarındaki gerçekliğe dayalı eylemi ifade eder. Cabral, toplumunu bilimsel bir yaklaşımla tanımak amacıyla 1953-1954 yıllarında ülkesinde kapsamlı tarım araştırmaları gerçekleştirdi; hangi ürünlerin nerede yetiştiğini, etnik grupların ve cinsiyetlerin üretimdeki rollerini yerinde gözlemledi. Genç bir mühendis olarak halkıyla doğrudan temas kurdu ve Afrika'nın yapay sınırlarla bölünmesine karşı tepkisini her fırsatta dile getirdi. Angola'da MPLA'nın kuruluşuna katkı sunmasının yanı sıra kendi ülkesinde PAIGC'yi kurdu. Cabral'ın liderliğinde PAIGC yalnızca anti-sömürgeci değil, aynı zamanda anti-emperyalist bir

dir. Afrika'nın bulunmadığı bir masada Afrika hakkında konuşmak ve kararlar almak artık kabul edilemez. Afrika, kendi kaderini kendi belirlemelidir; dışarıdan, habersizce alınan kararlara boyun eğmemelidir. Afrikalı liderler de iktidarlarını, halklarının haklarını satmak için bir açık çek olarak görmemelidir. Eski ya da yeni sömürge-

”

YENİ-SÖMÜRGEÇİLİK VE EMPERYALİZM, GÜNÜMÜZDE DOĞRUDAN İŞGAL YERİNE, TOPLUMSAL DOKULARA SIZARAK ÇATIŞMAYI KALICI HÂLE GETİREN DOLAYLI MÜDAHALE BİÇİMLERİNE BAŞVURMAKTADIR.

”

hareketti. Çünkü Cabral'a göre gerçek özgürlük yalnızca sömürgeciliğe değil, emperyalizme de karşı durmakla mümkündür. Pan-Afrikanizm ise Afrika'nın bölünüp zayıflatılmasına karşı ortak bir başkaldırıydı. Cabral, yalnızca sömürgeciliğin eski biçimlerini ortadan kaldırmanın yeterli olmadığını; aramızdan da onların yerini alabilecek yeni çıkar gruplarının çıkabileceğini vurgulardı. Bu nedenle adil ve kapsayıcı bir sistem kurarak ulusal mücadeleyi sürdürmek gerektiğini savundu ve milli mücadele sürecinde bu yeni sistemi başarıyla inşa etti.

Bugün, neokolonyalistlere yöneltilen "Bizsiz, bizimle ilgili konuşmayın!" sloganı, Afrika'daki yeni uyanışın sesi-

cilere hizmet eden politikalarla Afrika'nın bütünleşmesi ve ilerlemesi mümkün değildir. Kıtanın entegrasyonu ve gelişmesi, Afrikalıların kendilerine ve birbirlerine güven duymasıyla mümkündür. Cabral, diplomaside şu ilkeyle tanınırdı: "Desteginizi ve dayanışmanızı ancak koşulsuz olması şartıyla kabul ederiz." Afrika, kendi geleceği için kiminle iş birliği yapacağına kendisi karar vermelidir. Nkrumah'tan Lumumba'ya, Touré'den Cabral'a kadar özgürlük talep eden herkes "komünist" yaftasıyla karalanmaya çalışıldı. Cabral ise bu suçlamalara sade ama güçlü sözlerle yanıt verdi: "Ben basit bir Afrikalıyım. Afrika'da ve dünyanın her yerinde daha iyi bir yaşam için bir özgürlük savaşçısı olmak anlamına geliyorsa bana ne

derseniz deyin." Bu tavrıyla kıta çapında birliğin ve özgülleşmenin sesi hâline geldi. Cabral'a göre Afrika'nın birliği yalnızca siyasi değil; aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve kültürel bir vizyondur. Ona göre elde edilen bağımsızlık, çoğu zaman "yarı-bağımsızlık"tan öteye geçememişti. Gerçek bağımsızlık; halkın politik, ekonomik ve kültürel olarak kendi kaderini tayin etmesiyle mümkündür. Bugün, "Françafrique" ilişkileri bağlamında Mali, Burkina Faso ve Nijer gibi ülkeler Fransa'yla olan eski patron-hizmetçi ilişkilerini koparmaya çalışırken diğer ülkeler de bu yolu izlemeye hazırlanmaktadır. Bu gelişmeler, Cabral'ın 1960 ve 1970'lerde dile getirdiği eleştirilerin bugün hâlâ geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Cabral'ın milliyetçiliği yalnızca sömürgecilğe karşı bir direniş değil; aynı zamanda halkın etnik ve kültürel çeşitliliğini kucaklayan, geliştiren ve birleştiren bir özgürleşme projesiydi. Ona göre kültür, dinamik ve geliştirilebilir bir güçtür. Kültürleri tektipleştirerek değil, çeşitliliği güç kaynağı yaparak bir arada yaşatabileceğine inanıyordu. Hedefi, halkın sosyo-kültürel gerçekliklerini yansıtan, sömürge baskısına karşı tüm güçleri bir araya getiren bir devlet inşa etmektir. Devrimci yaklaşımı, yalnızca siyasi iktidarı ele geçirilmesine odaklanmazdı; Cabral, sömürgeciliğin dayattığı ekonomik yapıları kökten yıkmayı gerektirdiğine inanıyordu. Halkın kendi kaynakları üzerindeki denetimini yeniden kazanması, kalkınmanın temel şartıydı. Ona göre gelişme; halkın yerel gerçekliklerinden beslenen, kırsal kesimin ihtiyaçlarına odaklanan, tarımı, temel eğitimi ve altyapıyı önceleyen bir modelle mümkündür. Bu anlayışla devrim, yalnızca iktidarın değişimi değil; zihinlerin, toplumsal yapının ve ekonomik ilişkilerin de dönüşmesi anlamına geliyordu. Cabral'a göre devrim; köylüleri örgütleyen, halkın gücünü harekete geçiren, net hedeflerle özgürlük ve sosyal adalet için mücadele eden bir toplumsal dönüşüm hareketiydi.

Cabral için kültür, yalnızca bir kimlik meselesi değil; özgürlük mücadelesinin en güçlü silahlarından biriydi. Sömürgeciler bu kültürel kimliği yok etmeye çalışsalar da

Cabral ve yoldaşları için kültür; bir güç ve birlik kaynağıydı. Direniş, halkın değerlerini, geleneklerini ve tarihini yeniden onurlandırmakla başlıyordu. Kendi kültürünü koruyarak devrimin gerektirdiği yeni şartlara uyarlayabilen bir toplum hem geçmişine sahip çıkar hem de özgürlük ve gelişmenin yolunu açar. Cabral ve çağdaşları, ulus inşasında kültür, ekonomi, siyaset ve diplomasiyi ayrılmaz bir bütün olduğunu çok iyi biliyorlardı. Yaklaşımları farklı olsa da ortak hedefleri; özgürlük, bağımsızlık ve halklarının gelişimiydi.

BUGÜNDEN YARINA CABRAL

Amílcar Cabral yalnızca bir devrimci değil, bilge bir lider ve halkın vicdanıydı. Onun yaşamı, adanmışlıkla örülmüş bir yolculuktu. Sadece bağımsızlık uğruna silaha sarılan biri değil; özgürlüğü, adaleti ve insan onurunu hayatının her alanında savunan bir idealistti. Cabral'ın

en büyük öğretisi, özgürlüğün yalnızca siyasi bir zaferle değil; toplumsal dönüşüm, eğitim, sağlık, üretim ve kültürel uyanışla mümkün olduğuydu. Onun mücadelesi, sadece geçmişte kalmış bir hatıra değil; bugünün ve yarının arayışlarına ışık tutan evrensel bir mirastır. Çünkü Cabral'ın adı, adalet, özgürlük ve insan onuru için yükselen her sesle birlikte hâlâ yaşamaktadır ve genç kuşaklara cesaret ile umut vermeye devam etmektedir. Bilimin, sanatın ve düşüncenin gücünü her zaman ön planda tutan bir

ziraat mühendisi olarak Cabral, toprağın ve üretimin ulusal kalkınma ile toplumsal bağımsızlıktaki yaşamsal rolünü ısrarla vurguladı. Ona göre tarım, yalnızca bir geçim kaynağı değil; ekonomik bağımsızlığın ve sosyal adaletin temelidir. "Devrimin gerçek gücü köylüdür; çünkü onların ellerinde toprak, emek ve umut vardır." Bu sözleriyle halkı, özgürleşme sürecinin merkezine yerleştirdi.

Onu eşsiz kılan yalnızca bir siyasi hareketin lideri olması değil, aynı zamanda derin bir kültürel dönüşümü başlatmış olmasıydı. Cabral, "Hiçbir sömürgeci, halkın kültürünü yok etmeden onu sonsuza kadar egemenliği altında tutamaz." diyerek özgürlüğün anahtarının önce

zihinlerde ve kalplerde aranması gerektiğine inanıyordu. Toplumunu yeniden inşa etmek, yalnızca maddi değil; aynı zamanda manevi bir devrimi de zorunlu kılıyordu. "İnsanları özgürleştirmek için önce zihinleri özgürleştirmeliyiz." sözleriyle toplumsal bilinçlenmenin önemini vurguladı.

Cabral'ın milliyetçilik anlayışı, dışlayıcı bir tutumdan uzak; etnik ve kültürel çeşitliliği onurlandıran kapsayıcı bir birlik arayışına dayanıyordu. Ulusları tek tipleştirmek yerine, farklılıklar içinde ortak değerleri ve dayanışmayı savunuyordu. Çünkü ona göre bir halkın gerçekliği, onun kültüründe ve birliğinde saklıdır. PAIGC'nin lideri olarak Cabral, yalnızca anti-sömürgeci değil; aynı zamanda anti-emperyalist bir çizgide hareket etti; halkın

birlikte öğrenmekten geçer. "Afrika'nın gelişimi, Afrikalıların kendi ellerindedir." diyerek dış yardımların ancak karşılıklı güven ve samimiyetle anlam kazanacağını vurgulamıştır. Afrika artık kendisini "yardıma muhtaç" bir kıta olarak görmek istemiyor; üretimin, değişimin ve ilhamın eşit bir ortağı olarak tanınmak istiyor. Birlikte düşünmek, birlikte üretmek ve birlikte büyüme; işte gerçek gelişimin anahtarı budur. Çünkü bağımsızlık, bir günde kazanılan bir zafer değil; her gün yeniden inşa edilen bir süreçtir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak Cabral'ın mirası bize gösteriyor ki toplumsal ilerleme, halkların kendi potansiyeline inanmasında, kültürel değerlerine sahip çıkmasında ve ortak

bir gelecek için birlikte hareket etmesinde saklıdır. Onun yaşamı ve sözleri, bugün hâlâ özgürlük, adalet ve dayanışma mücadelemize ışık tutmaya devam etmektedir. Bugün artık Cabral'ın bu büyük mirasını nasıl yaşatacağımızı ve yeni kuşaklara nasıl aktaracağımızı düşünme zamanıdır. Cabral'ın mirasının yanı sıra Garvey'den Sankara'ya, Nkrumah'tan Traoré'ye, Du Bois'ten Touré'ye, Diop'tan Fanon'a, Ngũgĩ'den Carlos Lopes'e ve adını anamadığımız daha birçok öncüye kadar kıtanın sesini yükselten ve halklarının geleceğine ışık tutan sayısız fikir ve eylem insanı var. Her biri, Afrika tarihinden günümüze ve günümüzden geleceğe uzanan entelektüel ve politik bir sürekliliğin parçası olarak cesaret, onur, direniş ve umut gibi temel de-

ğerleri miras bırakmıştır. Bu öncü şahsiyetlerin yaşam öyküleri, yalnızca ait oldukları tarihsel bağlama değil; aynı zamanda günümüzün toplumsal mücadelelerine ve geleceğin inşa süreçlerine de hitap eden evrensel bir ilham kaynağı niteliğindedir. ■

Fotoğraf: picryl.com

eğitim, sağlık ve üretim gibi temel ihtiyaçlarını öncelik hâline getirdi. Ona göre gerçek bağımsızlık, emperyalizme ve her türlü sömürüye karşı halkın kendi kaderine sahip çıkmasıyla mümkündür.

Amílcar Cabral, düşünceyle eylemi, bilimle sanatı, bireysel cesaretle kolektif umudu birleştiren devrimci bir bilinç modeli sundu. "Biz Portekizlilere karşı değil, sömürgecilğe karşı savaşıyoruz." derken yalnızca kendi halkına değil; tüm insanlığa yönelik bir özgürleşme çağrısı yapıyordu.

Afrika'nın gerçek dostlarının fazladan söze ihtiyacı yoktur; onlar zaten gerçeği bilirler. Ama sahte dostlara mesajı nettir: Gerçek dostluk; koşulsuz saygı, eşitlik ve

Francisco Jose LOPES JUNIOR

1994 yılında Gine-Bissau'da doğdu. Tıp Fakültesi eğitimini 2020 yılında Türkiye'de tamamladı. Yazarlığın yanı sıra çok disiplinli bilim alanlarına ilgi duyan Junior, 2024 yılından itibaren sağlık sistemleri ve klinik araştırmalar odaklı biyoenformatik ve veri bilimi alanlarında danışmanlık yapmakta; bilimsel araştırmalar üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Doç. Dr. Yunus NAMAZ
Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi,
Radyo-TV ve Sinema Ana Bilim Dalı
Öğretim Üyesi

AFRİKA'NIN SİNEMALARINA BAKMAK

Afrika'nın sinemaları, kıtanın sömürgecilik deneyiminden doğan politik ve kültürel mücadelelerin özgün sanatsal ifadesi olarak gelişmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında Batılı güçlerin ideolojik bir aracı olarak Afrika'ya giren sinema, başlangıçta kültürel tahakküm kurmak amacıyla kullanılmıştır. İngiliz ve Fransız sömürge yönetimleri, yerli sinema üretimini yasaklayarak kendi değer sistemlerini empoze etmiş; sinemayı tek yönlü bir propaganda aracına dönüştürmüştür.

Bağımsızlık süreçleriyle birlikte sinema, Afrika halkları için bir direniş ve kimlik inşası aracına dönüşmüştür. Bu dönemde Fransa, Frankofon Afrika'ya teknik ve mali destek sağlayarak nitelikli film üretimini desteklemiş; buna karşılık Anglofon Afrika'daki sinemacılar, kısıtlı imkânlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu filmler, genellikle yalnızca festival çevrelerinde sınırlı bir izleyici kitlesine ulaşabilmiş; yerel film kültürünün gelişimi engellenmiştir.

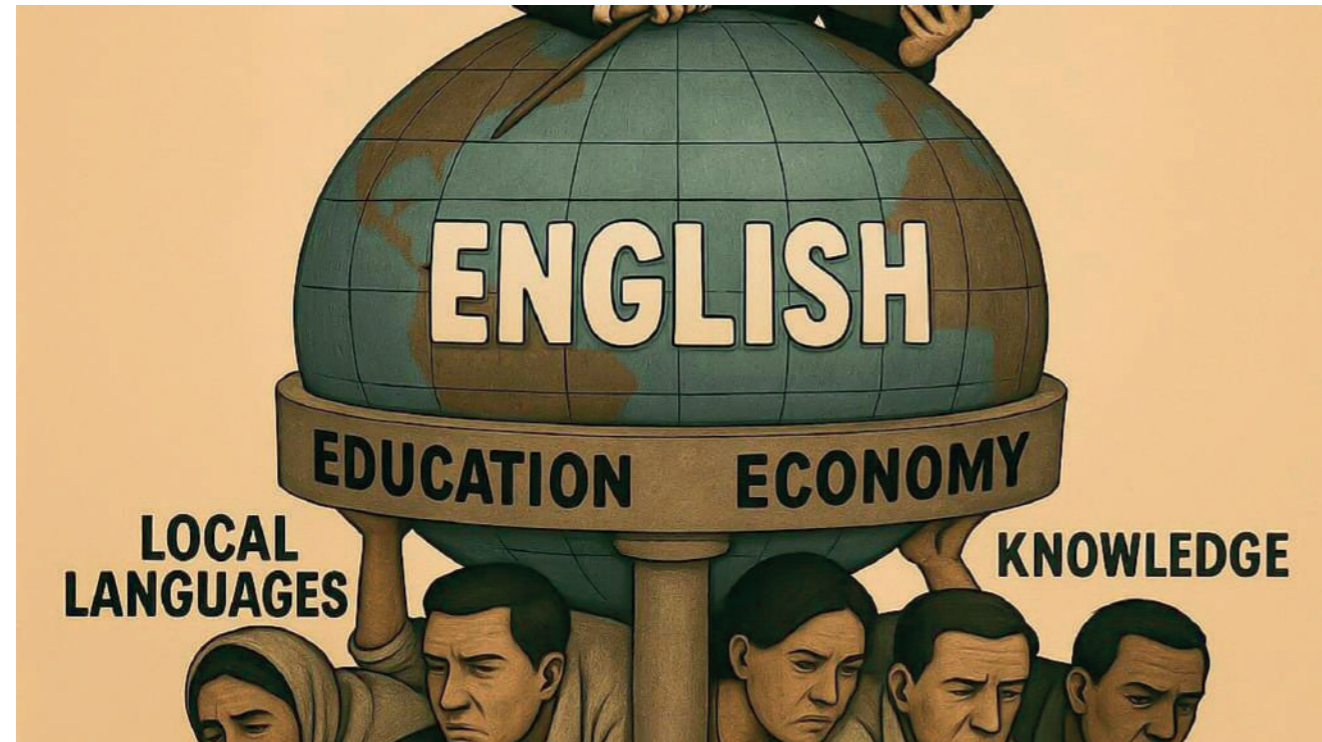
1990'larda Nijerya ve Gana'da ortaya çıkan video film hareketi, bu durumu köklü biçimde değiştirmiştir. Dijital teknolojiler sayesinde düşük bütçeli yapımlar üretilmiş; böylece popüler bir film endüstrisi doğmuştur. Günümüzde Afrika sinemaları katmanlı anlatılarla öne çıkarken Afrikalı yönetmenler de özgün, sanatsal ve derinlikli bir film dili oluşturma çabalarını sürdürmektedir. Afrika'nın tarihini, kültürünü, geleneklerini, sorunlarını ve bu sorunlara dair çözüm anlayışını yansıtmayı

önemseyen sinemacılar, özgün bir sinema formu oluşturma yolundaki çabalarını devam ettirmektedirler.

SİNEMA VE SÖMÜRGEÇİLİK MİRASI

Afrika sinemalarını yalnızca teknik bir gelişim ya da kültürel üretim alanı olarak değil; aynı zamanda tarihsel travmaların aktarımı, kimlik mücadelelerinin ifadesi ve bir yönüyle de "anlatı hakkının yeniden inşası ile temsili"ne imkân tanıyan bir mecra olarak da değerlendirmek gerekir. Kıtada sinema teknolojisinin gelişimine bakıldığında 1884-1885 Berlin Konferansı'yla başlayan resmî sömürgeleştirme sürecinin izleri görülmektedir. Bu durum bir tesadüf değildir; zira sinema, Batılı güçler için hem bir propaganda aracı hem de "medenileştirme" misyonunun taşıyıcısı olarak görülmüştür. Dolayısıyla Afrika'da sinemanın tarihinde ve film gösterimlerinde, sanatsal üretimin yanı sıra ideolojik çatışmalar, kültürel hegemonya mücadeleleri ve direniş biçimleri de yer almaktadır.

Afrika sinemalarının sömürgecilik sonrası dönemde üstlendiği kültürel direniş misyonunu ve kendi tarihsel-kültürel anlatılarını üretme çabasını anlamak için gerek "üçüncü sinema" gerekse "dördüncü sinema" yaklaşımları verimli bir çerçeve sunmaktadır. Ana akım sinemanın dışladığı, tek tipleştiği veya uzun yıllar boyunca egzotikleştirdiği yerli perspektifler, Afrika sinemalarında yeniden tanımlanmakta ve merkezleştirilmektedir. Bu yönüyle Afrika sinemasında, salt bir gösteri eyleminden ziyade emperyalist anlatılara karşı geliştirilen epistemolojik bir başkaldırı söz konusudur.

”

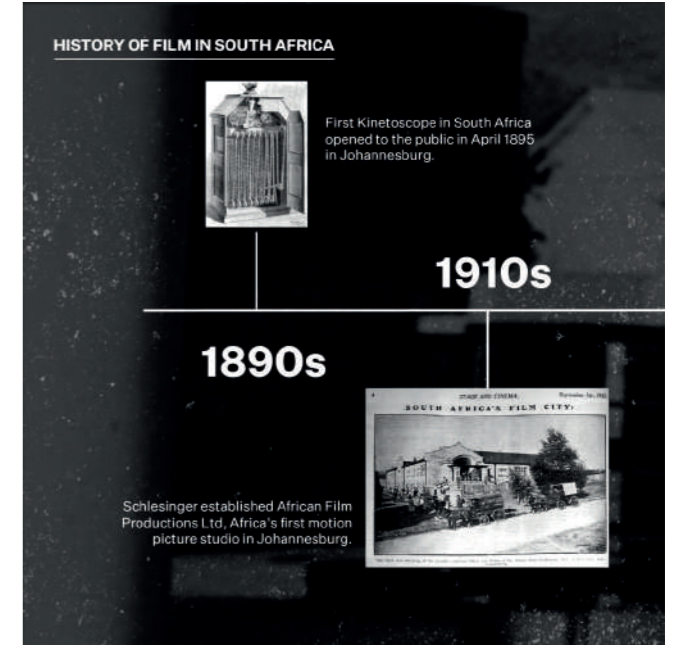
**BAĞIMSIZLIK SÜREÇLERİYLE
BİRLİKTE SİNEMA,
AFRİKA HALKLARI İÇİN
BİR DİRENİŞ VE
KİMLİK İNŞASI ARACINA
DÖNÜŞMÜŞTÜR.**

”

Çünkü 1900'lü yıllardan 1960'lara kadar süren sömürge döneminde üretilen kolonyalist anlatılar, Afrika'yı "barbar", "az gelişmiş" ve "edilgen" imgelerle temsil etmiştir. Afrikalı sinemacılar ise bu tek boyutlu temsille karşı yapıbozumcu bir mücadele yürütmekte; yerine çok katmanlı, tarihsel ve kültürel olarak köklü anlatılar inşa etmektedir.

Sömürge döneminde Batılı sinema, Afrikalıları "egzotik öteki" olarak resmeden etnografik ve propagandist filmler yoluyla ideolojik bir araç işlevi görmüştür. Örneğin, *Yamyam Adalarının Kralları* (Kings of the Cannibal Islands, 1909) ve *Zenci Büyücünün İntikamı* (Voodoo Vengeance, 1913) gibi filmler, yerli halkı barbar veya itaatkâr figürler olarak stereotipleştirmiştir. Fransız Batı Afrika Ekonomi Konseyi'nde yapılan "Sinema, Fransa için bir propagandadır ve Fransız düşüncesinin yayılması için en iyi araç sinema olacaktır." şeklindeki değerlendirme, sömürgeciliğin sanat üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Konsey, sömürge yönetiminin sinemada önemsendiği şeyin, yalnızca içerik değil; aynı zamanda bu içeriği şekillendiren düşünsel bakış açısı olduğunu; bu nedenle filmlerin, belirli bir zihniyeti yansıtabilecek şekilde üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yerli halka Batılı yaşam tarzlarını, inanç sistemlerini ve ahlaki değerleri empoze etmeyi amaçlayan bu filmlerde, Afrikalılar çoğunlukla "uygarlaştırılması gereken çocuklar" ya da "tehlikeli, ilkel varlıklar" olarak yansıtılmıştır.

İngilizler, 1930'lu yıllarda kurdukları film şirketleri aracılığıyla Afrika'da propaganda filmleri üretmeye başlamıştır. Örneğin *Sanders of the River* gibi yapımlarda sö-

mürgecilik, "koruyucu" bir güç olarak sunulurken *I Will Speak English* gibi filmlerle dil üzerinden kültürel asimilasyon hedeflenmiştir. Fransız sömürge yönetimi ise sinemayı yalnızca denetim altına almakla yetinmemiş, aynı zamanda onu kendi kültürel kodlarıyla donatarak "Fransızlaştırma" politikasının bir aracı hâline getirmiştir. Bu döneme ait filmlerde genellikle Batı merkezde konumlanırken Afrikalılar çevrede veya dışarda temsil edilmiştir.

Pek çok Afrika ülkesi, 1960'lı yıllara doğru resmî bağımsızlığını elde etmiş olsa da eski sömürgeci güçlerin ekonomik ve kültürel etkileri günümüze dek varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle Afrikalılar, hâlâ dışarıda bırakılan, madunlaştırılan ve "öteki" olarak sunulan konumda yer almaktadır. Ancak Batı'nın kültürel hegemonyasına karşı kendi öznelliğini kurma ve özgün bir sinema dili oluşturma yönündeki çabalar da kararlılıkla devam etmektedir.

ERKEN DÖNEM VE İLK ÖNCÜLER

Afrika'da ilk yönetmenlik deneyiminin, 1914'te belgesel çekimleri yapan ve 1922'de kısa film üreten Tunuslu Albert Samama'ya ait olduğu kabul edilir. Samama, *Zohra* (Zehra) ve *Ain-el-Ghezal ou La fille de Carthage* (Kartaca'nın Geyik Gözlü Kızı) adlı çalışmaları ile tanınan bir yönetmendir.

1920'li yıllardan itibaren film üretimi Kuzey Afrika'da gelişmeye başlamış, özellikle Mısır'da hızla ilerlemiştir. Akademisyenler ve eleştirmenler, Kuzey Afrika yapımlarını Arap sineması kategorisinde değerlendirmiştir. Kuzey Afrika ül-

kelerinin, Sahra Altı bölgelere kıyasla sinema teknolojisine daha erken ulaştığı bilinmektedir.

Afrika'nın kuzeyinde gelişen ve Mısır ile Mağrip ülkelerinin (Cezayir, Fas, Tunus) sinemalarından oluşan bu yapı, 1896 yılında ilk film gösterimlerine başlamış; 1908'den itibaren ise gösterimler geniş halk kitlelerine yayılmıştır. 1920'li yıllarda Mısır'da ilk yerli filmler çekilmiş, 1930'lar da ise güçlü bir film endüstrisi kurulmuştur. Diğer Kuzey Afrika ülkeleri ise bu seviyeye ancak uzun yıllar sonra ulaşabilmiştir. Bu nedenle Mısır sineması, Arap dünyasında bir tür hegemonya kurarak tek sinema merkezi hâline gelmiş ve ürünlerini diğer Arap ülkelerine de ihraç

etmiştir. Bu erken hâkimiyet, günümüzde de üretim ve tüketim alışkanlıklarını etkilemeye devam etmektedir. Diğer Arap ülkeleri kendi sinema endüstrilerini geliştirirken Mısır'ın yöntem ve standartlarından etkilenmektedir. 1961 yılında Mısır film endüstrisi, devlet destekli Mısır sinemasının merkez kuruluşunun denetimi altına girmiş ve böylece sektör tüm yönleriyle devletleştirilmiştir. 1980'lerde ise Mısır sinemasında Yeni Dalga akımı yaşanmış; bu dönemin filmleri, 1950'li ve 60'lı yılların yapımlarına kıyasla daha ılımlı toplumsal eleştiriler sunmuştur. Ancak 1980'lerin sonuna gelindiğinde sinema endüstrisine yapılan yatırımlar azalmış; televizyon ve video gibi elektronik eğlence araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte film üretimi yarı yarıya düşmüştür.

Sahra Çölü'nün güneyinde üretilen sanatsal faaliyetler, "Sahra Altı Sineması" olarak sınıflandırılır. Ayrıca bu bölgedeki bazı Afrika ülkeleri "Frankofon" olarak adlandırılır; bu kavram, Fransız dili ve kültürünün etkisi altındaki bölgeleri ifade eder. Afrika'da sinemanın gelişimi, sömürgeci geçmişin ve kıtanın farklı bölgelerindeki dilsel ve kültürel mirasın etkisiyle çeşitlilik göstermiştir. Sinemanın, Afrika'nın kuzey ve güney bölgelerinde farklı dönemlerde gelişmeye başlaması da bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Frankofon Batı Afrika, Afrika sinema tarihinin erken dönemlerinde üretim ve teorik katkılar açısından ezici bir üstünlüğe sahip olmuştur. Bu durum, kıtanın genel sinema gelişimini ve "Afrika sineması nedir?" sorusuna verilen yanıtları derinden etkilemiştir. Frankofon Batı Afrika'nın önceliği dikkate alındığında Sahra Altı Af-

“ AVRUPA'NIN KENDİ DEĞERLERİNİ ÜSTÜN GÖSTERMEK AMACIYLA AFRİKA'NIN GELENEKSEL YAPISINI HURAFE VE GERİLİKLE ÖZDEŞLEŞTİRDİĞİ BU SÜREÇTE SİNEMA, YALNIZCA ESTETİK BİR ÜRETİM ALANI DEĞİL; AYNI ZAMANDA İDEOLOJİK BİR TAHAKKÜM ARACI OLARAK İŞLEV GÖRMÜŞTÜR. ”

rika'da film yapıcılığının öncülerinin genellikle Fransızca konuşan Batı Afrikalı yönetmenler olduğu görülür.

Sahra Altı Afrika'da yerli sinema üretimine yönelik ilk girişimler, 1950'li yıllarda Paulin Soumanou Vieyra gibi öncüler tarafından başlatılmıştır. Ancak teknik yetersizlikler nedeniyle nitelikli ürünler ortaya konulamamıştır. Buna rağmen bu erken dönem çabalar, sömürgeci film tekeline karşı verilen mücadele açısından tarihsel bir önem taşımaktadır. Sahra Altı Afrika'da film üretimine bakıldığında 1957 yılında Mamadou Sarr ve Paulin Soumanou Vieyra'nın birlikte çektikleri *Afrique sur Seine* (Seine Nehri'nde Afrika) filmi öne çıkar. Ancak Sarr ve Vieyra, Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerinde çekim izni alamadıkları için filmlerini Paris'te çekmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle Ousmane Sembene'nin *Borom Sarret* (Arabacı, 1963) adlı filmi, ilk Sahra Altı yapımı film olarak kabul edilir. Sembene'nin *La Noire de...* (Siyahi Kız, 1966) adlı filmi ise Afrikalı bir yönetmen tarafından çekilen ilk uzun metrajlı kurmaca film olma özelliğini taşır. Öte yandan ilk siyahi Afrikalı kadın yönetmen Safi Faye'dir. Faye'nin *Kaddu Beykat* (Köyümden Mektup, 1975) adlı çalışması, Afrikalı bir kadın yönetmen tarafından çekilen ilk film olarak kabul edilmektedir.

Sahra Altı Afrika sinemalarının tarihsel gelişiminde, sömürgecilik, kültürel temsil ve yerli sinema üretimi eksenlerini doğru okumak gerekir. Afrika sinemasının başlangıcı, 20. yüzyılın başlarında Batı kaynaklı belgesel gösterimlerine ve *Colonial Film Unit* (CFU) gibi sömürgeci yapımların etkisine dayanmaktadır. Bu erken dönem, sinemanın ideolojik bir aygıt olarak kullanıldığı; geleneksel kültürlerin değersizleştirildiği ve Avrupa merkezli bir modernleşmenin dayatıldığı bir evreyi temsil eder. Avrupa'nın kendi değerlerini üstün göstermek amacıyla Afrika'nın geleneksel yapısını hurafe ve gerilikle özdeşleştirdiği bu süreçte sinema, yalnızca estetik bir üretim alanı değil; aynı zamanda ideolojik bir tahakküm aracı olarak işlev görmüştür. Ancak Hayward'a göre Sahra Çölü'nün güneyindeki sinema alanında karşılaşılan en büyük sorun; sinemacıların eğitimine katkı sağlayacak güçlü bir altyapı eksikliği, yeterli finansal kaynakların bulunmaması ve fonların dağıtım süreçlerinde yaşanan aksaklıklardır. Afrika'daki bazı üniversitelerde bulunan ve sinema eğitimi ve

ren sınırlı sayıdaki bölümler hariç tutulduğunda Afrikalı sinemacıların film eğitimi almak için neden yurt dışına yönelmek zorunda kaldıkları daha iyi anlaşılabilir.

Sinemayı ve film yapımını öğrenmek önemli bir husus olmakla birlikte James Genova'nın da belirttiği gibi Afrikalı sinemacıların kalıcı başarı elde edebilecekleri asıl alan, sinema endüstrisinin temsili boyutudur. Bu temsile bakıldığında Sembene, Vieyra, Hondo ve Mambety gibi Afrikalı yönetmenler, filmleri aracılığıyla sinemanın içinden bu yana dünya perdelerinde gösterilen Afrika ve Afrikalı klişelere meydan okuyan, karşı-hegemonik bir Afrika imgesi inşa etmişlerdir. Batı Afrikalı yönetmenler, kamerayı bir silah olarak kullanarak Afrikalıları "ilkel", Afrika'yı ise Batılı maceraların "vahşi" ve "egzotik" bir dekoru olarak sunan sömürgeci temsilleri yıkmayı amaçlamışlardır. Hondo, Mambety ve Cisse, Afrika gerçekliğini ve bu gerçekliğe dair kavrayışları yeniden şekillendirmeye katkıda bulunmuş; kıtanın ve halklarının ihtiyaçlarına cevap verecek uygun modernlik biçimlerini arayan aktörler hâline gelmişlerdir. Bu sinemacılar, Afrika toplumlarının maddi anlamda sınırlı imkânlarla sahip olduğunu ve bunun dışı bağımlılık ihtiyacını artırdığını savunmuş; bu nedenle sömürgeci imgelere karşı bilinçli bir sinematik estetik inşa etme arzusu taşımışlardır. Nitekim Sembene'nin *Mandabi* filmi, Batılı ticari sinema standartlarına göre yapmayı reddetmesi ve "yüzeysel" yerine "derinlikli" bir sinema üretmeyi tercih etmesi, sinematik alanda Afrikalıların kendi imgelerini yaratma sürecinde bir dekolonizasyon eylemi olarak değerlendirilebilir.

Afrikalı sinemacıların ilk dönemlerde film üretiminde karşılaştığı temel sorunlar, yapısal engellerden kaynaklanmaktadır. Sinema endüstrisinin maddi altyapısı Afrikalı sinemacıların denetimi dışında kalmış; bu

durum, yerel sinema sanayisinin gelişimini neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Vieyra'nın 1989 yılında ifade ettiği üzere, "Afrika kıtasında endüstriyel anlamda bir film sektörü bulunmamaktadır. Gerekli teknik donanım ve malzemeler yurt dışından ithal edilmektedir. Sinema sektörünün ticari yapılanması ise henüz emekleme aşamasındadır." 1970'lerde, günümüzde Burkina Faso olarak bilinen Yukarı Volta'da sinema salonlarının kamulaştırılması, birçok Afrikalı sinemacının hem ekonomik hem de kültürel bağımsızlık mücadelesinin önündeki yapısal engelleri açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu döneme bakıldığında ülkenin yönetimi sömürgeciler tarafından doğrudan kontrol edilmese de neo-koloniyalizm olarak adlandırılan dolaylı bir etkinin varlığı dikkat çeker. Bu dolaylı kontrol; ekonomik bağımlılık, yerel elitlerin etkisi ile kültürel ve dilsel miras üzerinden kendini göstermekteydi. Sinema salonlarının kamulaştırılması sürecindeki temel sorun, bağımsızlık sonrası dönemde mali ve altyapısal bağımlılığın sürmesi, devlet denetiminin yetersizliği, bürokratik engellerin aşılabilmesi, ideolojik çatışmaların devam etmesi ve en önemlisi, Albert Memni'nin "sömürgeleştirilmiş zihin" olarak tanımladığı yapısal sorunla doğrudan ilişkiliydi. Ayrıca Batılı sinema normlarının süregelen etkisi ile film gösterim ve dağıtım ağlarında yaşanan zorluklar da bu sürecin önemli ayrıntılarından.

AFRİKA'NIN KATMANLI SİNEMALARI VE GENEL DEĞERLENDİRME

Mağrip sinemasının genel gelişim süreci her ne kadar sömürgeci yönetimlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesi döneminde şekillenmiş olsa da bölge ülkelerinde sinematografinin ortaya çıkışı, esas olarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda elde edilen siyasi bağımsızlığın ardından yaşanan toplumsal ve kültürel dönüşümlerle doğrudan ilişkilidir. Bu durum özellikle Cezayir örneğinde kendisini belirgin şekilde göstermektedir; zira Cezayir'in bağımsızlık savaşı sırasında, direnişçi bir yeraltı sinemasının faaliyet yürüttüğü bilinmektedir.

Afrika sinemasının tarihsel gelişimi incelendiğinde kıta sinemacılarının karşılaştığı yapısal engellerin büyüklüğü dikkat çekmektedir. Bu engellerin aşılması son derece güç olduğundan bugüne kadar gerçekleştirilen film üretiminin varlığı dahi kayda değer bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Afrika'da sinema sektörünün karşı karşıya olduğu temel sorunlardan biri, modern sinema eğitimi imkânlarının yetersizliğidir. Bu eksiklik, zayıf bir yapımların altyapısına yol açmakta; teknik yeterliliğin düşük seviyelerde kalmasına ve dolayısıyla film kalitesinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Pek çok yapımcı, profesyonel

“ ULUSLARARASI TEKELCİ YAPILARIN MÜDAHALELERİ, AFRİKALI İZLEYİCİLERİN KENDİ SİNEMACILARI TARAFINDAN ÜRETİLEN FİLMLERE ERİŞİMİNİ BÜYÜK ÖLÇÜDE KISITLAMAKTADIR. ”

olmayan oyuncularla çalışmak zorunda kalmakta; sınırlı teknik personel desteği nedeniyle ortaya konan eserlerin niteliği düşük seviyelerde seyretmektedir.

Gana ve Burkina Faso başta olmak üzere Kenya gibi bazı Afrika ülkelerinde kıta içi film eğitimi merkezleri oluşturma girişimlerinde bulunulmuş; ancak bu çabalar, Afrika'nın sinema profesyonelleri için sürdürülebilir eğitim olanakları yaratma konusunda beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Başkan Kwame Nkrumah'ın doğrudan desteğiyle kurulan Gana Film Okulu, bir dönem kıtanın farklı bölgelerinden öğrenci kabul eden önde gelen bir eğitim kurumu hâline gelmiş; ancak yaşanan ekonomik krizler ve diğer yapısal sorunlar, okulun teknik altyapısının ve insan kaynağı kapasitesinin zayıflamasına neden olmuştur.

Afrikalı sinemacılar, filmlerinin dağıtımında tarihsel olarak ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmış ve bu sorunlar, günümüzde dahi Afrika kıtası genelinde tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamıştır. Uluslararası tekeli yapıların müdahaleleri, Afrikalı izleyicilerin kendi sinemacıları tarafından üretilen filmlere erişimini büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Film pazarları; Avrupa, Amerika ve Asya kökenli güçlü dağıtım şirketlerinin egemenliğinde şekillenmekte ve bu durum yerli yapımların dolaşıma girmesini zorlaştırmaktadır.

Bu katı tekeli yapıyı kırmak amacıyla Afrikalı sinemacılar çeşitli sistematik girişimlerde bulunmuş; 1969 yılında, mevcut dağıtım tekellerine doğrudan meydan okumak amacıyla kıta çapında örgütlenen FEPACI (Afrika Sinemacıları Federasyonu) kurulmuştur. Ardından yerel kontrol altında birçok bölgesel ve ulusal sinema

örgütü oluşturulmuş; bu yapılar, Afrika'daki film üretim ve dağıtım süreçleri üzerinde sınırlı da olsa anlamlı etkiler yaratmıştır. Bazı ülkelerde ise hükümetler, sinema salonlarını millileştirerek ve Afrikalı sinemacıların filmlerinin dağıtımını kolaylaştıracak örgütlenmeleri destekleyerek sektöre doğrudan müdahale etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afrika sineması, Batı merkezli sinema anlayışına karşı alternatif bir anlatı dili geliştirme arayışındadır. Geleneksel hikâye anlatımı, sözlü kültürün etkisi, yerel ritüeller ve müzik gibi öğeler, Afrika film estetiğini özgünleştiren temel unsurlar arasında yer alır. Afrika sinemaları, sömürgecilik sonrası dönemde yalnızca geçmişin travmalarını değil; aynı zamanda geleceğe dair tahayyülleri de beyaz perdeye yansıtmaktadır. Sömürge dönemi sineması, Afrikalıların yanlış ve dışlayıcı biçimlerde temsil edildiği bir alan durumundayken bağımsızlık sonrası Afrika sineması, anlatının öznesini yeniden kazanma çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Afrika sineması, bir yandan FESPACO gibi festivallerde estetik değeri yüksek yapımlarla uluslararası alanda kendini gösterirken diğer yandan Nollywood örneğinde olduğu gibi popüler kültürü şekillendiren üretimlerle de dikkat çekmektedir. Bu zengin çeşitlilik, Afrika sinemasını küresel sinema içinde en dinamik ve gelişmeye açık alanlardan biri hâline getirmektedir. ■

Doç. Dr. Yunus NAMAZ

1981 yılında Van'da doğan Doç. Dr. Yunus Namaz, 2009 yılından bu yana Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır. 2011 yılında, "11 Eylül Sonrası Amerikan Sinemasında Ötekini Sunumu" başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini; 2018 yılında ise "Ousmane Sembene Sinemasında Postkolonyal Söylemin Çok Katmanlı Analizi" adlı çalışmasıyla doktora eğitimini tamamlamıştır. Film yapımlarıyla da ilgilenen Namaz, yapımcılığını üstlendiği "Senin Seçimin" adlı kısa filmle 2014 Türkiye Değer Ödülleri'nde; "Masumiyetin Düşüşü" adlı kısa filmle ise 2015 Älemlere Rahmet II. Kısa Film Yarışması'nda birincilik ödülünü kazanmıştır. Onu aşkın kısa filme imza atan Namaz; çeşitli kısa film yarışmalarında ve festivallerde jüri üyeliği, jüri başkanlığı ve koordinatörlük görevlerinde bulunmuştur. 2021 yılında yayımlanan *Sinematik Söylemler* adlı ilk kitabının ardından, 2022'de Afrika Vakfı yayınları tarafından Afrika Sineması: *Ousmane Sembene Filmografisine Giriş* adlı ikinci kitabı yayımlanmıştır. Akademik ilgi alanları arasında Afrika sinemaları, oryantalizm ve sinema, politik sinema, film eleştirisi, film yapımı ve kısa film yer almaktadır. Hâlen Fırat Üniversitesinde Sinema Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapan Namaz, evli ve üç çocuk babasıdır.

- 1 McCall C. John (2018). West African Cinema. Oxford Research Encyclopedia of African History DOI: 10.1093/acrefore/9780190277734.013.157
- 2 Ana akım sinema kavramı, klasik anlatı sinemasına gönderme yaparak Amerikan sineması, popüler sinema ve eğlence sinemasını çağırıştırır; tüm bu biçimler "birinci sinema" tanımı altında toplanır. Buna karşılık "ikinci sinema", bireyi merkeze alan, auteur kuramına dayanan ve sanat sinemasını temsil eden bir anlayışı ifade eder. Bu sinema türü, Avrupa sanat sinemasının genel çerçevesiyle örtüşmektedir. Bunlara ek olarak özellikle Afrika ve Latin Amerika sinemaları bağlamında "üçüncü sinema"dan söz edilmelidir. Üçüncü sinema, sömürgecilğe, emperyalizme ve daha sonra kapitalizme karşı direniş temel alan; farklı kültürler üzerindeki tahakküme ve klişe temsillere meydan okuyan militan bir sinema anlayışıdır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan "dördüncü sinema" ise bu geleneğin devamı niteliğindedir. Batılı sinemaların kültürel hegemonyasına karşı bir duruş sergileyen bu yaklaşım, ulusal kimlik inşasını merkeze alır. Aynı zamanda sömürgecilik mirasına ve onun doğurduğu post-kolonyal eleştiriye dayanır. Yeni-sömürgecilik, kapitalizm ve yeni-kapitalizm gibi sistemsel yapılarla mesafesini koruyan dördüncü sinema, bölgesel ve etnik çeşitlilikleri esas alan özgün bir sinema dili geliştirmeyi hedefler.
- 3 Susan Hayward, Sinemanın Temel Kavramları, Çev: Uğur Kutay & Metin Çavuş, Es Yayınları, İstanbul, 2012, 555-556
- 4 Nochimson, M. P. (2013). *Bir Dünya Sinema* (Çev. Ö. Yaren). Ankara: De Ki Basım Yayım. Tunuslu yönetmenin adı bazı kaynaklarda Albert Samama Chikly olarak geçmektedir. Osmanlı İmparatorluğu savaşırken Samama'nın 1911-1913 yılları arasında bazı belgesel filmler çektiği aktarılmaktadır. Konuya ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Corriou, M. (2020). "Albert Samama, a Tunisian Filmmaker in the Ottoman Empire at War (1911-1913)." In S. S. Everett & R. Vince (Eds.), *Jewish-Muslim Interactions: Performing Cultures Between North Africa and France* (Çev. D. Motzafi-Haller), ss. 23-41. Liverpool: Liverpool University Press.
- 5 Hayward, 2012, s.564
- 6 Hayward 2012, s.568
- 7 Yunus Namaz, 2018 yılında kaleme aldığı doktora tezinde ve 2022'de yayımlanan *Afrika Sineması* adlı eserinde bu konuya değinmektedir.
- 8 James E. Genova, *Cinema and Development in West Africa* adlı eserinin giriş bölümünde (s. 7-8) bu konuya değinmektedir.
- 9 Susan Hayward, Senegal'in sinema alanındaki öncülüğünün, Burkina Faso, Nijer, Mali ve Moritanya gibi ülkelerin sinema sektörlerinin gelişimine ilham verdiğini belirtmektedir.
- 10 Batılı maceralar ifadesi, Afrika'nın ve Afrikalıların olumsuz, basmakalıp ve sömürgeci bir bakış açısıyla tasvir edildiği film türlerini tanımlar. İrkçi klişeler barındıran bu yapımlar arasında klasik Hollywood sinemasının "büyük beyaz avcı" filmleri, Tarzan serisi gibi epik orman hikâyeleri, etnografik belgeseller ve inceleme filmleri yer alır.
- 11 Neo-koloniyalizm, eski sömürgelemler resmî olarak bağımsız olmalarına rağmen eski sömürgeci güçlerin ya da diğer baskın ulusların ekonomik, siyasi ve kültürel etkisi altında kalmaya devam etmelerini tanımlayan bir kavramdır. Gana'nın ilk devlet başkanı Kwame Nkrumah, bu kavramı emperyalizmin son aşaması olarak 1965 yılında kaleme aldığı *Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism* adlı eserinde açıklamıştır.
- 12 Sömürgecinin Portresi & Sömürgeleştirilen Portresi adlı eser, konu bağlamında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Dr. Suliman Nasır İBRAHİM

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Türk Dili Bölümü
Öğretim Görevlisi, SBÜ-TÖMER Müdür Yardımcısı

*TASAVVUFUN İNŞA
ETTİĞİ ŞAHSİYET MODELİ:*

SUDANLI ZOL'ÜN HİKÂYESİ

Zol... Sudanlı insan... Sıcak iklimin, geniş vadilerin, uçsuz bucaksız çöllerin ve Nil Nehri kıyısında ağır ağır akan zamanın tam ortasında doğan müstesna bir şahsiyet modeli... Ne yalnızca Afrikalıdır ne de bütünüyle Arap'tır. Fakat iki dünyanın da nişanesini taşıyan hem renkli hem vakur hem samimi hem de zarif bir karakterdir. Sudan topraklarında yeşeren bu şahsiyet modeli, tarih boyunca farklı kültürlerin, medeniyetlerin ve inançların kesiştiği bir kavşakta şekillenmiştir.

BİLÂDÜ'S-SUDAN: SİY AHLAR ÜLKESİ VE TARİHİ MİRASI

Bu diyarın adı bir zamanlar Bilâdü's-Sudan'dı; yani "Siyahlar Ülkesi." Bu isim, yalnızca bir coğrafi tanım değil; aynı zamanda tarih boyunca kıtaların, kültürlerin, medeniyetlerin ve inançların kesiştiği bir buluşma noktasının adıydı. Bugünkü Sudan ise o köklü geçmişin mirasını taşıyan tarihsel bir tanıktır. Bu topraklar yalnızca fiziki bir mekân değil; aynı zamanda ruhani bir derinliğin ve kültürel bir zenginliğin de taşıyıcısıdır.

İSLAM'IN SUDAN'A GİRİŞİ: KALBE YOLCULUK

İslam, Sudan topraklarına kılıçla değil; gönül rızasıyla girmiştir. Hz. Ömer döneminde Mısır'ın fethinin ardından güneye yönelen sahabe, karşılaştıkları kavimle savaşmak yerine anlaşmayı tercih etti. Çünkü Sudan halkının savaş maharetine hayran kalmışlardı. Okçulukta öylesine ustaydılar ki "hadak nişancıları" olarak meşhur oldular; düşmanlarını gözlerinden vuracak kadar isabetli atışlar yapabiliyorlardı. Sahabe efendilerimiz, bu çetin ama aynı zamanda merhametli toplulukla savaşmak yerine barışı daha hikmetli buldular. Zira savaş meydanında ne kadar azimli ve haşmetli olsalar da o duruşun ardında barışa, dostluğa ve hakkaniyete meyyal yürekler saklıydı.

Onlarla muharebe etmek yerine gönüllerine nüfuz etmenin daha hikmetli bir yol olduğuna kanaat getirdiler. Bu basiretli yaklaşımın bir tezahürü olarak tarihe, Bakt Antlaşması adıyla geçen muahede imzalandı. Böylece İslam, bu topraklara ne kılıcın keskinliğiyle ne de zorbalıkla; bilakis kalbin yumuşaklığıyla girdi. Bu yaklaşım, Sudan'ın İslam'la kurduğu ilişkinin yalnızca bir askerî fetih değil; aynı zamanda bir gönül fethi olduğunu ortaya koyar.

TASAVVUFUN SUDAN'DAKİ YERİ VE ZOL ŞAHSİYETİ

Tasavvuf, Sudan'da yalnızca ruhani bir temayül değil; aynı zamanda toplumun şekillenmesinde de etkili olan temel unsurlardan biridir. Kuzey Afrika'dan gelen şeyhler, Hicaz'dan dönen hacılar, Sahra Altı beldelerinden yürüyerek hacca çıkan garipler... Hepsi Sudan'da konaklamış ve zamanla buraya yerleşmiştir. Bu farklı kültürlerin buluşmaları sonucunda ise kendine has bir şahsiyet modeli ortaya çıkmıştır: Zol. Zol, farklılıkların içinde eriyerek yoğrulmuş bir zattır. Sudanlı Zol kimliği; renginden, dilinden ya da kabilesinden değil; gönlünün genişliğinden, ahlakının güzelliğinden ve davranışlarındaki zarafetten anlaşılır. Zol dediğimiz insan; konuşmasında vakar, yürüyüşünde huşu, cömertliğinde ise bir derviş eli taşır. O, yalnızca bir birey değil; aynı zamanda bir medeniyetin, bir kültürün ve bir ruhun temsilcisidir.

Bu şahsiyetin merkezinde tasavvuf yer alır. Tekkelerde, zaviyelerde, meclislerde yetişmiş; başkasına hizmetle olgunlaşmış, muhabbetle pişmiştir. Sudan'da bir zikir halkasında zenginle fakir, beyazla siyah, şehirliyle köylü yan yana diz çökebilir. Orada herkes eşittir; üstünlük ancak takva iledir. Zol kelimesi zamanla tüm Sudanlıları tarif eden özgün bir isim hâline gelmiştir. Hanımlar içinse bu kelimenin dişil formu olan Zola (زولة) tabiri kullanılmaktadır.

MAVİ SULTANLIK VE TASAVVUFİ KAYNAŞMA

Bu tasavvufi dokunun tarihsel temellerinden biri, Araplarla Sudan'ın yerli halkları arasında yaşanan güçlü etkileşimlere dayanır. Fonç kabileleri ile Arap kabileleri arasında kurulan ittifak sonucunda ortaya çıkan Mavi Sultanlık

Fotoğraf: flickr.com/photos/Vaerian/1985

-diğer adıyla Fonç Devleti veya Sinnar Devleti- yalnızca siyasi ya da askerî bir oluşum değil; aynı zamanda derin bir tasavvufi etkileşim içinde şekillenen kültürel bir kaynaşmanın da ürünüdür. Bu içtima, kabileleri bir araya getiren kılıçların değil; gönülleri birleştiren meşreplerin eseridir. Ortaya çıkan yapı, bölgedeki diğer toplumsal dokulardan farklı, kendine has ve asil bir karakter taşır.

Tasavvufun bu inşa edici rolü yalnızca Mavi Sultanlık'la sınırlı kalmamış; Darfur, Daju gibi diğer İslami sultanlıkları da derinden etkilemiştir. Kadiriyye, Semaniyye, Ticaniyye ve Hatmiyye gibi tasavvuf tarikatları, Sudan coğrafyasının dört bir yanında yalnızca dinî ve ahlaki eğitimle ilgilenmemiş; aynı zamanda birleştirici, hoşgörülü ve toplumu bütünleştirici değerlerini de taşımışlardır.

Bu tarikatlar sayesinde farklı kabile ve topluluklar arasında kardeşlik bağları güçlenmiş, toplumsal uyum temin edilmiştir. Sudanlı Zol'un kişiliğinde cisimleşen tevazu, vakar ve samimiyet; işte bu tasavvufi terbiyenin, tarihsel ve toplumsal zeminle yoğrulmuş en güzel meyvelerindedir.

TASAVVUFUN GÖLGESİ: İÇE KAPANMA VE SESSİZLİK

Ancak her güzel yapının içinde gölgeler de bulunur. Zamanla bazı tasavvufi yapılar ve birçok tasavvufi kavram yanlış anlaşılmaya başlamıştır. Zühd, hayatı tamamen terk etmek; tevazu ise her şeyden vazgeçmek olarak yorumlanmıştır. Hz. İsa'dan aktarılan "Sağ yanağına vurana sol yanağını çevir." sözü, yanlış bir şekilde direnişsizlik olarak algılanmış; zulme uğrayanlar sabrı, susmakla karıştırmıştır. Bazı âlimler ise ilimlerini yaymamış, yazmaktan ve konuşmaktan çekinmiş; bu nedenle Sudan'da nice cevher, sessizliğe mahkûm olmuştur. Bu durum, Sudan'daki ilmi birikimin geniş kitlelere ulaşmasını engellemiştir.

Tasavvufun üretkenlikten çok içe kapanmaya dönüştüğü dönemlerde, Sudanlı insanın potansiyeli de görünmez hâle gelmiştir. Oysa Zol, ürettiğinde, düşündüğünde, çalıştığında ve yazdığında etrafını aydınlatan bir kandil gibi olur. Sudan'ın bugün yaşadığı iç ve dış sarsıntılar da belki bu potansiyelin farkında olan güçlerin kasıtlı müdahalelerinden bağımsız değildir.

ZOL'ÜN SÖYLEYECEK ÇOK SÖZÜ VAR

Sudanlı şahsiyetin, yani Zol'ün, dünyaya söyleyecek hâlâ çok sözü vardır. Bu topraklardan çıkmış nice âlim, şair ve mütefekkir; tasavvufun irfanını, Arapçanın letafetini ve Afrika'nın sıcak yüreğini aynı potada eriterek insanlığa sunmuştur. Bu örnekler saymakla tükenmez. Zol,

”

*ZOL,
YALNIZCA BİR ŞAHSİYET
MODELİ DEĞİL; AYNI
ZAMANDA BİR MEDENİYET
TASAVVURUDUR.*

”

yalnızca Sudan'ın değil; İslam ümmetinin ortak değeri olabilecek kadar güçlü bir şahsiyetin de timsalidir. Onun varlığı; mütevazı, derin, sade ama bir o kadar da etkilidir.

GELECEĞE YÖNELİK BİR ÇAĞRI: ZOL'Ü YENİDEN İNŞA ETMEK

Bugün yapılması gereken, bu şahsiyet modelini, geçmişin nostaljik bir hatırası olmaktan çıkarıp bugünün ihtiyaçlarına göre yeniden inşa etmektir. Tasavvufi mirası çağın diliyle yorumlamak; onu pasif bir bekleyişten aktif bir varoluşa dönüştürmektir. Çünkü Zol, yalnızca bir şahsiyet modeli değil; aynı zamanda bir medeniyet tasavvurudur. Eğer yeniden dirilirse yalnızca Sudan'ı değil, birçok kalbi de ihya edecektir.

Zol, zamanla bu güzel vasıflarını yitirerek ya da yanlış mecralarda kullanılarak kibir, gurur, tembellik ve dik-katsizlik gibi sıfatlarla anılmaya başlasa da özündeki cevheri henüz kaybetmiş değildir. Üzerindeki tozu silkeleyerek hakiki manasına rücu edebilecek kudrete sahiptir. Doğru itikadıyla, cesaretiyle, maddi ve manevi ilimlere verdiği değerle; üretkenliğe, çalışmaya ve özgüvene yeniden sarılarak tekrar hayat bulabilir.

Sudanlı Zol, tarih boyunca farklı kültürlerin, inançların ve medeniyetlerin kaynaştığı bir coğrafyada yeşermiş, tasavvufun derinliklerinde olgunlaşmış eşsiz bir şahsiyettir. Onun hikâyesi, sadece Sudan'ın değil; insanlığın ortak değerlerinin vücut bulmuş hâlidir. Zol, bizlere hoşgörünün, sevginin, tevazunun ve üretkenliğin önemini hatırlatır. Bu nedenle Zol'ü anlamak ve yaşatmak, yalnızca Sudan'ın değil; tüm insanlığın ruhani ve kültürel zenginliğine katkıda bulunmak demektir.

Bu atmosferi şair Muhammed el-Mehdî el-Meczûb, *Mevlid Gecesi* adlı uzun şiirinde çarpıcı bir üslupla tasvir eder. Şiir oldukça hacimli olduğundan burada yalnızca bazı bölümlerinin Türkçe tercümelerine yer verilmiştir:

*Ey Rabbim, salat eyle Müddessir Nebî'ye,
Ve geç günahımdan, affet lütfunla beni de.
Destekle beni ey İlahım, büyük bir dönüşle,
Tevbemde sebat eyle, katında kabul eyle.*

*Mevlid gecesi... Ey gecelerin sırrı,
Ey güzellik, ey ruhları sarhoş eden bahar büyüğü,
Helal bir sihrin cazibesıyla sarar canı,
Benim Müslüman yurdum senin gölgende, hayalden bir nur gibi yanar,
Bir direğin etrafında dönerek ışık saçan kandiller gibi,
Sanki bir salkım yıldız,
Ve kaldırdı güzelliğin perde perde esrarını,
Giysiden giysiye geçti, sırrını sunarcasına...*

*Parladı meydan, Abdülmün'im'in sahası,
O hayırsever ki selamladı onu bulutlar,
Toplandı cemaat, mevsimiyle coşarak,
Ve çadırlar...*

Süslenmişler, aşklarını haykırmışlar açıkça...

*Ve burada bir şeyh halkası salınıyor,
Nuba'ya vuruyor darbuka, inliyor,
Çınlıyor,
Sonra coşuyor, gürlüyor ya da delice kuduruyor,
Etrafında davullar, toz içinde haykırıyor,
Halkanın çevresi dönüyor, sarsılıyor,
Geceyi dolduran zıplayışlar,
Uzun sancakların altında,
Birer bilezikli gemi gibi,
Dağlar gibi kabaran dalgalar arasında...*

*Ve yaklaştı gönüller birbirine, sarılıp çarpışarak,
Bir mestlik içtiler ki tadı gönle şifaydı.
Ayaklar... Aşkla dolu... Kuşlara döndü sanki,
Cübbelerin içinde coşan, dönen kuşlara,
Kapanyorlar tuzaklara,
Sonra yeniden harekete geçiyorlar, içimdeki yarayı kanatıyorlar,
Ağlıyorlar ağ gibi bir çerçevede,
Alevin sıçrayışı gibi... ■*

Dr. Suliman Nasır İBRAHİM

1987 yılında Sudan'da doğdu. Hartum Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Arap Dili ve İngiliz Edebiyatı eğitimi aldı. 2016 yılında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisansını, 2023 yılında ise doktorasını tamamladı. Bir süre Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Dış İlişkiler Müdürlüğünde görev yaptı. 2019 yılından bu yana Sağlık Bilimleri Üniversitesi Türk Dili Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmakta ve aynı üniversitede TÖMER Müdür Yardımcılığı görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Fotoğraf: pekels-nohamed-zekry

Sefer Furkan KOYUN

Su Ürünleri Mühendisi, Finans Direktörü

BATI AFRİKA'DA BALIKÇILIK FAALİYETLERİ

Fotoğraf: pixabay.com

Yaklaşık 40 yıldır Rus balıkçı tekneleri, eski Norveç kayıkları ve küçük sandal benzeri Moritanya kayıkları, Batı Afrika'da avcılık yapmaktadır. Ancak 2015 yılına kadar giderek azalan balıkçılık faaliyetleri, bu tarihte ciddi biçimde düşüş göstermiş ve avcılık yapılamayacak seviyeye gelmiştir. Özellikle Moritanya ve Senegal başta olmak üzere deniz ürünlerindeki azalma, bu bölgelerde ciddi sorunlara yol açmıştır.

2015 yılından sonra ise Türk balıkçılar, özel izinlerle Batı Afrika'ya giderek avlanmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu bölgede avcılık yapması, Batı Afrika'daki balık işleme fabrikalarına hammadde akışını artırmış; bu durum hem ekonomi hem de gıda açısından bölgeye rahatlatma sağlamıştır. Ancak zamanla bu artış, yalnızca büyük teknelerin kazanç elde ettiği bir yapıya dönüşmüştür. Bu durumu düzenlemek amacıyla bir tüzük değişikliğine gidilmiştir. Yeni tüzükle birlikte Moritanya ve Senegal'de yapılan balıkçılık faaliyetleri tüm Afrika

geneline yayılmış ve bu durum limanların da geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Batı Afrika'nın en gelişmiş limanı olan Dakar Limanı ile Moritanya'nın Nouakchott Limanı bu süreçte önemli ölçüde gelişmiştir. Türk balıkçılarının yoğun şekilde faaliyet gösterdiği bu iki liman kıyaslandığında ise Dakar Limanı'nın işlem hacminin Nouakchott Limanı'ndan daha fazla olduğu görülmektedir.

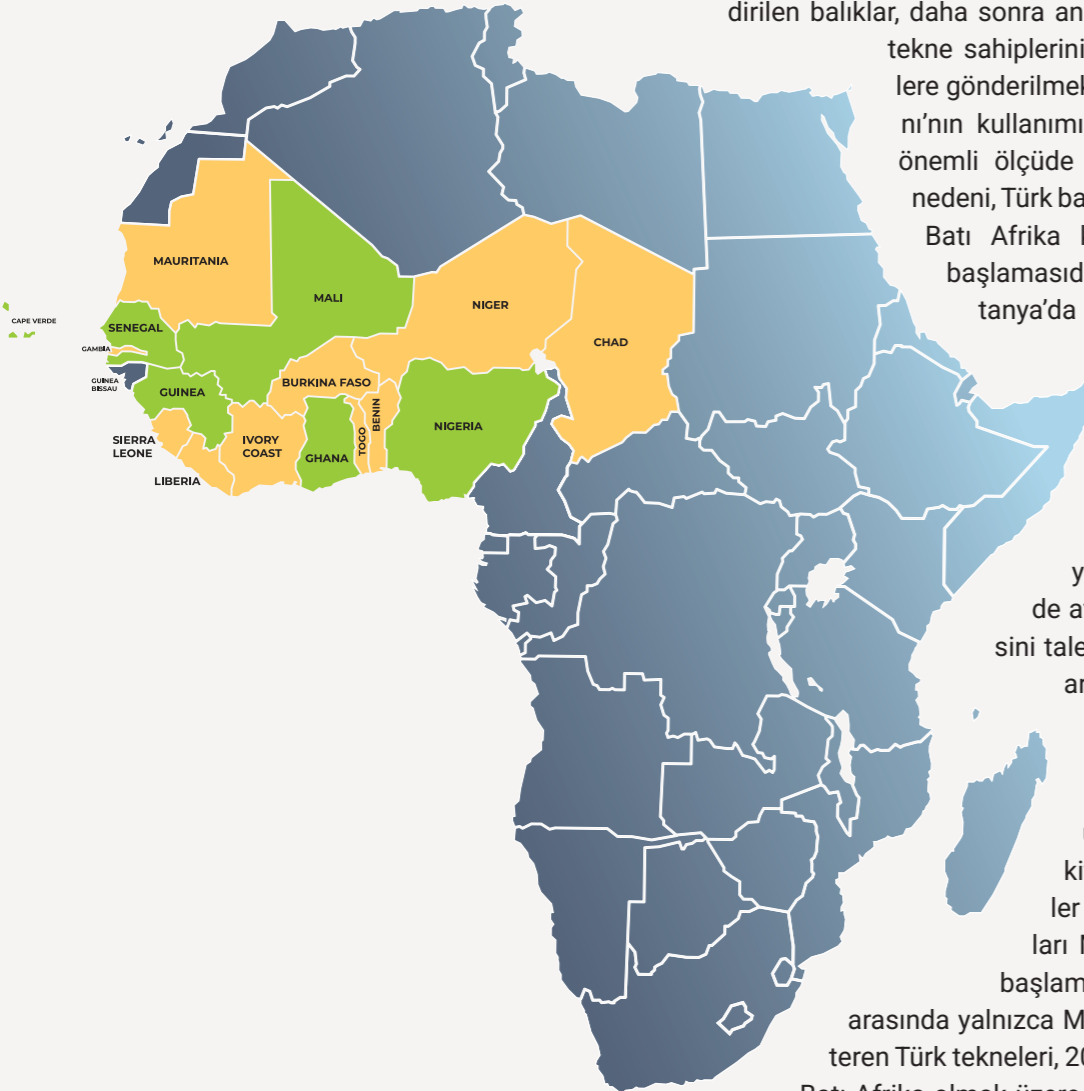
BATI AFRİKA'DA BALIKÇILIK FAALİYETLERİ

Afrika kıtası hem yer altı hem de yer üstü kaynakları bakımından dünyanın en verimli bölgelerinden biridir. Balıkçılık denildiğinde akla daha çok Kuzey Avrupa gelse de Afrika kıtasındaki balıkçılık faaliyetleri de azımsanmayacak düzeydedir. Özellikle Batı Afrika'da hem Türkler hem de diğer ülkeler balıkçılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Balıkçılığın en yoğun şekilde yapıldığı yer Moritanya'dır. Burada avlanan balıklar, Moritanya'nın en büyük limanı olan Nouakchott Limanı'na getirilmektedir. Limana indirilen balıklar, daha sonra anlaşmalı fabrikalara veya

tekne sahiplerinin ortak olduğu işletmelere gönderilmektedir. Nouakchott Limanı'nın kullanımı, 2015 yılından itibaren önemli ölçüde artmıştır. Bunun temel nedeni, Türk balıkçı teknelerinin 2015'te Batı Afrika kara sularında avcılığa başlamasıdır. Bu tarihten önce Moritanya'da faaliyet gösteren tekneler,

av miktarındaki düşüş nedeniyle verimliliğin azaldığını düşünmüş ve diğer ülkelerle yapılan müzakereler sonucunda yabancı teknelerin bölgede avlanmasına izin verilmesini talep etmişlerdir. Bu ülkeler arasında Norveç ve Rusya da yer almaktadır. Ancak balıkçılığın istenen seviyeye ulaşmaması üzerine 2015 yılında Türkiye ile yapılan görüşmeler sonucunda Türk balıkçıları Moritanya'da avlanmaya başlamıştır. 2015 ila 2018 yılları arasında yalnızca Moritanya'da faaliyet gösteren Türk tekneleri, 2018'den itibaren özellikle Batı Afrika olmak üzere kıtanın farklı bölgelerinin

de de avcılık yapmaya başlamıştır. Türk balıkçılarının en yoğun faaliyet gösterdiği ülkeler Moritanya ve Senegal'dir. Senegal'de de avlanan balıklar, ülkenin en büyük limanı olan Dakar Limanı'na getirilmekte ve buradan fabrikalara ulaştırılmaktadır.

İstatistiklerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin 2015 yılında Moritanya kara sularında avcılığa başlamasıyla birlikte balıkçılık faaliyetlerinde belirgin bir artış yaşanmıştır. Bu artışın temel nedeni, 2015 yılında yalnızca iki tekneyle başlayan Türk balıkçılığının, 2016 yılının sonlarına gelindiğinde 50 tekne ve 1000'i aşkın mürettebatla devam etmesidir.

Türk balıkçılar Afrika'da balıkçılığa başladıklarında ilk olarak yalnızca Moritanya'da faaliyet göstermekteydiler. Bunun nedeni balık yağı üretiminde önde gelen ülkelere biri olan Moritanya'da avlanan balık miktarının, ülke içindeki fabrikaları çalıştırmaya yetecek seviyede olmamasıydı. Ancak zamanla Türk balıkçıların verimli çalışması sonucunda 40 metrenin altındaki tekneler, yeterince avlanamadıkları için dezavantajlı duruma düştü. Bu memnuniyetsizlik Moritanya makamlarına iletili. Bunun üzerine Moritanya, bu sorunu çözmek amacıyla yeni bir tüzük hazırlamaya karar verdi.

Yapılan görüşmeler sonucunda çıkarılan yeni tüzükle teknelerin avlanabilecekleri alanlar, tekne boylarına göre sınırlandırıldı ve her tekne için belirli bir mesafe kuralı (mil yasağı) getirildi.

Bu tüzük kapsamında alınan kararlar doğrultusunda balıkçılık faaliyetlerinin artık üç segment hâlinde yürütülmesine karar verildi. Segmentler, teknelerin boylarına göre belirlenmiştir.

- Bu doğrultuda;
- 26 metreye kadar olan tekneler ☐ Segment 1
 - 26 ila 40 metre arasındaki tekneler ☐ Segment 2
 - 40 ila 60 metre arasındaki tekneler ☐ Segment 3 olarak sınıflandırılmıştır.

- Belirlenen sınıflandırmaya göre;
- Segment 1 tekneleri kıyıdan 3 mil açıkta,
 - Segment 2 tekneleri kıyıdan 6 mil açıkta,
 - Segment 3 tekneleri ise kıyıdan 12 mil açıkta avcılık yapabileceklerdir.

Yeni tüzüğün yürürlüğe girmesiyle birlikte 40 metreden büyük teknelerin avcılığında ciddi sıkıntılar yaşanmaya

Petits pélagiques		
Segment 1: Senneurs de moins de 26 m	Cette catégorie est autorisée à pêcher dans la ZEE : -Au nord du Cap Timiris, à l'Ouest de la ligne joignant les points suivants : A 20° 46.30'N 17° 03.00'W S 19° 57'00N 16° 45'00W T 19° 21'00N 16° 45'00W A=Cap Blanc S=Intersection de la ligne de base Cap Blanc Cap Timiris avec la frontière Ouest du PNBA et T=Pointe Sud-Ouest de la frontière du PNBA ; -Au sud du parallèle 19° 21'00N (Cap Timiris) à l'Ouest de ligne de 3 milles.	22
Segment 2 : Senneurs de 26 à 40m	Ce type de pêche à la senne est autorisé : -Au nord du 19° 19.12N, à l'Ouest de la ligne définie par les points suivants : A 20° 46.50'N 17° 03.00'W B 20° 40.00'N 17° 08.50'W F 20° 10.12'N 17° 16.12'W J 19° 35.24'N 16° 51.00'W M 19° 19.12'N 16° 45.36'W K 19° 19.12'N 16° 41.24'W -Au sud du 19° 19.12N et jusqu'au 17° 50.00N, à l'Ouest de la ligne de 9 milles de distance à la ligne de base. -Au sud de 17° 50.00N, à l'Ouest de la ligne de 6 milles de distance à la ligne de base.	23
Segment 3 : Senneurs et chalutiers pélagiques de 40 à 60 m	Ce type de pêche à la senne est autorisé : Au nord du parallèle 19° 19.12N, à l'Ouest de la zone délimitée par les points suivants : A 20° 46.30'N 17° 03.00'W B 20° 40.00'N 17° 08.30'W C 20° 36.00'N 17° 24.00'W D 20° 36.00'N 17° 11.00'W H 19° 57.00'N 17° 24.00'W I 19° 45.00'N 17° 00.00'W N 19° 19.12'N 16° 48.00'W Au sud du parallèle 19° 19.12N et jusqu'au parallèle 16° 04.00N à l'Ouest de la ligne de 12 milles, mesurés à partir de la laisse de basse mer.	24

26
Moritanya hükümeti tarafından hazırlanan tüzük

başlamıştır. Bu teknelerin avladığı balık miktarı neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Yaklaşık beş yıldır Afrika sularında faaliyet gösteren ve mil yasağı öncesinde aylık ortalama 3500 ton balık avlayan, 54 metre boyundaki Denizer adlı gemi, boyutundan dolayı kıyıdan 12 milin ötesinde avlanmak zorunda kalmıştır. Bu durum, geminin av miktarını önemli ölçüde düşürmüştür. Denizer, mil yasağından sonraki ayda yalnızca 1600 ton civarında balık avlayabilmiştir. Hem açık denizde yeterince balık bulamaması hem de limana 15 mil uzaklıkta olması sebebiyle artan mazot maliyetleri gibi etkenlerle Senegal'e yönelmiştir. Yaklaşık altı aydır Senegal sularında avcılık faaliyetlerine devam etmektedir.

Ancak bu sorun yalnızca 40 metrenin üzerindeki tekneler için geçerlidir. 40 metrenin altındaki teknelerde ise mil yasağının getirilmesinden sonra avcılık miktarında bir artış gözlemlenmiştir. Bunun temel nedeni daha önce yoğun avcılık yapan büyük teknelerin 12 milin dışına gönderilmesidir. Bu sayede ilk 3 mil ile 12 mil arasındaki bölgede balık miktarı aynı kalmış ancak bu alanda avlanan tekne sayısı azalmıştır. Böylece 40 metrenin altındaki teknelerin avladığı balık miktarında dolaylı olarak bir artış yaşanmıştır. Öte yandan büyük teknelere sahip olan balıkçılar, bu duruma çözüm olarak 40 metre ve altı boyutlarda yeni tekneler yaptırmaya yönelmiştir.

Son dönemde yapılan teknelerin uzunluklarına bakıldığında genellikle 39.9 metre gibi sınır değerlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu sorun nedeniyle şu ana kadar iki büyük tekne Senegal'e gitmek zorunda kalmıştır. Bu teknelerin her ikisinin de 40 metrenin üzerinde olması, yaşanan problemin somut bir göstergesidir.

Senegal ve Gambiya'nın da içinde yer aldığı altı ülkeli bir anlaşmaya göre bu bölgede avcılık yapacak teknelerin yalnızca bu altı ülkeden birinden ruhsat alınması yeterli olacaktır. Ancak alınan ruhsat karşılığında tutulan balıklar, bu altı ülkenin herhangi bir limanına değil; en büyük ve en donanımlı limana götürülmek zorundadır. Günümüzde bu şartları en iyi sağlayan liman, Afrika'nın en büyük limanlarından biri olan Senegal'in Dakar Limanı'dır. Bu anlaşma kapsamında faaliyet göstermek isteyen bir tekne, örneği Gambiya'dan ruhsat alsa bile Senegal kara sularında da avcılık yapabilir. Ancak yakalanan balıkların Dakar Limanı'na aktarılması gerekir. Bu uygulama sayesinde altı ülkenin herhangi birinden alınan ruhsatla bu ülkelerin tamamının kara sularında avcılık yapılabilmekte ve bu da önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

BATI AFRİKA'DA SENEGAL VE MORİTANYA HALKININ TÜRK BALIKÇILARA YAKLAŞIMLARI

Moritanya halkı, özellikle balıkçılıkla uğraşan kesim, Türk balıkçı kabileleri ülkeye girdiğinde onları âdeta birer "işgalci" gibi görmüş ve kendi çalışma imkânlarını ellerinden alacakları düşüncesine kapılmıştır. Bu nedenle Türk balıkçılara karşı başlangıçta olumsuz bir tutum sergilemişlerdir. Öte yandan Senegal halkı, Türk halkına duyduğu sempati sayesinde Türk balıkçılarına her konuda oldukça destek olmuş ve dostane bir yaklaşım sergilemiştir. Moritanya'da olumsuz karşılanan Türk balıkçıları, Senegal'de sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Bu olumlu tutumun en önemli nedenlerinden biri, Türkiye Cumhuriyeti'ne ait balıkçı teknelerinin ve bu teknelerin sahiplerinin Senegal ekonomisine katkıda bulunacağı beklentisidir. Halk arasında, Moritanya'daki gibi Senegal'de de fabrikalar kurularak yatırımlar yapılacağı ve bu sayede ülke ekonomisinin güçleneceği yönünde bir kanaat oluşmuştur.

Bir diğer önemli konu ise avlanan balıkların satış şeklinin Moritanya ve Senegal'de farklılık göstermesidir. Moritanya'da

Fotoğraf: pexels.com

yakalanan balıkların yaklaşık %90'ı, balık yağı üretimi için doğrudan fabrikalara gönderilmektedir. Bunun nedeni, ülkede balıkçılık sektörüne yönelik çok sayıda fabrikanın bulunmasıdır. Senegal'de ise durum farklıdır. Ülkede yalnızca bir balık işleme fabrikası bulunduğu için yakalanan balıkların %90'ı taze olarak kasalanmakta ve doğrudan satışa sunulmaktadır. Bu nedenle Senegal'de ve çevresindeki altı ülkede tutulan balıklar, Dakar Limanı'na getirilerek burada taze balık olarak pazarlanmaktadır.

SENEGAL VE MORİTANYA LİMANLARININ ÖZELLİKLERİ

Dakar Limanı'nın Teknik Özellikleri:

- **Mevcut platformların toplam uzunluğu:** 645 metre
- **Terre-Plein alanı:** Yenileme çalışmaları devam etmektedir.
- **Taslak derinlik:** -8,5 metre ile -10 metre arasında
- **Konteyner parkı alanı:** 8 hektar
- **Ekipmanlar:**
 - 5 adet Uzanma İstifleyici (Reach Stacker)
 - 12 adet Terberg (Terminal çekicisi)
 - Forkliftler: 42 ton, 12 ton, 7 ton ve 4 ton kapasiteli
- **Terminal İşletim Sistemi:** İPAKI
- **Depolama Kapasitesi:**
 - 2.000 TEU (standart konteyner)
 - 1.850 EVL (Eşdeğer Yükleme Ünitesi)
- **Yıllık Kapasite:**
 - 50.000 TEU
 - 66.140 araç
 - 77.948 ton konvansiyonel yük

Nouakchott Limanı'nın Teknik Özellikleri:

- **Mevcut toplam rıhtım uzunluğu:** 450 metre
- **Su derinliği (çekim):** 9,8 ila 10,3 metre
- **Açık depo alanı:** 160.000 m²
- **Kapalı depo alanı:** 8.000 m²
- **Ekipmanlar:**
 - 5 adet Reachstacker (45 ton kapasiteli)
 - SEP (Société d'Équipements Portuaires) ekipmanları
- **Depolama kapasitesi (konteyner):** 1.318 TEU

Bu verilere bakıldığında Dakar Limanı'nın, Nouakchott Limanı'na kıyasla hem daha büyük hem de daha verimli ve kullanılabilir olduğu açıkça görülmektedir. ■

**BALIKÇILIK
DENİLDİĞİNDE AKLA
DAHA ÇOK KUZEY
AVRUPA GELSE DE
AFRİKA KITASINDAKİ
BALIKÇILIK
FAALİYETLERİ DE
AZIMSANMAYACAK
DÜZEYDEDİR.**

<https://www.haberler.com/senegal-moritanya-arasinda-balikcilik-anlasmasi-11013835-haberi/>
<https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-ile-moritanya-arasinda-7-anlasma-imzalandi>
<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1912>
<https://www.dailysabah.com/business/2020/01/28/turkish-investments-in-senegal-to-enhance-ties-with-africa>
<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2014/09/15/in-senegal-fishermen-come-together-to-fish-smarter-and-more-sustainably>
https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/report-jsc-mauritania-2018-09_fr.pdf
<https://www.bollere-ports.com/en/worldwide-network/africa/port-of-nouakchott-mauritania.html>
<https://www.bollere-ports.com/en/worldwide-network/africa/port-of-dakar-senegal.html>
<https://link.springer.com/article/10.1007/s11625-019-00748-y>
<http://acta-zoologica-bulgarica.eu/downloads/acta-zoologica-bulgarica/2017/69-3-377-384.pdf>

Sefer Furkan KOYUN

1997 yılında İstanbul'da doğan Sefer Furkan Koyun; ilkököl, ortaokul ve lise eğitimini Özel Akasya Kolejinde tamamladı. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Mühendisliği Bölümü'nde dereceyle bitirdi. Üniversite eğitimi süresince girişimcilik, liderlik, markalaşma ve dalış alanlarında çeşitli sertifika programlarına katıldı. 2019 yılında Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu onaylı 2 yıldız dalgıç ünvanını kazandı. University of Kent ve Cambridge University'de ekonomi, etkili iletişim, beden dili ve yabancı dil üzerine eğitimler aldı. Mesleki kariyerine Karagöz Gıda Maddeleri İthalat İhracat Şirketinde CFO (Finans Direktörü) olarak devam eden Sefer Furkan Koyun, aynı zamanda Karadeniz Balıkçılık Nakliyat Şirketinde su ürünleri danışmanı olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Orhan ALİMOĞLU,
Dr. Feride İrem ŞİMŞEK
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Afrika Sağlık
Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

AFRİKA'DAKİ ULUSLARARASI TIPTA UZMANLIK PROGRAMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi, gerekli ve yeterli cerrahi hizmetlerden mahrumdur. Bu mahrumiye-
tin nedenlerinden biri, uzman doktor sayısının yetersiz olmasıdır. Cerrahi hizmetlere erişimde zorluk
yaşayan ülkelerde uzman doktor sayısını artırmanın bir yolu, bu ülkelerde gerekli koşulları sağlayarak
uzmanlık eğitim programları düzenlemektir.

Çalışmada, gelişmiş ülkelerin düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleştirdiği cerrahi asistan eğitim programları,
PubMed veri tabanında 1974-2021 yılları arasında "general surgery", "postgraduate/surgical training", "global/
partnership", "surgical/education", "health workforce", "international collaboration", "rural" anahtar kelimeleri ile
birlikte "africa" kelimesi aranarak değerlendirilmiştir. Mezuniyet sonrası uzmanlık eğitim programlarını içeren ça-
lışmalar, bu derlemeye dâhil edilmiştir.

Yüksek gelirli ülkelerdeki kurumların, uzmanlık eğitimi imkânı olmayan ülkelerde genel cerrahi başta olmak üzere
16 farklı branşta gerçekleştirdiği 8 uzmanlık eğitim programı incelenmiştir. Bu programlar kapsamında, 1975-2020
yılları arasında 269'u genel cerrahi uzmanı olmak üzere toplam 635 uzman doktor ve 36 yan dal uzmanı mezun
olmuştur. Uzmanlık eğitimlerinin, eğitim verilen alanlarda uzman doktor sayısını önemli ölçüde artırdığı; programlar
sayesinde ülkelerin büyük oranda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde eğitim faaliyetlerine devam edebildiği
görülmüştür. Uluslararası asistan eğitim programlarının düzenlenmesi, dışarıdan sağlık hizmeti ihtiyacının azaltıl-
ması ve sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

GİRİŞ

Dünya genelinde yaklaşık 5 milyar insan, güvenli ve makul fiyatlı cerrahi hizmetlere erişememektedir.¹ Eritre ve Ruanda gibi düşük gelirli ülkelerde 1.000 kişi başına düşen uzman hekim sayısı 0,3 (2017) iken; Papua Yeni Gine ve Doğu Timor gibi düşük-orta gelirli ülkelerde bu oran 0,8'dir.² Dünya Sağlık Örgütü ise 1.000 kişiye en az 2,6 sağlık çalışanı önerisinde bulunmaktadır.³ Öte yandan 100.000 kişi başına düşen ortalama uzman cerrahi iş gücü -cerrah, anesteziyolog, kadın hastalıkları ve doğum uzmanı dâhil- yüksek gelirli ülkelerde (örneğin Avustralya, ABD) 71, yüksek-orta gelirli ülkelerde (örneğin Türkiye, Guyana) 41, düşük-orta gelirli ülkelerde (örneğin Papua Yeni Gine, Doğu Timor, Kamerun) 10 ve düşük gelirli ülkelerde (örneğin Eritre, Ruanda, Somali) yalnızca 1'dir.⁴

Düşük ve yüksek gelirli ülkeler arasındaki uzman cerrahi iş gücü farkı oldukça belirgindir. Bu durum, düşük-orta ve düşük gelirli ülkelerde, cerrahi operasyonların uzman olmayan hatta hekim olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Bu ülkelerde alanında uzman kişilerin bulunamamasının temel nedenlerinden biri, uzmanlık eğitimi olanaklarının yetersizliğidir.

Yurt dışından gelen doktorlar ve yardım kuruluşları, bu bölgelerde sağlık hizmeti sunmaya çalışsa da bu müdahaleler hem zaman açısından hem de gerçekleştirilen operasyon sayısı bakımından sınırlı kalmaktadır. Ayrıca doktorların geçici görev süreleri tamamlandığında birçok hasta hâlâ iyileşme sürecinde olmakta ve postoperatif bakıma ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle hastaların sürekli ve nitelikli sağlık hizmetine erişebilmesi için kendi ülkelerinde görev yapan, alanında uzman doktorlara ihtiyaçları vardır.

Sağlık alanındaki bu eksikliğin giderilmesinin en etkili yollarından biri, doktorlara kendi ülkelerinde uzmanlık eğitimi verilmesidir. Bu sayede hem uzman doktor sayısının artırılması hem de yetiştirilen doktorların yeni uzmanlar yetiştirmesi mümkün olmakta, böylelikle uzmanlık eğitiminin sürekliliği sağlanmaktadır. Bu derlemenin amacı, literatürde, uzmanlık eğitimi imkânı olmayan ülkelerde, yüksek gelirli ülkelerdeki kurumlar tarafından yürütülen uzmanlık eğitim programlarını incelemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada, yüksek gelirli ülkelerin düşük ve orta gelirli ülkelerde yürüttüğü cerrahi asistan eğitim programları değerlendirilmiştir. İncelenen makalelere, PubMed veri tabanında 1974-2021 yılları arasında "general surgery",

"postgraduate/surgical training", "global/partnership", "surgical/education", "health workforce", "international collaboration", "rural" anahtar kelimelerine ek olarak "africa" ve belirli ülke isimleri kullanılarak yapılan aramalar sonucunda ulaşılmıştır. Mezuniyet sonrası cerrahi eğitim programlarını içermeyen çalışmalar, bu derlemeye dâhil edilmemiştir.

BULGULAR

Derlemede, yeterli uzmanlık eğitimi imkânı bulunmayan ülkelerde, uluslararası iş birlikleriyle yürütülen 8 farklı uzmanlık eğitim programı incelenmiştir (Bkz. Tablo 1). Bu eğitim programları Papua Yeni Gine, Gabon, Etiyopya, Kamerun, Kenya, Fiji, Doğu Timor, Guyana, Eritre, Ruanda ve Somali'de; Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Türkiye'de bulunan kurumların iş birliğiyle gerçekleştirilmiştir.

Programlar kapsamında; genel cerrahi (8), pediatri (5), anesteziyoloji (4), kadın hastalıkları ve doğum (3), göz hastalıkları (3); iç hastalıkları, kulak-burun-boğaz, psikiyatri, radyoloji, ağız cerrahisi ve çocuk cerrahisi alanlarında ikişer; acil tıp, ortopedi, patoloji ve üroloji alanlarında ise birer uzmanlık eğitimi verilmiştir. Ayrıca ortopedi, üroloji, baş-boyun cerrahisi, çocuk cerrahisi ve kardiyotorasik cerrahi alanlarında ikişer; nöro-cerrahi, plastik cerrahi ve travma cerrahisi alanlarında birer yan dal uzmanlık eğitimi gerçekleştirilmiştir.

Yayınlardan elde edilen verilere göre 1975-2020 yılları arasında bu programlar aracılığıyla 269'u genel cerrahi uzmanı olmak üzere toplam 635 uzman doktor ve 36 yan dal uzmanı mezun olmuştur. Ayrıca 213 doktor; genel cerrahi, anesteziyoloji, kadın hastalıkları ve doğum, pediatri ve halk sağlığı alanlarında bir yıllık diploma programını tamamlamıştır.

Doktor sayısının küresel standartların oldukça altında olduğu Afrika'da, yetişen cerrahların kendi alanlarında başarılı şekilde görev yapmaları, uzmanlık eğitim programlarının somut faydalarını ortaya koymaktadır. Genel cerrahi alanında eğitim alan hekimlerin, uzmanlık dışı vakaları da yönetmek durumunda kalması, farklı branşlarda da uzmanlık eğitimi gerekliliğini açıkça göstermektedir. Bu tür programların düzenlenmesi hem sağlık sistemlerinin kendi kendine yeterlik düzeyini artırmak hem de tedavi edilebilir cerrahi hastalıklardan kaynaklanan mortalite ve morbiditeyi azaltmak açısından önemlidir. Ayrıca, dokümantasyon ve araştırmaların desteklenmesi yoluyla bilimsel faaliyetlerin teşviki de sağlanabilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yüksek gelirli ülkeler ve kurumlar tarafından yürütülen uzmanlık eğitim programları incelendiğinde yeterli uzmanlık eğitimi imkânı bulunmayan ülkelerde, gerekli koşullar sağlandığında alanında yetkin, edindiği bilgileri gelecek nesillere aktarabilen uzman doktorların başarıyla yetiştirilebildiği görülmektedir. Bu programlar, yalnızca uzman doktor sayısını artırmakla kalmayıp sağlık hizmetlerinin ve tıp eğitiminin daha sistematik bir yapıya kavuşmasına da katkı sağlamaktadır. Böylece hastaların ihtiyaçlarına daha etkin yanıt verilmesi mümkün olmaktadır.

Ayrıca birçok program, doktorları tıp alanında araştırma yapmaya teşvik etmektedir. Bu araştırmalar, uzun vadede ülkelerdeki sağlık durumunun daha iyi anlaşılmasını

sağlayarak sunulan hizmetin kalitesini artırma potansiyeline sahiptir. En önemlisi, bu programların uygulandığı kurumlar, zamanla eğitim faaliyetlerini kendi imkânlarıyla sürdürebilecek düzeye ulaşmakta ve ülkelerinin sağlık alanındaki ihtiyaçlarını karşılayabilir duruma gelmektedir.

Sonuç olarak uzmanlık eğitim programlarının etkili biçimde uygulanması; küresel ölçekte doktor ihtiyacının karşılanmasına, cerrahiye bağlı mortalite ve morbiditenin azaltılmasına, sağlık hizmetlerinin sürekliliğine ve uzun vadede sağlık hizmetlerinin daha adil bir şekilde dağıtılmasına katkı sağlayabilir. ■

Proje Sahibi Partner	Katılımcı Partner	Katılımcı Ülkeler	Proje Süresi	Eğitim Süresi	Mezun Cerrah Sayısı
Papua Yeni Gine Sağlık Bakanlığı ^{5,6}	Avustralya Yardım Kuruluşu	Avustralya-Papua Yeni Gine	1975-Hâlen devam ediyor	4 yıl	104*
Pan-Afrika Hıristiyan Cerrahlar Akademisi ^{7,8}	Gabon, Etiyopya, Kamerun ve Kenya'da bulunan yerel hastaneler	Amerika- Gabon, Etiyopya, Kamerun, Kenya	1997-Hâlen devam ediyor	5 yıl	63*
Avustralya Kraliyet Cerrahlar Koleji ⁹	Fiji Tıp Fakültesi	Avustralya-Fiji	1998-Bilinmiyor	3 yıl (Uzmanlık Programı)	39#
Avustralya Kraliyet Cerrahlar Koleji ¹⁰	Doğu Timor Sağlık Bakanlığı	Avustralya-Doğu Timor	2001-2015	1,5 yıl	5
Kanada Genel Cerrahlar Birliği ^{11,12}	Guyana Üniversitesi ve Sağlık Bakanlığı	Kanada- Guyana	2006- 2014	2,5 yıl	14
George Washington Üniversitesi ¹³	Eritre Sağlık Bakanlığı	Amerika- Eritre	2008-Bilinmiyor	2 yıl	5
ABD'deki 22 Akademik Kurum ^{14,15}	Ruanda Hükümeti	Amerika- Ruanda	2012-2019	4 yıl	15*
MASAM ¹⁶	Benadir Üniversitesi	Türkiye- Somali	2013-Hâlen devam ediyor	3 yıl	24&

Tablo 1. Uluslararası genel cerrahi eğitim programlarından mezun olan cerrahlar

*: 2017 yılı mezun olan genel cerrah sayısı, #: 2018 yılı mezun olan genel cerrah sayısı. &: 2020 yılı mezun olan genel cerrah sayısı.

1. Meara JG, Leather AJ, Hagander L, Alkire BC, Alonso N, Ameh EA, Bickler SW, Conteh L, Dare AJ, Davies J, Mérisier ED, El-Halabi S, Farmer PE, Gawande A, Gillies R, Greenberg SL, Grimes CE, Gruen RL, Ismail EA, Kamara TB, Lavy C, Lundeg G, Mkandawire NC, Raykar NP, Riesel JN, Rodas E, Rose J, Roy N, Shrimme MG, Sullivan R, Verguet S, Watters D, Weiser TG, Wilson IH, Yamey G, Yip W. Global Surgery 2030: evidence and solutions for achieving health, welfare, and economic development. *Lancet*. 2015;386(9993):569-624. doi:10.1016/S0140-6736(15)60160-X
2. The World Bank. Physicians (per 1,000 people) - low income, lower middle income, upper middle income, high income. Accessed 22 October 2020. Available at <https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.PHYS.ZS?end=2017&locations=XM-XN-XT-XD&start=2017&view=bar>.
3. World Health Organization. 2016. Health workforce requirements for universal health coverage and the sustainable development goals. Accessed 22 October 2020. Available at <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250330/9789241511407-eng.pdf;sequence=1>.
4. The World Bank. Specialist surgical workforce (per 100,000 population) - low income, lower middle income, upper middle income, high income. Accessed 25 October 2020. Available at <https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.SAOP.P5?end=2015&locations=XM-XN-XT-XD&start=2015&view=chart>.
5. Kevau I, Watters DA. Specialist surgical training in Papua New Guinea: the outcomes after 10 years. *ANZ J Surg*. 2006;76(10):937-41. doi:10.1111/j.1445-2197.2006.03907.x.
6. Watters DA, McCaig E, Nagra S, Kevau I. Surgical training programmes in the South Pacific, Papua New Guinea and Timor Leste. *Br J Surg*. 2019;106(2):53-61. doi:10.1002/bjs.11057
7. Pollock JD, Love TP, Steffes BC, Thompson DC, Mellinger J, Haisch C. Is it possible to train surgeons for rural Africa? A report of a successful international program. *World J Surg*. 2011;35(3):493-499. doi:10.1007/s00268-010-0936-z
8. Van Essen C, Steffes BC, Thelander K, Akinyi B, Li HF, Tarpley MJ. Increasing and Retaining African Surgeons Working in Rural Hospitals: An Analysis of PAACS Surgeons with Twenty-Year Program Follow-Up. *World J Surg*. 2019;43(1):75-86. doi:10.1007/s00268-018-4781-9
9. Clunie GJ, McCaig E, Baravilala W. The Fiji School of Medicine postgraduate training project. *Med J Aust*. 2003;179(11-12):631-632.
10. Guest GD, Scott DF, Xavier JP, Martins N, Vreede E, Chenal A, Moss D, Watters DA. Surgical capacity building in Timor-Leste: a review of the first 15 years of the Royal Australasian College of Surgeons-led Australian Aid programme. *ANZ J Surg*. 2017;87(6):436-440. doi:10.1111/ans.13768
11. Cameron BH, Rambaran M, Sharma DP, Taylor RH. International surgery: the development of postgraduate surgical training in Guyana. *Can J Surg*. 2010;53(1):11-16.
12. Cameron BH, Martin C, Rambaran M. Surgical training in Guyana: the next generation. *Can J Surg*. 2015;58(1):7-9. doi:10.1503/cjs.010414
13. Khambaty FM, Ayas HM, Mezghebe HM. Surgery in the Horn of Africa: a 1-year experience of an American-sponsored surgical residency in Eritrea. *Arch Surg*. 2010;145(8):749-752. doi:10.1001/archsurg.2010.125
14. Cancedda C, Cotton P, Shema J, Riviello R, Adams LV, Farmer PE, Kagwiza JN, Kyamanywa P, Mukamana D, Mumena C, Tumusiime DK, Mukashyaka L, Ndenga E, Twagirumugabe T, Mukara KB, Dusabejamba V, Walker TD, Nkusi E, Bazzett-Matabele L, Butera A, Rugwizangoga B, Kabayiza JC, Kanyandekwe S, Kalisa L, Ntirenganya F, Dixon J, Rogo T, McCall N, Corden M, Wong R, Mukeshimana M, Gatarayiha A, Ntagungira EK, Yaman A, Musabeyezu J, Sliney J, Nuthulaganti T, Kernan M, Okwi P, Rhatigan J, Barrow J, Wilson K, Levine AC, Reece R, Koster M, Moresky RT, O'Flaherty JE, Palumbo PE, Ginwalla R, Binanay CA, Thielman N, Relf M, Wright R, Hill M, Chyun D, Klar RT, McCreary LL, Hughes TL, Moen M, Meeks V, Barrows B, Durieux ME, McClain CD, Bunts A, Calland FJ, Hedt-Gauthier B, Milner D, Raviola G, Smith SE, Tuteja M, Magriples

U, Rastegar A, Arnold L, Magaziner I, Binagwaho A. Health Professional Training and Capacity Strengthening Through International Academic Partnerships: The First Five Years of the Human Resources for Health Program in Rwanda. *Int J Health Policy Manag*. 2018;7(11):1024-1039. doi:10.15171/ijhpm.2018.61

15. Cancedda C, Riviello R, Wilson K, Scott KW, Tuteja M, Barrow JR, Hedt-Gauthier B, Bukhman G, Scott J, Milner D, Raviola G, Weissman B, Smith S, Nuthulaganti T, McClain CD, Bierer BE, Farmer PE, Becker AE, Binagwaho A, Rhatigan J, Golan DE. Building Workforce Capacity Abroad While Strengthening Global Health Programs at Home: Participation of Seven Harvard-Affiliated Institutions in a Health Professional Training Initiative in Rwanda. *Acad Med*. 2017;92(5):649-658. doi:10.1097/ACM.0000000000001638
16. Alimoglu O, Colapkulu N. Surgical residency training program in Somalia: Outcomes of 8 years. *Surgical Practice*. 2022 Aug;26(3):148-54. doi: 10.1111/1744-1633.12574

Prof. Dr. Orhan ALİMOĞLU

1967 yılında Elazığ'da doğdu. 1990 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. Genel Cerrahi İhtisasını İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesinde tamamladıktan sonra 1996-2008 yılları arasında Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesinde çalıştı. 2008-2012 yılları arasında Ümraniye Eğitim ve Araştırma Hastanesi Genel Cerrahi Kliniğinde klinik şefi olarak görev yaptı. Akademik kariyeri boyunca Ürdün Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kanada Toronto Üniversitesi St. Michael's Hastanesi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Avusturya Karl-Franzens Üniversitesi, Yemen Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Somali Benadir Üniversitesi, Uganda İslam Üniversitesi ve Somaliland Hargeisa Üniversitesinde bilimsel araştırmalar yaptı ve öğretim üyesi olarak bulundu. 2012 yılından bu yana İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesinde Genel Cerrahi Profesörü ve Genel Cerrahi Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Uzmanlık alanlarıyla ilgili özgün makaleler, derlemeler, kitap bölümleri ve kongre sunumları dâhil olmak üzere 700'ün üzerinde ulusal ve uluslararası yayını bulunmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Dr. Feride İrem ŞİMŞEK

1999 yılında İzmir'de doğdu. 2023 yılında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun oldu. 2024 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Ana Bilim Dalı'nda tıpta uzmanlık eğitimine devam etmektedir.

 API MAYA™
"Kaz Dağları'ndan"
Doğal Arı Ürünleri

DÜNYANIN EN LEZZETLİ BALI ÖDÜLÜ

7 YILDA
5 DÜNYA BİRİNCİLİĞİ
VE TOPLAM
11 ULUSLARARASI ÖDÜL

Ziya OKTAY
Kıdemli Uzman

Afrika'nın Krizi:

NGŪGĪ WA THIONG'O'NUN ELEŞTİRİSİ

Kenyalı yazar ve düşünür Ngũgĩ wa Thiong'o, "Öze Dönüş: Afrika'yı Görünür Kılmak" isimli eserinde Afrika'nın güncel sorunlarını yalnızca bölgesel ya da kültürel bağlarla değil; tarihsel ve küresel güç ilişkileriyle de değerlendirme çabası içindedir. Kitap boyunca hem kavramsal hem de tarihsel düzlemde Afrika'nın nasıl anlaşıldığına, yanlış temsil edildiğine ve bu yanlış temsillerin nasıl içselleştirildiğine dikkat çekilir. Thiong'o'nun metni, Afrika'yı bir "sorun" olarak gören Batı merkezli bakışı kökten eleştirirken aynı zamanda Afrikalı aydın ve yönetici sınıfların sorumluluğuna da işaret eder.

SÖMÜRGE SÖYLEMİNİN KAVRAMLARI: "KABİLE" NİN İCADI

Yazarın dikkat çektiği ilk husus, Batı'nın Afrika'yı açıklamak için kullandığı temel kavramların sömürgeci bakış açısı ile icat edilmiş olmasıdır. Özellikle "kabile", "kabilecilik", "kabile savaşları" gibi ifadeler, Afrika gerçekliğini açıklamaktan uzak, onu karikatürize eden ve öteki kılan birer ideolojik araçtır.

"Afrika'daki çatışmaları açıklamada sıklıkla kullanılan 'kabile, kabilecilik, kabile savaşları' gibi sözcükler sömürgeci zihniyetin icadıdır. Çoğu Afrika dilinde kabile sözcüğünün bir karşılığı yoktur." Bu ifadeler, yalnızca Batı'nın Afrika algısını değil; aynı zamanda Afrikalı öznenin kendisini nasıl tanımlayacağını da belirlemeye çalışan epistemolojik bir müdahaleye işaret eder.

BÖL VE YÖNET: SÖMÜRGEÇİLİĞİN MEKANİZMALARI

Thiong'o'ya göre sömürgeci devlet, Afrika toplumlarını "böl ve yönet" anlayışıyla sosyolojik olarak parçalayıp araçsallaştırmıştır. Örneğin bir etnik grubu ordu olarak, diğerini polis ve bir diğerini ise iş gücü olarak kullanan yönetim modeli, sömürge iktidarının işlevselliğini artırmıştır.

Bu durum, kapitalist sömürgeçiliğin ayırt edici özelliği olan bölgesel ve sınıfsal eşitsizliklerin derinleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Zaten mevcut olan bölgesel dengesizlik, ileri kapitalist merkez ile kapitalizm öncesi köy ekonomileri arasında daha da keskinleşmiştir.

KÜRESELLEŞMENİN İÇİNDEKİ AFRIKA: SÖMÜRGEÇİLİKTEN NEO-KOLONYALİZME

Kitabın en kapsamlı bölümlerinden biri olan "Ya Özelleştir ya da Kahrol" başlıklı makalede yazar, Afrika'nın küreselleşme süreciyle ilişkisini tarihsel bir arka plan içinde analiz eder. Thiong'o'ya göre Afrika, üç temel kapitalist evrede daima küresel sistemin içinde olmuştur:

- I. Ticari evre → Afrika'ya köle ticareti olarak döndü.
- II. Endüstriyel evre → Afrika'da sömürgecilik olarak tezahür etti.
- III. Finansal evre → Bugünün neo-kolonyalizm ve küreselleşme aşamasıdır.

"Afrika, sermayenin küreselleşme eğiliminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Sömürgeleştirme, bu gelişimin farklı evreleriyle Afrika'ya geri dönmüştür."

Thiong'o, Afrika'nın yalnızca dışarıdan yönetilen bir kıta olmadığını, aynı zamanda bu küresel sistemin üretim ilişkileri içinde aktif bir rol oynadığını, fakat bu rolün çoğu zaman sömürülen pozisyonda kaldığını vurgular.

FİNANS KAPİTALİN EGEMENLİĞİ VE DEVLETİN ROLÜ

Thiong'o, günümüzde Afrika devletlerinin çoğunlukla en ucuz ve en itaatkâr iş gücünü sağlamak için birbir-

leriyle rekabet ettiğini belirtir. Serbest bölgelerin korunması, sermayenin rahatça dolaşması için devletler, polisiye yöntemlerle istikrarı sağlamak zorunda kalmakta ve bu durum onları Batılı finans merkezlerine daha da bağımlı kılmaktadır.

"Afrika dün nasıl en çok ihtiyaç duyduğu ham madde ve iş gücünü ihraç eder hâldeyse bugün de en çok gereksinim duyduğu şeyi -sermayeyi- ihraç eder hâle gelmiştir."

Thiong'o, çözüm olarak Afrika'nın Batı'dan medet ummayı bırakması, sosyal adalet talebini yükseltmesi ve ekonomik meseleleri piyasanın insafına bırakmaması gerektiğini söyler. Ona göre her devlet, hakiki anlamda bir halk devleti olmalıdır.

ELEŞTİREL DEĞERLENDİRME: HAK DEVLETİ Mİ, PİYASA ARACI MI?

Tam bu noktada yazarın çözüm önerisi bir paradoksu barındırır. Zira Thiong'o'nun savunduğu "hakiki halk devleti" fikri, zaten 1960'lardan itibaren Afrika'daki pek çok devletin resmî ideolojisi olmuştur. Ancak bu sosyalist karakterli devletler, toplumsal adaleti gerçekleştirmede başarısız olmuş ve bu durum yeni eşitsizlikleri beraberinde getirmiştir.

Günümüzde bazı serbest piyasa araçlarının başarıyla uygulandığı çok sayıda örnek göz önüne alındığında bu araçların sınırlı ve denetimli biçimde uygulanması, Afrika için daha gerçekçi bir reform zemini oluşturabilir. Ancak bu da modernleşme süreçlerinin eksikliği nedeniyle kolay uygulanabilir değildir. Yazar, kabilecilik kavramını eleştirirken iktidara gelen liderlerin kendi kabilelerinden insanlarla iktidarı çevrelemesine dair verdiği örnekle aslında kendi eleştirisini yeniden üretmiş olur.

ORTA SINIF: UMUT MU, ENGEL Mİ?

Thiong'o'nun kitap boyunca en sert eleştirilerinden bazıları Afrikalı orta sınıfa yönelmiştir. Ona göre bu sınıfın geçmişteki tarihi hem sömürgecilerle iş birliği hem de milliyetçi hareketleri araçsallaştırma örnekleriyle doludur:

- I. Köle ticareti döneminde, bazı Afrikalı orta sınıf unsurlar Avrupalı köle tüccarlarıyla iş birliği yaptı.

II. Sömürge döneminde bazıları, sömürgeci yönetimle uyum içinde çalışarak halkın üzerindeki baskıyı yönetti.

III. Bağımsızlık döneminde ise milliyetçi hareketlerin saflarına katılarak meşruiyet kazandı ama iktidarı ele geçirdiğinde yalnızca kendi çevresine hizmet eden bir elit sınıfa dönüştü.

"Ulusal bayrağın renkleriyle giyinen liderler, etraflarını yalnızca kendi kabilelerinden gelen yandaşlarla doldurdu." Yazarın bu tespiti yerinde olsa da paradoksal biçimde bu örnek kabilecilik kavramını yeniden üretir.

Yazar, Afrika'nın kendisini etraflıca incelemesi gerektiğini söylerken özellikle bu öz eleştirinin, "Afrika'daki orta sınıfın ilerleme ve gelişmenin aracı, amacı ve ölçütü olduğu" varsayımının derinlemesine sorgulanması ile başlaması gerektiğini kaydeder.

Kitapta yoğun ve sağlam bir orta sınıf eleştirisi görmektedir. Yazar, modern Afrika orta sınıfının tarihinde hem çirkin hem de şanlı yanlar olduğunu belirtir. Köle ticareti döneminde bu sınıfa tekabül eden unsurların, Avrupalı tacirlerle iş birliği yaparak Afrikalı kardeşlerini satılmaları için teslim ettiklerini aktarır. Sömürgecilik döneminde ise bu kesimin bir kısmının sömürge devletinin iş birliği olarak köylerin başında amirlik yaparken bir kısmının da sömürü karşıtı milliyetçilerin izinden giderek bağımsızlık sürecinde mucizevi biçimde ulusal ordu ve polis güçlerine dönüştürüldüğünü belirtir. Bağımsızlık sonrası dönemde ise aynı kesimin yalnızca kendi çıkarlarını gözettiği ve halktan koştığı anlatılır.

Yazar, özellikle bu orta sınıfın geniş halk kitleleriyle sağlıklı bir bağ kuramamasını sert biçimde eleştirir. Afrika'da halkın çoğunluğu ile orta sınıfın -başlangıçta aynı hedefe yönelmiş gibi görünseler de- farklı çıkarlar doğrultusunda hareket ettiklerini belirtir. Yazımıza göre orta sınıfın önemsiz olduğu söylenemez; ancak bu sınıf hem sömürge döneminde hem de sonrasında, geçmişte sömürgesi olduğu ülkelerle iş birliğini sürdürmüş ve öncelikle kendi statüsünü korumaya odaklanmıştır. İşte bu yüzden yazara göre gerçek bir Afrika özgürlü-

Öze Dönüş: Afrika'yı Görünür Kılmak

gü ve dirilişi, ancak Afrikalı seçkinlerin ve orta sınıfın halkla birleşmesiyle; halkın çıkarlarını merkeze alan, kolonyal mirasla bütün bağlarını koparmış bir ortak yürüyle mümkün olabilir.

Yazarın ortaya koyduğu bu kopuşun en çarpıcı nedenlerinden biri ise dil meselesidir. Thiong'o'ya göre Afrika seçkinleriyle halkın birbirinden uzaklaşmasının temel nedenlerinden biri, yönetici sınıf ile orta sınıfın Avrupa dillerini, bilgi üretiminin ve iletiminin asli araçları olarak kabul etmesidir. İngilizce, Fransızca ya da Portekizce gibi sömürge dilleri, bilgi ve enformasyon üretmeye ve saklamaya elverişli olarak görülmekte ve bu dillerde eğitim almak, yazmak, düşünmek bir tür prestij göstergesine dönüşmektedir. Ne var ki bu dilleri konuşamayan ya da kullanamayan geniş halk kitleleri, en çok ihtiyaç duydukları şeye -bilgiye, eğitime ve dönüşüm araçlarına- erişememekte; bu da halkın değişime katılımını baştan sınırlamaktadır. Thiong'o'ya göre halkı kapsayan gerçek bir değişim, ancak Afrika dillerinde bilgi üretimi, eğitim ve iletişimle mümkündür. Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil; aynı zamanda özgürleşmenin, bilincin ve direnişin temelidir.

"Öze, halka dönüş en azından halkın konuştuğu dili, dilleri kullanmak anlamına gelmelidir. Diğer dilsel eklemeler, halk tarafından konuşulan dillerin gücünü sağlamlaştırmak, derinleştirmek ve gevşetmek için olmalıdır."

SONUÇ: KÜRESEL SORUNLARIN YEREL YANSIMALARI

Ngũgĩ wa, kitabı boyunca Afrika'nın sorunlarının aslında tüm dünyanın sorunlarıyla ortak olduğunu savunur. Yazara göre yoksulluk, eşitsizlik, sermayenin egemenliği, orta sınıfın yozlaşması gibi meseleler sadece Afrika'ya ait değildir. Ancak Afrika'da bu meseleler, tarihsel sömürgecilik ve yapısal bağımlılıkla birleşerek daha trajik bir görünüm kazanmıştır.

Afrika'nın geleceği için ne sadece Batı'dan ithal edilen neoliberal politikalar ne de içeride uygulandığı hâlde başarısız olan halkçı/sosyalist çözümler tek başına yeterli olabilir. Çözüm, Afrika'nın kendi tarihini yeniden yazma iradesini gösterebilmesinde; yani ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda özneleşebilmesindedir. ■

”
THIONG'O'YA GÖRE
HALKI KAPSAYAN
GERÇEK BİR DEĞİŞİM,
ANCAK AFRİKA
DİLLERİNDE BİLGİ
ÜRETİMİ,
EĞİTİM VE İLETİŞİMLE
MÜMKÜNDÜR.
“

Ziya OKTAY

Eğitim alanında faaliyet gösteren bir kamu vakfında kıdemli uzman olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini 2004 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesinde tamamlamıştır. 2008 yılında Selçuk Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini tamamlayan Oktay, doktora çalışmalarını Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya ve İletişim Ana Bilim Dalı'nda sürdürmektedir. Akademik ve entelektüel ilgileri; iletişim, postmodern felsefe ve postkolonyal teori ekseninde yoğunlaşmaktadır. Özellikle post-Sovyet ülkeleri ve Afrika bağlamında toplumsal yapı, birey, medya ve siyaset ilişkileri üzerine çalışmalar yürütmektedir. İletişim ve medya kuramları alanında derinlemesine okumalar ve araştırmalar yapmaktadır.

<?> Thiong'o, N. (2021), Öze Dönüş: Afrika'yı Görünür Kılmak, Ayrıntı yayınları

WCI FORUM

Türkiye'nin En Büyük
Afrika Temalı İş Forumu

11th WORLD COOPERATION INDUSTRIES FORUM
WCI FORUM
ISTANBUL | OCT.24

AFRİKA'DA
İZ BIRAKMAK İSTEYENLERE

2025

13-14 AĞUSTOS

Istanbul, Wow Convention Center

+1500

AFRİKA'DAN ALICI

+300

TÜRK ÜRETİCİ VE

İHRACATÇI

wciforum.com

02163422442

05496111268

Türkiye Hastanesi Global Sağlık Çözümleri Güvenilir Dokunuş

TADD Üyelerine Özel
Sağlık Hizmeti Planlaması İçin

DETAYLI BİLGİ VE RANDEVU İÇİN | +90 212 314 14 14 | +90 539 933 21 52
www.turkiyehastanesi.com | www.turkiyehospital.org